

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

BUNJEVAČKI PRIGLED

**ZBORNİK ZA KULTURU I DRUŠTVENA
PITANJA BUNJEVACA**

GODINA 2017, SVESKA 6.

Novi Sad, 2017.

Izdavač

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

Za izdavača

Ivan Vojnić Kortmiš

Uredništvo

dr Aleksandar Raič, glavni i odgovorni urednik

dr Suzana Kujundžić Ostojić

dr Jelisaveta Zidarević Kalajdžić

dr Bela Pokrić

Zvonko Stantić

Izdavanje ove sveske Bunjevačkog priglada realizovano je sufinansiranjem Pokrajinskog sekretarijata za kulturu, javno informisanje i odnose s verskim zajednicama sredstvima iz Budžeta Autonomne Pokrajine Vojvodine i Gradske uprave za kulturu Grada Novog Sada

Sadržaj

Uvodnik

Nuz šestu svesku „Bunjevačkog prigleda“ /5/

Tragom savrimenosti

S.Kujundžić Ostojić i M.Bajić: Simpozijum „Kultura i identitet Bunjevaca“ /9/

Studije i istraživanja

Suzana Kujundžić Ostojić: Bački Bunjevci, doseljavanje i život u Bačkoj /15/

Suzana Kujundžić Ostojić: Sličnosti i razlike između Bunjevaca: osobenosti bačkih Bunjevca /41/

Zvonko Stantić: O slici i oko slike Velika narodna skupština u Novom Sadu 1918. godine /50/

Zvonko Stantić: Bunjevačka starija publicistika: Lajčo Budanović /81/

Aleksandar Raič: Mapiranje naučnog područja i primena Toulminovog modela u evaluaciji bunjevističkih istraživanja /91/

Memoari

Aleksandar Raič: Trnovitim putom obnoviteljske Bunjevačke Matice /96/

Prevodi

Ana Gazafi Veres i Zvonko Stantić: Pismo biskupa Ivana Antunovića crkvenom okrugu o poslasticama revolucije 1848. po svićenike /131/

Profili

Jelena Stantić: Bunjevac Đuro Stantić: Prvi osvajač zlata na Olimpijskim Igrama među sportistima cile Jugoslavije /134/

Zvonko Stantić: Prilog etnomuzikologiji Bunjevaca: Jakov Josip Mlinkov (1876.-1962.): Kratka biografija /153/

Zvonko Stantić: Marko Peić književnik i rodoljub /169/

Zvonko Stantić: Mirko Stojnić: Biografija 1929.–2016. /182/

Dosije 1945

Zvonko Stantić: Jevrejska paralela ukidanju bunjevačkog identiteta /197/

Uvodnik

Uredništvo

Nuz šestu svesku „Bunjevačkog prigloda“

Simpozijum *Kultura i identitet Bunjevaca* zasluživa osobitu pažnju Bunjevaca. Treći je po redu, al je ovaj, po temi i širini obuhvata aktuelni problema bunjevačke zajednice, posebno po postavljanju na dnevni red tragičnog događaja iz maja 1945. godine – pravo mu je ime identicid Bunjevaca i Šokaca – zaslužio posebnu pažnju. Na osnovu preliminarni raspoloživi informacija sa ovog Simpozijuma, mogu se konstatovati dve važne karakteristike bunjevačke zajednice. Prvo, poređenje učesnika Simpozijuma sa akademskim stepenom doktora i magistra nauka iz bunjevačke zajednice (3 od 17) i iz ostali nacionalni zajednica (14 od 20) otkriva veliko zaostajanje bunjevačkog za ostalim akademskim istraživačkim kadrom; u ukupnom skupu učesnika simpozijuma bunjevačkih je 8% (ni jedan nije u profesionalnoj stalnoj afilijaciji u kakoj univerzitetskoj ustanovi) prema 38% uglavnom srpski istraživača angažovani u fakultetskim i institutskim ustanovama. Na ovu neravnopravnost skreće pažnju, takođe, poređenje udila bunjevački autora u bibliografskoj bazi Google Scholar (videti rubriku Memoari). U poslednje dve godine 2016. i 2017. bunjevački autori učestvuju sa 3%, hrvatski sa 41%, srpski sa 19%, mađarski sa 13%, ostali sa 24%. Drugo, pokrećanje pitanja pravnog ukidanja dekreta o nepriznavanju Bunjevaca i Šokaca ko nacionalni identiteta iz 1945. godine, koji je značio identicid za Bunjevce (administrativnu kategorizaciju kao Hrvata). Ovo pitanje se postavlja od strane bunjevački institucija (Bunjevačkog nacionalnog savita, Saveza bačkih Bunjevaca) već nekoliko puta al dospeva na dnevni red nadležni institucija (Skupština APV) naredne godine. Značaj pravnog anuliranja pomenutog dekreta Skupštine AP Vojvodine iz 1945. godine obrazložio

je Mirko Bajić i na osnovu njega je unet odgovarajući zahtiv u zaključke Simpozijuma (tačka 6).

Na simpozijumu je takođe razmatrano i posebno važno pitanje bunjevačkog jezika - standardizacije ikavskog govora Bunjevaca ko jezika što nailazi na obostranu pripreku sa strane jezikobranitelja titularni nacija u redovima hrvatskih i srpskih lingvista koji bunjevačku ikavicu tretiraju ko dijalekt svojih nacionalno-državnih jezika. Standardizacija bunjevačke ikavice, o čemu je na simpozijumu dala iscrpno obrazloženje dr Suzana Kujundžić Ostojić, ima vitalan značaj za bunjevačku zajednicu u Srbiji. Brez ove standardizacije, i time priznavanja jednog od osnovnih markera nacionalnog identiteta Bunjevaca u Srbiji, ta zajednica ne mož ostvarit svoja nacionalna prava (manjinski jezik u javnoj upotrebi), uključujuć i klasifikaciju bunjevačke književnosti ne ko hrvatske nego ko posebne bunjevačke književnosti (na nelogičnost klasifikacije publikovani tekstova bunjevačkih autora ko hrvatskih na osnovu latiničnog pisma koje Bunjevci koriste, skreće pažnju u svojim radovima Zvonko Stantić).

Značaj dokumenata o stratejskim perspektivama ključni bunjevački nacionalni institucija nailazi u ovoj sveski *Prigleda* (Memoari) na odgovarajuću pažnju. Nastojanja da se u Bunjevačkoj Matici pokrene diskurs okrenut proaktivnom stratejskom planiranju imala su nepotpun, formalizovani ishod: dokument o Osnovama aktivnosti Matice, donet još 2015. godine, nije publikovan niti je doprino pokrećanju demokratskog procesa ispitivanja ostvarenosti obnoviteljskih namira reosnivanja Matice. Taki odnos prema sudbinskim pitanjima vizije budućnosti i negovanja kritičke svisti prema aktuelnim društvenim procesima, čiji se efekti ispoljavaje ko “grom iz vedra neba” u vanrednim okolnostima (neprijatna iznenađenja koje izazivaje rezultati popisa stanovništva, rezultati izbora i sl.), ostaje prikriiven manifestacijama i događajima koji niguju simulakrum normalnog toka manjinskog života. Potmula tutnjava internog dialoga o Kosovu i politički diskurs što potresa temelje Evropske Unije nakon Bregzita, Škotskih i Katalonskih izbora, još nije imala odjeka u bunjevačkoj zajednici. Ne pomira se lako vizura bunjevački institucija od slepe mrlje tradicionalizma i kalendarske cikličnosti ustaljeni manifestacija i svitkovina, ka žutoj mrlji kritičkog sagledavanja dinamične i zabrinjavajuće

stvarnosti, koje u doglednoj budućnosti najavljuje nadolazeće izazove (izbori za BNS 2018-te po noveliranom Zakonu o nacionalnim savitima).

Rubrika *Studije i istraživanja* – donosi historiografski značajne studije o događajima koji su oblikovali kulturu i identitet bački Bunjevaca od njevog doseljavanja krajom 17-tog vika do međuratnog perioda Kraljevine Jugoslavije. Studije dr Suzane Kujundžić Ostojić o doseljavanju i životu Bunjevaca tokom prvi decenija na tlu Bačke i o njevim posebnostima u odnosu na druge Bunjevce (sedentizovane na područjima pod uticajem procesa hrvatske naciokreacije, u Liki, dalmatinskom Primorju) bitne su za razumivanje težnji bački Bunjevaca za ostvarivanje autohtonog etničkog i nacionalnog razvoja nasuprot asimilacionističkim pritiscima koji traju posebno od sridine prošlog vika. U istom smislu su značajne politikološke historiografske studije Zvonka Stantića, posebno studija o okolnostima i rezultatima Velike skupštine Srba, Bunjevaca i drugi naroda Bačke, Banata i Baranje 25. novembra 1918. godine u Novom Sadu koja dokumentuje demokratsku prirodu politički težnji i doprinos subotički i somborski Srba i Bunjevaca uspostavljanju temelja državnosti Srbije i Kraljevine SHS na tlu savrimene Bačke. Isti autor daje osvrt na publicističku aktivnost biskupa Lajče Budanovića posli Prvog svitskog rata kojim dokumentuje njegovu otvorenost prema napridnim, i za političku orijentaciju, Bunjevaca važnim demokratskim procesima uoči Drugog svitskog rata. Naposlitku A. Raič je izložio nacrt scijentometrijskog istraživačkog projekta Mapiranje naučnog područja i primena Toulminovog modela u evaluaciji bunjevistički istraživanja kojim objašnjava potribu i način pristupa bunjevistiki ko posebnoj istraživačkoj oblasti.

Rubrika *Memoari* u slobodnijoj literarnoj formi saopštava zapažanja i refleksije dr A. Raiča o događajima i idejnim menama tokom njegovog desetogodišnjeg angažovanja u području dilatnosti Bunjevačke Matice. Autor nalazi tri temeljna idejno-politička procesa u toj važnoj krovnoj instituciji Bunjevaca koji dugoročno utiču na formiranje bunjevačkog nacionalnog identiteta (autohtona teorija porikla Bunjevaca, povlačenje granice prema asimilacionim pritiscima na Bunjevce i koncept „krovne institucije“ – društveno-političkog oblika konstituisanja bunjevačke

zajednice). Autor dolazi do zaključka da razloge zaostajanja Matice za izazovima savremenog procesa formiranja nacionalnog identiteta Bunjevaca treba tražiti u zapostavljanju obnoviteljske svrhe reosnivanja Matice kojim je etnički životni motiv Bunjevaca ostavljen bez dinamiziranja i jasne strategijske orijentacije.

Rubrika *Profili* biografskim metodom iznosi prid bunjevačku javnost analizu društvene aktivnosti četiri ličnosti značajni za formiranje nacionalnog identiteta Bunjevaca. Master nauka Jelena Stantić daje konciznu biografsku analizu životnog puta sportiste Đure Stantića učesnika i pobidnika u disciplini brzog hodanja na Olimpijadi u Atini 1906. godine. Ovaj Bunjevac je prvi olimpijski pobidnik u istoriji olimpijskog sporta na teritoriji prithodne Jugoslavije i savremene Srbije. Studija Zvonka Stantića o Jakovu Josipu Mlinkovu prilog je muzikološkim istraživanjima doprinosa bunjevački stvaraoca narodnoj muzičkoj kulturi, značajnoj za formiranje identiteta Bunjevaca. Studija o Mlinkovu ko jednom od prvi izdavača gramofonski ploča (priko 120) na balkanskim prostorima, doprinos je kulturnoj afirmaciji bunjevačke zajednice. Studija o Marku Peiću, inicijatoru nacionalne obnove Bunjevaca nakon identicida iz 1945. godine, sažima ključne ideje i tumačenja tog procesa značajnog za razumivanje savremeni kritični raskrsnica u životu bački Bunjevaca. Stantićov osvrt na biografiju Mirka Stojnića, autora bunjevačkih nacionalni simbola – grba i zastave, doprinosi razumivanju okolnosti revitalizacije bunjevačke zajednice nakon njezinog poluvikovnog odsustvovanja iz javnosti Vojvodine.

U rubriki *Privod* pridstavljen je privod sa mađarskog pisma biskupa Ivana Antunovića povodom teškoća koje je doživljavao tokom revolucije 1848. godine, a u rubriki *Dosije 1945.* reprodukovana je privod patenta austrijskog imperatora Josipa II protiv Jevreja, koji čini istorijsku paralelu istovrsnog nasilnog negiranja nacionalnog identiteta kako su pritrpili i Bunjevci u Vojvodini 1945. godine.

Tragom savrimenosti

Simpozijum „Kultura i identitet Bunjevaca“

dr Suzana Kujundžić Ostojić, pridsidnica Nacionalnog savita bu-njevačke nacionalne manjine, divanila je o značaju Simpozijuma za Bu-njevce, prije svega o mogućnosti da se Dekret iz 1945. godine okarakteriše ko akt protivan ljudskim pravima i slobodama. Najviše pažnje privukle su teme u vezi sa inicijativom Saveza bačkih Bunjevaca, pridsidnika ove stranke i pridsidnika Izvršnog odbora NSBNM Mirka Bajića, da se Dekret iz 1945. godine poništi. Inicijativa je podržana od strane NSBNM.

Suzana Kujundžić Ostojić

Ovaj Simpozijum za nas znači mnogo. Od kako je Dekret proglašen, prošle su sedamdesetdvi godine. Bio je potriban jedan čitav životni vik dok nismo došli danas tu, dok nas nisu primili, dok naša treća želja i molba da kažemo javno ko smo, šta smo, nije uslišena.

Često su nam kroz istoriju uzimali ono što je naše. Mi nikad nismo uzeli ništa tuđe, samo smo želili da zaštitimo ono što je naše. Poslali smo jednoglasnu odluku Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine kojom se obratio Izvršnom veću AP Vojvodine sa našom molbom da se taki Dekret poništi. Imali smo osićaj da će to bit još jedna boca bačena u more, jel je taki boca bilo prije. Ovaj put to nije bila boca bačena u more, danas su u Izvršnom veću drugi ljudi, to vidimo i danas, na ovom skupu, di su se skupili ljudi od nauke, od pera, koji imadu pravo i mogućnost kazat ko su i šta su Bunjevci.

Očekivamo malo ljudske pravde, a za nas je to dovoljno. Mi smo se uvijek znali boriti za ono što je naše, za malo sunca ispod ovog neba. Dragi Bog nas je doveo na ove prostore, sačuva nas je, nadam se da će nas čuvati i dalje.

Prilikom posite proslavi nacionalnog praznika „Dana Dužijance“ Igor Mirović, pridsidnik Vlade Vojvodine, kazao je da postoje dani u koje se mogu spakovati vikovi. U ovaj dan su spakovane 72 godine nepravde, svega onog što nas je desetkovalo, ali nas nije obreštrabrililo, jer još uvijek nas ima i nadam se da će nas biti još više.

Mirko Bajić i Suzana Kujundžić Ostojić

Mirko Bajić

Učinjen je značajan korak u odnosu na ranije stanje. Konstatovano je da je to bio akt protivan Ustavu, da je bio asimilatorski i da mora dobiti svoju kvalifikaciju i javno. To je i bila suština inicijative. Divani se da akt formalno nije na snazi od raspada SFRJ. On, formalno i nije na snazi, ali se neformalno i dalje primjenjiva. U glavama mnogi je to i dalje akt kojeg

triba primenjivat, jel po nikima Bunjevci ne postoje, nego su u stvari Hrvati. Kako oni to u žargonu definišu, postoji samo nika grupa ljudi koji neće da budu Hrvati. To je žargon koji šteti bunjevačkoj zajednici. Bunjevci postoje ko nacionalna zajednica, a svoja prava os-tvarivaje na bazi Ustava i zakona. Ono što sad slidi je da akt dobije odgovarajuću kvalifikaciju, jel nikom ne mogu bit uskraćena prava na lično oprediljenje o svojoj nacionalnoj pripadnosti i na organizovanje u skladu sa zakonom.

Akt iz 1945. godine se i dan-danas primenjiva, nezvanično. To vidimo kroz akcije druge strane, u ovom slučaju Hrvata, koji žive u najvećoj miri na istim prostorima ko Bunjevci. Oni promovišu ideju da su Bunjevci u stvari Hrvati. Oni, naravno, imaju pravo da se izjašnjavaju kako oće, al ne mož kogod kazat da je i Bunjevac i Hrvat, u tom slučaju je nacionalno neopridiljen. Takođe, kako je moguće da se formiraje hrvatska udruženja pod bunjevačkim imenom, koja se bave bunjevačkim kulturnim nasliedom, a da pri tom ostvarivaje sridstva iz javni izvora, brez saglasnosti NSBNM, kako je to zakonima definisano. I „nečinjenje“ je primer da se akt i dalje primenjiva.

*

Simpozijum je paralelno održavan u tri sale u zgradi Skupštine APV, a u pisanju radova učestvovali su: Mijo Mandić, Vladimir Nimčević, Mirko Bajić, Željko Bošnjak, prof. dr Aleksandar Raič, dr Suzana Kujundžić Ostojić, Zvonko Stantić, Stanislava Lutkić, Nevenka Bašić Palković, Vanja Kolar, Ivan Sedlak, Mirjana Savanov, Antun Romić, Tamara Babić, Damir Išpanović, Nikola Babić, Kata Kuntić, sa strane bunjevačke zajednice, i prof. dr Vladan Gavrilović, Zoran Veljanović, Milan Stepanović, prof. dr Saša Marković, prof. dr Slobodan Bjelica, Gavro Burazor, Aleksandar Rajevac, dr Drago Njegovan, prof. dr Slobodan Orlović, dr Aleksandar Horvat, prof. dr Ferenc Nemet, prof. dr Žarko Bošnjaković, dr Biljana Sikimić, Teodora Vuković, prof. dr Vesna Marjanović, dr Tatjana Bogojević, mr Katarina Radisavljević, Bratislava Idvorean Stefanović, mr Tanja Bugarski, i prof. dr Vladimir Đurić.

Nakon rasprave o pridlogu iznetom od strane dr Draga Njegovana, i uneti amandmana, usvojeni su jednoglasno:

Zaključci Simpozijuma „Kultura i identitet Bunjevaca“

Učesnici Simpozijuma „Kultura i identitet Bunjevaca“, koji je 18. februara 2017. godine održan u Novom Sadu, saglasni su u sledećem:

1. Bunjevci, doseljeni u Bačku tokom 17. vika, doseljeni su ko etnička, odnosno nacionalna zajednica (grupa) u Habzburškoj monarhiji sa svojim narodnim imenom, kojeg su do danas očuvali. Imali su i imaje sopstveni etnički identitet, koji se vrimenom – kroz procese transformacije – oboгатio novim sadržajima i u osnovi očuvo;
2. Bunjevci u Bačkoj, živeć ko graničari i salašari u porodičnim zadrugama, otpočeli su svoj nacionalni priporod u drugoj polovini 19. vika, da bi za vrime Austro-Ugarske (1867-1918) bili izloženi mađarizaciji. Ipak, u to vrime je izvršena njeva transformacija iz pridmodernog etničkog društva u moderni nacionalni identitet;
3. Bunjevci u Bačkoj, ko i Šokci u Bačkoj i Baranji, nuz malobrojne Hrvate, aktivno su učestvovali u prisajedinjenju vojvođanski oblasti Kraljevini Srbiji 1918. godine i stvaranju Kraljevine SHS. Trijanonskim mirovnim ugovorom, znatan broj Bunjevaca osto je u Mađarskoj;
4. U međuratnom periodu (1918-1941) bački Bunjevci su bili izloženi sporadičnoj srbizaciji (Bunjevci ko „katolički Srbi), pokušaju definisanja Bunjevaca ko „četrnog plemena“ Južni Slovena i intenzivnoj hrvatizaciji priko katoličkog klera, HSS-a i hrvatske inteligencije koja je u Bačku doseljena iz Zagreba;
5. Tokom Drugog svitskog rata bački Bunjevci su bili podvrgnuti ponovnoj mađarizaciji, s tim da je mali dio u međuratnom periodu hrvatizovani Bunjevaca bio aktivan u ostvarivanju ciljova Nezavisne Države Hrvatske, što se nastavilo i posli njenog nestanka s istorijske scene, dok je jedan dio bio nuz Hortijevu politiku;

6. Najveći udar na nacionalni identitet, ko i na svoja nacionalna i ljudska prava, Bunjevci su doživili od strane komunističke vlasti socijalističke Jugoslavije koje su donele odluku u korist Hrvatske, pridvođene Josipom Brozom Titom, koja je priko vojvođanske policije (Odiljenje za unutrašnje poslove Glavnog narodno-oslobodilačkog odbora Vojvodine) zabranila slobodno izjašnjavanje Bunjevaca (ko i Šokaca) i naredila da se od 14. maja 1945. godine svi Bunjevci (ko i Šokci) moraje smatrat Hrvatima. Ovaj akt je asimilatorski pravni akt i suštinski protivustavan, pa ga treba poništiti;

7. Iako se u aktu o zabrani Bunjevaca od 14. maja 1945. godine polazilo od pridpostavke da „bunjevačka i šokačka narodnost ne postoje“ i da se one moraje „tretirati isključivo kao Hrvati bez obzira na njihovu izjavu“, ipak su poslićratni popisi stanovništva na području severne Bačke pokazivali da u mnogim mistima postoje „ostali“ ko većinsko stanovništvo, a to su bili Bunjevci. Kad je Republika Srbija dozvolila, od 1991. godine, da se uvede u popisnu listu nacionalna kategorija „Bunjevac“, pokazalo se da Bunjevaca u Srbiji još ima, kao što ih ima i sada;

8. Učesnici Simpozijuma konstatuju da je administrativno negiranje Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj i Baranji, i naređenje o njevom „tretiranju“ ko Hrvata, brez obzira na njevu izjavu, bilo u velikom dilu u funkciji aktuelnog razgraničenja izmed Federalne Hrvatske i Federalne Srbije u području autonomne Vojvodine. S tim u vezi se zaključiva da etnički razlozi za povlačenje međurepubličke granice izmed Hrvatske i Srbije, na osnovu „popisani“ Srba i Hrvata u spornom području Baranje, severozapadne Bačke i zapadnog Srema, di su u Hrvate upisivani zabranjeni Bunjevci i Šokci, nisu u stvarnosti postojali, s tim da je pridlog tzv. Đilasove komisije bio u osnovi invalidan, te da je odluka o razgraničenju arbitrarna, donešena na štetu Srbije, a u korist Hrvatske, te da je diktirana voljom komunističke vlasti socijalističke Jugoslavije koje su donele odluku u korist Hrvatske, pridvođene Josipom Brozom Titom;

9. Za poslićnji 25 godina Bunjevci su ko priznata nacionalna manjina u Republici Srbiji, osnivajuć svoj nacionalni savit i druge institucije i organizacije u oblasti jezika, kulture, politike i informisanja, pokazali volju

da konzumiraju svoja manjinska prava, da brane i odbrane svoj nacionalni identitet i svoju istorijsku i savremenu kulturu. Ta kultura, u oblasti slikarstva, muzike, folklora, književnosti, običaja itd, je i dalje živa i daje respektabilne rezultate;

10. Učesnici Simpozijuma „Kultura i identitet Bunjevaca“ su saglasni u stavu da je nepravedno i nedopustivo osporavanje prava Bunjevaca na lično izjašnjavanje o svojoj nacionalnoj pripadnosti i kolektivna prava u skladu sa relevantnim zakonima Republike Srbije. To se posebno odnosi na hrvatsku nacionalnu manjinu i njene pridstavnike, ko i na Republiku Hrvatsku;

11. Učesnici Simpozijuma će objaviti svoja saopštenja, odnosno referate u zborniku radova, na srpskom jeziku i ćiriličnom pismu i na bu-njevačkom jeziku i na latiničnom pismu.

Dilovi teksta priuzetog sa dozvolom SuInfo 10/29/2017

<https://www.subotica.info/2017/02/21/bunjevci-o-osporavanju-svojih-prava>

Suzana Kujundžić Ostojčić

Bački Bunjevci: doseljavanje i život u Bačkoj

U nastavku su t odeljka iz Poglavlja II doktorske disertacije pod naslovom „Antropološka funkcija i značenje grokralica kod bačkih Bunjevaca“ dr Suzane Kujundžić Ostojčić odbranjene na Filozofskom fakultetu u Beogradu 6. juna 2016. godine pred komisijom u sastavu prof. dr Branko Čupurdija redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu na Odeljenju za Etnologiju i antropologiju (mentor), prof. dr. Saša Nedeljković redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu na Odeljenju za Etnologiju i antropologiju, prof. dr Slavica Garonja Radovanac vanredni profesor Filološko umetničkog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu na Katedri za srpsku književnost.

http://uvidok.rcub.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/824/Kujundzic_Ostojic_Suzana_doktorska_disertacija.pdf?sequence=1

Bunjevce, koji će svojom seobom u Bačku, postati najpoznatija grana Bunjevaca, posmatraćemo i u njihovoj pradomovini, pre nego što su počele seobe. Time će nam neke od njihovih kulturoloških ili istorijskih karakteristika biti jasnije i lakše ćemo ih pratiti.

Već tokom XV veka u Hercegovini prilike su se promenile, a zbog Turaka stanovništvo se seli prema Dalmaciji. Ante Sekulić smatra da je Dalmatinska Zagora bila mesto na kom su živeli svi Bunjevci, odakle su

se zbog brojnih neprilika raseljavali, jedni prema Bačkoj, koja je tada deo Ugarske, drugi prema Lici i Hrvatskom primorju.¹

Vlasi, od kojih bi Bunjevci mogli imati svoje pretke, živeli su u tri arealije, jedna u Velikoj Vlaškoj (Makedoniji i Tesaliji) tokom XIII i XIV veka. Druga velika grupa Vlaha živela je u istočnoj Srbiji, a treća arbanaška grupa na prostoru između Dubrovnika, Ulcinja, Prizrena, od mora uz Drim i Prokletije. „U ovoj oblasti, mešavinom tih starosedelaca sa slovenskim doseljenicima stvara se novi slovensko–romanski – arbanaški amalgam, koji usled prenaseljenosti i siromaštva tih krajeva, od XIV veka, pod vlaškim imenom prodire prema severu, zapadu i jugu.”²

Vlasi iz dinarskih planina slovenizovani su i pre početka XIV veka. Samo vek kasnije predeli oko Neretve do Gvozda puni su vlaških katuna, narod živi nomadski, a pripada i katoličkoj i pravoslavnoj veri. U to vreme vlašskog stanovništva ima u predelima oko Senja, Posušja, Pretovog sela, Omiša i Klisa. Katolički Vlasi nalaze se u to vreme i u Lici. Ovi slovenizovani potomci Ilira i Tračana, selili su se zbog velike naseljenosti iz Albanije i Crne Gore, prema Bosni i Dalmatinskoj Zagori, sa svojim stadima. U bosanskim brdima bili su sve do jakih zima kada ponestane hrane spuštali su se do primorja, odakle su se u proleće opet vraćali u planine.³

Tokom XIII veka Dalmatinska Zagora je opustela zbog tatarskih napada na Mađare, čiji kralj Bela je pobegao u ove krajeve, a njegovi goniči su palili i ubijali sve pred sobom, dok su ga tražili. U strahu, razbežalo se starosedelačko stanovništvo prema ostrvima, ali su se kasnije posle prolaska opasnosti opet vratili na svoja ognjišta. Drugo raseljavanje dalmatinskog stanovništva dešava se sredinom XV veka, kada Turci

¹ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevi i Šokci*, str. 24.

² Kuntić, Albe: *Počeci brobe za preporod bačkih Bunjevaca*, str. 340

³ Isto, str. 341.

upadaju na ovu teritoriju, ali se posle ovih seoba nisu vraćali nazad, pa je prostor u zapadnoj Bosni i Dalmaciji ostao prazan.⁴

Rat između Turske i Mađarske, koji je trajao dvadeset godina, završen je mirom 1533. godine, ali se stanovništvo nije vraćalo nazad, već se za život opredeljivalo samo u utvrđenim gradovima.⁵ Ipak, stanovništva na ovim područjima je bilo, ono je živelo visoko u planinama, gde Turci nisu zalazili. Napadali su pristupačna mesta, tamo gde su znali da će plen biti velik i gde nisu rizikovali mogo u borbama. To nije bio slučaj sa stanovništvom u nepristupačnim planinama, jer su se oni, utaboreni po svom domaćem terenu, lavovski borili za živote svojih porodica i ono malo imanja što su imali.⁶

O Morlacima piše opat i putopisac Alberto Fortis u knjizi „Put po Dalmaciji” štampanoj 1774. godine, opisuje ovaj narod, koji ima velike sličnosti sa Bunjevcima. Pre svega, sličnost se ogleda u naravi, običajima ponajviše svadbenim, nošnji – kakvu su Bunjevci doneli sa sobom, jeziku i mnogim drugim detaljima.

Ti stanovnici planiskih vrleti bili su Vlasi ili Morlaci koji se, kako kaže Erdeljanović, u to vreme jasno odvajaju od Srba i Hrvata, čak su imali i svoje posebne zakone.⁷ Morlaci su ime dobili od Vizantinaca, a tim imenom nazivali su crne pastire „crne Vlahe” u planinama. Kada su Turci i zauzeli ta područja, najverovatnije je da su ih i nagovarali da siđu s planina, kako bi obrađivali zemlju, a ovi od njih mogli uzimati harač. Osim toga, kod vlaha (misli se na zanimanje naroda), koji su živeli od stočarstva, uz dokolicu i lenstvovanje, porastao je kriminalitet. Ako bi im nešto i zafalilo za život, to su nadoknađivali tako što su napadali Turke, otimali, a posle se vraćali u svoje planine, gde se nisu bojali odmazde.

⁴ Erdeljanović, Jovan: *O poreklu Buњеваца*, Српска краљевска академија, Београд, 1930, стр. 40.

⁵ Kuntić, Albe: *Počeci brobe za preporod bačkih Bunjevaca*, str. 343.

⁶ Isto, str. 345.

⁷ Erdeljanović, Jovan: *O poreklu Buњеваца*, стр. 47.

Zato je Turcima bio cilj da ih presele u gradove i sela, gde bi ih civilizovali i pokorili svojim potrebama. Tako razuzdan narod bio je pretnja i ostalom stanovništvu, pa je tako Ivan Frankopan u statut Cetniske Župe 1436. godine dao i povlastice koje važe za dobre Vlahe, što će reći da je bilo i onih drugih.⁸

Albe Kuntić nalazi i paralelu ovakvom ponašanju i u nekim kasnijim vremenima, naime, tokom XVIII i XIX veka u Bačkoj bila su česta pljačkanja bunjevačkih lemeša – plemenitaša, a o ovom bezakonju ima dosta zabeleženih podataka. Oni se bave stočarstvom, mužom ovaca, pravljenjem kiselog mleka i ostalih mlečnih proizvoda. Trguju stokom i skloni su kriminalitetu, kaže Kuntić.⁹ O tome da su Bunjevci direktni potomci Vlaha ili Morlaka, autor tvrdi da ima mnogo pisanih dokaza od italijanskih, nemačkih i jugoslovenskih pisaca, koji se nalaze u listovima, izveštajima i statistikama.

Navešćemo neke od njih. Hrvatski istoričar Klaić pominje popis stanovništva iz 1504. godine, gde se kod Knina, Vrlike, Obrovca i grada Natjuka pominju Vlasi.¹⁰ Za ova mesta možemo reći da su u to vreme bila naseljena upravo samo vlaškim stanovništvom. Iz dva ćirilična prepisa iz vatikanskih arhiva, koje je načinio Mihajlo Gavrilović, saznajemo za dva dokumenta iz 1659. godine, u kojima don Ivan Božinović, kapelan kliške, vranicke i kamenske županije potpisuje sebe kao vlaškog kapelana. To znači da je on svoj narod morao zvati Vlasima.¹¹ Sledeći veoma važan dokument je popis župa i župljana katoličke i pravoslavne vere u karlovačkoj krajini, u senjsko-modruškoj biskupiji koji 1700. godine vrši biskup Martin Brajković. Bio je sa tog podneblja a kao veoma dobar poznavalac jezika i življa, jasno govori o Bunjercima. Naziva ih: „catholici Valachi alias Bunievci” i jasno ih u popisu odvoja od

⁸ Isto, str. 350–351.

⁹ Kuntić, Albe: *Počeci brobe za preporodo bačkih Bunjevaca*, str. 345.

¹⁰ Klaić, Vjekoslav: *Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, 5, Zagreb, 1911, str. 16.

¹¹ Ердељановић, Јован: *О пореклу Буњеваца*, стр. 326–327.

„catholicorum Croatorum” kao i „Valachorum schismaticorum”. Izveštaj ovog biskupa iz 1702. godine prvi je u kome se piše o Bunjevcima. Ovaj put pominje bunu u Lici – „populus Bunievacz”, „Vlachis Bunievacz” i „Bunievacz”.¹² Kritiku knjige Alberta Fortisa samo dve godine kasnije napisao je Senjanin Ivan Lovrić,¹³ ali vezu Morlaka sa vlaškim stanovništvom, niti njihovu posebnost on nije osporavao, dok je Hrvate u primorju naveo imenom Boduli. Stotinak godina kasnije o istoj temi piše i Grga Novak „Morlaci (Vlasi) gledani s Mletačke strane” (1971), gde iznosi brojne istorijske podatke.¹⁴ Iz njih se može zaljučiti, kao što i autor kaže, da su Morlaci, tokom srednjeg veka stanovnici koji žive u unutrašnjosti, bave se stočarstvom, vrlo malo zemljoradnjom, te da ih je lokano hrvatsko stanovništvo „oštro” razlikovalo od ostalih. Tokom vremena, u narednih stotinak godina, Morlaci silaze sa planina, počinju se baviti zemljoradnjom i to najviše kod hrvatskih feudalaca. „Naziv Morlak počinje sve više da označuje seljake zemljoradnike i stočare.”¹⁵ Posle prodiranja Turaka prema dalmatinskim gradovima, koji su u to vreme bili pod mletačkom vlašću Morlacima se naziva svo stanovništvo koje se nalazi preko turske granice, koje se bavi zemljoradnjom i stočarstvom i to na teritoriji od Rijeke do Budve. Bežeći pred Turcima, mnogi od ovih zemljoradnika i stočara bežali su u Dalamaciju, gde rade zajedno sa hrvatskim zemljoradnicima, koje su u to vreme sve zvali imenom Morlaci, a to ime dobijali su i stanovnici Knina, Sinja i Vrgovca. Kasnije, tokom XVIII veka, ovaj naziv imaju svi stanovnici mletačke Dalamacije. „Poslije pada Venecije taj se naziv podržava i dalje, ali je razvitkom nacionalnih pokreta sve više nestajao pod uticajem raznih nacionalnih pokreta ili poprimao drugačija značenja od nekadašnjih.”¹⁶

¹² Isto, str. 214–218.

¹³ Lovrić, Ivan: *Bilješke o Putu po Dalamaciji od opata Alberta Fortisa i Život Stanislava Sočivice*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, Zagreb, MCMXLVIII

¹⁴ Grga, Novak: *Morlaci (Vlasi) gledani s Mletačke strane*, Posebni otisak iz knjige Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 43, Zagreb, 1971.

¹⁵ Isto, str. 603.

¹⁶ Isto, str. 603.

U ovom mešanju vlašskog stavnovništva koje je silazilo sa planina, gde su se bavili nomadskim stočarstvom i lokalnog stanovništva oko priobalnog dela na tlu Dalmacije smatraju i drugi autori R. Pavelić, S. Georgijević, nastali su Bunjevci. O vlaškom poreklu Bunjevaca govori i subotički biskup i Bunjevac Lajčo Budanović posle svog putovanja po hrvatskom Gorskom Kotaru, u tekstu objavljenom u „Subotičkoj Danici” 1938. godine. On navodi da je istraživanjem došao do zaključka da su Bunjevci iz Gorskog Kotara naseljeni u isto vreme kada je isti narod došao u Bačku, da ih u starim zapisima nazivaju „Vlasima”, kao i da su se oni sami tako nazivali kada su došli u Bačku, ali je već kod druge generacije doseljenika taj naziv nestao.¹⁷

„Дакле Буњевци су ускочили у Хрватско Приморје из турских крајева пре 80 година, због чега их зову Ускоцима. Пошто је он писао 1702. године, и то је њихово ускакање, вели, било пре 80 година, то нас управо доводи на 1622. годину. Такође врло је знатно, што се баш 1622. год. први пут помињу Буњевци у Подунављу.”¹⁸

Tokom XVI i početka XVII veka, Turci napadaju prostore na kojima se nalaze Bunjevci; od Neretve do Cetine, područje oko Nina i Splita držali su Mlečani sve do početka XV veka. Pod venecijanskom upravom bio je predeo oko Poljica, Krajina sa Biokovom, dok je Bosni pripadao deo Krajine prema Istoku, od Imotskog polja, do Triblja i Čavčine. Turci su osvojili deo od Neretve do Cetine i jedan deo Poljica. Od ovih prostora Turci su sastavili Hercegovački sandžak, iz koga se stanovništvo masovno selilo ka senjskom zaleđu, jedan deo za Ugarsku, a teći ostao na svom starom mestu.¹⁹ Područje sa koga dolaze Bunjevci, pogotovo ono oko Nina do Splita, prema Poljicama, zatim Krajinu ispod Biokova, bio je koji pripadao Mlecima. Bosni je pripadao deo Krajine, Imotsko polje sa okolinom, pa sve do Teriblja. Kada su Turci osvojili Bosnu pod njihovu

¹⁷ Prčić, Kata: *Bunjevci i Šokci*, str. 13–15.

¹⁸ Ердељановић, Јован: *О пореклу Буњеваца*, стр. 46.

¹⁹ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 23.

vlast potpalo je i područje od Cetine do Poljica.²⁰ Sve su to toponimi koje ćemo kasnije naći u grokalicama.

O tome kako je narod živio pod Turcima piše Mijo Mandić u „Subotičkoj Danici” iz 1909. godine, „Narodu bude oduzeta sloboda i imetak. Prokleti Turčin nije štedio ni poštenja, ni glave kršćanina. Što je tursko oko vidilo i zavolilo, to je bilo njegovo; a ko je Turčina smio okom ili ričom uvriditi, taj je glavom platio. Pisano je, da su Turci žive ljude na komade sikli, u zemlju zakapali, na kolac navlačili, živom čoviku ruke i noge sikli. Jedini utišitelj i zagovornik tužne raje bijaše časni otac fratar, koji je često znao isprositi na smrt osuđenoj raji.”²¹

U seobi Bunjevaca u predele južne Ugarske – podunavlje i potisje, značajnu ulogu imali su franjevci Bosne srebrene²². Pet hiljada Bunjevaca krenulo je na prostore bačke ravnice, jer je i austrijska vojna uprava imala potrebu da naseli ove krajeve, koji su zbog ratovanja sa Turcima u to vreme bili opusteli.²³ Uspostavljanjem boljih uslova za život, ovi delovi će se ponovo naseljavati, a kako je izgledala slika tog stanovništva koje se stalno menjalo govori Karl Kaser u knjizi „Popis Like i Krbave 1712. godine“, gde nalazimo i Bunjevce.²⁴ „Takozvani Bunjevci ili „Vlasi Catolici“ kako ih se naziva u izvorima, došli su u Liku iz dva pravca. Jedna je skupina stigla iz dalmatinskog područja i ušla preko Zrmanje. Bunjevci, koji su došli iz tog smjera, naselili su se većinom u području oko Gračaca i Lovnica. Druga skupina Bunjevaca došla je iz obalnog područja Karlovačkog generalata: iz Jablanovca, Jurjeva, iz okolice Senja,

²⁰ Isto, str. 23.

²¹ Mandić, Mijo: *Bosna i Hercegovina prije okupacije i danas*, Subotička Danica, kalendar, 1909, str. 88.

²² Kostalić Janko: *Pabirci iz povisti bačvanskih Bunjevaca od njevog dolaska do raspusta milicije (1686– 1745)*, Subotička Danica, Subotica, 1890, str. 21.

²³ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 35.

²⁴ Kaser, Karl: *Popis Like i Krbave 1712. godine, Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj*, SKD Prosvjeta, Zgreb, 2003, str. 20–21.

iz Krmpota itd. Područje naseljavanja ovih skupina odvijalo se uglavnom na području Smiljan – Pazarište“.²⁵

Zbog mesta iz kojih su doseljeni Bunjevci u Bačkoj u istorijskim zapisima s početka često zovu Dalmatincima. Seobe Bunjevaca u Bačku organizovali su franjevci Bosne Srebrene, koji se na ovim područjima prema Anti Sekuliću, nalaze već u XII veku. Ali, nisu samo seobe bile rešenje, neki su se uspeli i nagoditi sa turskim vlastima, kako bi mogli ostate na svojim ognjištima, ili se na njih vratiti.²⁶

Svečana povelja Mehmeda II iz 1463. godine svedoči o jednom takvom dogovoru koji su postigli franjevci sa Turcima. Iz izveštaja ličkog sandžak bega koji potiče oko 1620. godine pominje se kako je na tim područjima bilo mnogo više sveta, ali se, kaže beg, oko 10.000 njih preselilo u Podunavlje. Ipak, ono što je istorijski pouzdano je da je najveća grupa Bunjevaca doseljena u Bačku u jesen 1686. godine.²⁷ Tome treba pridodati i to da se sve seobe Bunjevaca nisu odvijale u isto vreme, niti iz istog područja. Franjevci koji su predvodili seobu uspeli su ostavariti dogovor sa agama u Podunavlju i ovde dovode Bunjevce. Smatra se da je doseljenika bilo i za vreme tursko – ugarskih ratova toko 1475 – 1486. godine.²⁸ Ali, valja reći da je bilo i onih koji životom u novodoseljena mesta nisu bili zadovoljni, pa su se vrlo brzo vratili nazad.

Ima stavova da su Bunjevci na ovim područjima živeli i mnogo ranije, kao i da su starosedeooci.²⁹ Moguća potvrda o njihovom nastanjivanju u Bačkoj i pre pomenute velike seobe je i podatak da je Stipan Prčić dobilo plemstvo u Subotici 1561. godine. Mijo Mandić mlađi tvrdi kako se

²⁵ Isto, str. 21.

²⁶ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 33.

²⁷ Kostalić, Janko: *Pabirci iz povisti bačvanskih Bunjevaca od njevog dolaska do razpusta milicije (1686– 1745)*, Subotička Danica, Subotica, 1890, str. 22.

²⁸ S.: *Subotica i Bunjevci*, Subotička Danica, kalendar za 1891. godinu str. 22.

²⁹ Isto, str. 25.

bunjevačka prezimena mogu naći u spisima i ranije, a da se jedno od njih, Pijuković, spominje u zapisima još u XII veku. O Bunjevcima, starosedeocima nalazimo da se piše u „Subotičkoj Danici” iz 1890. i 1891. godine, gde se pominju bunjevačka prezimena koja se mogu naći toko XVII veka u okolini Subotice, te i popis stanovništva iz 1543. godine u Kumbaji, Bajmoku, Tvankutu i Ludašu već nalaze neka od bunjevačkih prezimena.³⁰

Bunjevci su se naselili oko tri grada i njihove okoline: Subotice, Sombora, danas teritoriji Republike Srbije i Baje u južnoj Mađarskoj. Veća mesta oko ovih gradova su: blizu Subotice: Tavankut, Bajmok, Đurđin, Žednik stari i novi, Lemeš – Svetozar Miletić; manja mesta – naselja oko Subotice su Mala Bosna, Pavlovac, Hrvatski Majur, Verušić, Radanovac.³¹

Oko Baje Bunjevci žive u Vancagi, Vaškutu, Čavolju, Bikiću, Gornjem Svetom Ivanu, Bačkom Aljmašu, Čikeriji, Kaćmaru, Kumbaji, Kelebiji, Čikeriji, Tompi i Gari. Ali je bilo i onih koji su se selili sve do Ostrogona i Budima, odakle se javljaju kao istaknuti profesori na fakultetima i književnici XVII veka. Franjevački samostan u Budimu određen je i da bude školsko središte za sve franjevačke provincije. Tako Budim postaje stecište brojnih filozofa i bogoslova, što vodi ka osnivanju takozvanog budimskog kruga. Franjevački filozofski fakultet osnovan je 1699. godine, ali su se Bunjevci školovali i u Baču i Somboru.³² Dolaskom Bunjevaca u Bačku broj slovenskih stanovnika se naglo povećao, jer je zbog ratova predeo po Bačkoj bio prilično pust i raseljen.³³

Najviše podataka o tome kako su bački Bunjevci živeli nakon selidbe u nove krajeve nalazimo u beleškama sveštenika koji žive sa narodom i

³⁰ Kostalić, Janko: *Pabirci iz povisti bačvanskih Bunjevaca od njevog dolazka do razpusta milicije (1686–1745)*, str. 21.

³¹ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 65.

³² Isto, str. 49.

³³ Ердељановић, Јован: *О пореклу Буњеваца*, стр. 4.

putopisaca.³⁴ Bitnu ulogu u tom ranom periodu imala je Subotička tvrđava, koju su sagradili Turci, manje za odbranu a više kao polazište odakle će odlaziti u pljačkaške pohode.³⁵

Dok je trajao bečki rat od 1683. do 1699. godine, Beč se uspešno branio od Turaka i proterivao ih nazad, ali je zato u području Bačke bilo veoma teško, jer su se turske snage upravo preko ovih krajeva povlačile i tu duže ostajale.³⁶ Narod je tada opet bio u zbegovima, a najviše se bežalo prema Ludoškom jezeru (na severnom selu Subotice), što je bio močvarni deo teritorije grada. Iz ovog perioda datira i priča o „disanju na trsku”, u najvećem broju žena. „Ove bi se, za prolaza Turaka, sakrivale u šašu paličkog jezera pod vodu dišući kroz probušene trske dok im ne bi njihovi muški došli javiti da je opsanost minula. Turci koji su tu igru prmetili, dođoše na jezero i stadoše ih u njihovu jeziku dozivati njihovim nejobičnijim imenima. U zao čas one se jedna za drugom počеше dizati iz vode... O Turcima koji otimaju bunjevačke devojke u Subotičkoj Danici – kalendaru piše: „Jao je onima bilo, koji su u turske ruke upali, kao što to znamo o dvima zarobljenicama, Algaševim mladima”.³⁷

Ovakvo stanje Bunjevci nisu mogli dugo trpeti i zato su 1697. godine podigli ustanak protiv Turaka. Bilo je to samo godinu dana pre boja kod Sente. Od močvarne zemlje kolima su navukli nasip, utaborili se i započeli neravnopravnu borbu. Poubijano je mnogo ljudi, neke od njih su uz pomoć raznih špijuna noću namamili iz rova, a tako i brojne mlade žene, one iz porodice Algašević i Lučić su i poznate po imenu da su otete.³⁸

³⁴ Vojnić, H. Blaško: *Moj grad u davnini : Subotica : 1391. do 1941. : pet stotina pedeset godina grada*, str. 10.

³⁵ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 40.

³⁶ Isto, str. 40.

³⁷ Janko, Kostalić: *Pabirci iz povisti bačvanski Bunjevaca od njegov dolaska do raspusta milicije (1688–1745)*, str. 21.

³⁸ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 41.

Brojnim Bunjevka koje su na prevaru odvedene ne zna se dalja sudbina. Poznato je iz zapisa da su turska silovanja Bunjevki bila česta, a Sekulić navodi jedan od najdrastičnijih slučajeva u kome se kadiji dosuđuje mlada Bunjevka jer je od njega primila značajan poklon – jabuku.³⁹ Kako bi sačuvali svoje mlade „izmisliše oci (Franjevci) potajni način koji se sastojao u tome da je roditelj kradomice vodio svoju kćer od sela do sela dok ne bi našao katoličkog momka s kojim bi ju fratar u noćno doba vjenčao”.⁴⁰ Udate žene Turci ipak nisu tako lako odvodili. Ovi uslovi preživljavanja ostavili su trag na običajima u bunjevačkim svatovima, o čemu će kasnije biti reči.

Muškarac, oženjen, za vreme Turaka morao je platiti zlatnik za svoj život. Kako je novca u osmanlijskoj kasi ponestalo ova odredba važila je i momke koji su počeli nositi dugačke gaće, kao sastavni deo ondašnje nošnje, koja je obeležavala odraslog muškarca. Kako bi ovaj namet izbegli, momcima su oblačili dugačke gaće tek sa šesnaest godina.⁴¹ Potpisivanjem karlovačkog mira 1699. godine, došlo je do lakšeg života. Bačka postaje vlasništvo austrijskog cara i time se završava buran i težak XVII vek za Bunjevce. Tome je prethodila i bitka kod Sente 1697. godine protiv Mustafe II, koji je krenuo u osvajanje Segedina, a Eugen Savojski ga je u tome sprečio, razdovojivši njegove vojne snage, što mu je omogućilo pobedu. U toj bici učestovali su Bunjevci pod vođstvom Luke Sučića i Dujma Markovića.⁴²

Ustanovljavanje Vojne krajine na području Potisja i Pomorišja, carskom odlukom u jesen 1700. godine, vodi grof Franjo Žigmund Lamberg. Zadatak je bio oživljavanje poharane Bačke, koja će postati novo branilište zapadnih granica. U Baču Pavao Sečenji ustanovljava županiju, koja će imati tri kotara: bajski, somborski i bački. Bečki dvor tražio je

³⁹ Isto, 40.

⁴⁰ Čurčić, Lazar: *Karakter i mentalitet Bunjevaca II*, Književni sever, 1927, str. 64.

⁴¹ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 40

⁴² Gavrilović Slavko: *Srpsko-bunjevačka simbioza u Somboru od kraja XVII veka do sredine XVIII veka*, str. 13.

velike namete kako bi mogao izdržavati vojsku, ali sela u Bačkoj bila su mala, sa oko pedesetak kuća, siromašna i ove obaveze bilo je teško ispuniti. Zato poverenstvo Krajine Subotičanima izdaje isprave koje im daju nezavisnost od županije i plemića, a rasterećeni od plaćanja brojnih nameta (kuluka, davanja prema vojsci...). Grad se utvrđuje visokim nasipima a muško stanovništvo ima obavezu da bude stalno spremno za ratovanje, bilo da su pešadijci ili konjanici.⁴³

Vojna krajina imala je 13 zapovedništava, sa centralnim u Segedinu, svako od njih imalo je svog kapetana i zapovednika, te svoju vojsku, koja je plaćana delom novcem, a delom davanjem zemljišta, a olakšica je bila i ta što su tri godine bili oslobođeni poreza. Stanovništvo koje je samo obrađivalo zemlju bilo je odvojeno od vojnog, i na ovaj način bio je uređen i Grad Sombor.⁴⁴ Prostor koji je uređio Beč želela je i Ugarska i počinje još jedno teško doba za Bunjevce: buna protiv Rakocija, Ugarskog vojskovođe. Buna je izbila već 1703. godine, u kojoj učevuju „kuruci” (pristalice Rakocija) i „labanci” (pristalice cara). Carske jedinice u Segedinu, sastavljene od Bunjevaca i Srba, odbijaju poziv Rakocija, jer pripadaju Beču.⁴⁵ Počinje bitka kod Halaša, a carski stanovnici krenu u zbeg prema jugu. Tako su mnogi spas opet potražili u okolini Ludoškog jezera, no kako je ono puno trske, kuruci je zapale i u njoj izgori velik broj slovenskog naroda. O tome Dragan Rokvić u knjizi „Subotica u XVIII veku” kaže: „Nesrećni Subotičani opet potražiše spas u močvarama i ritovima Ludoškog jezera, ali uzalud, plamen rata zahvatio je svak idelić teritorije. Te godine, uvidevši nemoćnost opstanka u utvrđenju, i franjevci, na čijem se čelu nalazio Josip Kovač izbegoš u Petrovaradin koji se temeljno preuređivao i gde su ostali punih sedam godina”.⁴⁶ Kuruci su bili svirepi, klali su i palili sve pred sobom, pa je bežanija Bunjevaca

⁴³ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 42-43.

⁴⁴ Bojanin, Marija: *Bunjevci u Somboru, u: Zbornik radova sa simpozijuma O Bunjencima*, Subotica, 2006, str. 29.

⁴⁵ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 43.

⁴⁶ Rokvić, Dragan: *Subotica u XVIII veku*, izdavač štamparija Grafoprodukt, Subotica, 2013, str. 30.

nastavljena i bilo je mnogo onih koji su period 1704. do 1707. godine proveli u Petrovaradinu u tvrđavi.⁴⁷

Slom bune završen je potpisivanjem mira 1711. godine u Satmaru. Bio je ovo najkravaviji period za Bunjevce, ali oni su ga junački podneli.⁴⁸ O tome A. Sekulić piše: „... treba spomenuti da je prvi graničarski kapetan bio Luka Sučić, u Baču pak Juraj Vidaković, a u Somboru Dujam Marković. Izvrstan i slavan ratnik, otac budućeg kapetana Jakova Sučića, Luka Sučić je o pasu nosio predmet kao poseban znak svoje službe; nosio je dugu, posve bijelu bradu i izgledao je veličanstven i ozbiljan, neprijazan prema neprijatelju, a uljudan i Mijo prema svojim.“⁴⁹

Stanovništvo izmučeno glađu i bežanjem posle bune poharala je kuga. Pojavila se 1709. godine, a nakon nje ponovo je sve trebalo stvarati iz početka.⁵⁰ Sloboda slovenskog graničarskog stanovništva u Ugarskoj, koju im je davao Beč, stalno je smetala. To je bila tema dva zemaljska sabora 1712. i 1715. godine, gde je traženo da Bačka i Srem budu deo Ugarske.⁵¹

Mira nije bilo, čak i kada se nije ratovalo u Bačkoj ili njenom okruženju slovensko stanovništvo iz Subotice i Sombora je vođeno u ratove na strani bečkog cara. Takav je bio rat između Francuske i Španije, gde je na šlesku granicu otišlo 810 Bunjevaca. Zatim se išlo u rat u kome je austrijski car bio u savezništvu sa Rusiom a protiv Turaka, a deo vojnika bio je upućen prema Banjaluci i Šapcu. Turci zarobljenike odvedu u Zvornik, odakle su pustili Pavla Skenderovića da pokupi otkup za svoje sunarodnike. O ovom

⁴⁷ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 43.

⁴⁸ S.: *Subotica i Bunjevci*, Subotička Danica, kalendar za 1891. godinu, str. 27.

⁴⁹ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 44.

⁵⁰ S.: *Subotica i Bunjevci*, Subotička Danica, kalendar za 1891. godinu, str. 27.

⁵¹ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 44.

sakupljanju otkupa govori se i povelji 1779. godine.⁵² Kuga se pojavila još jednom i u Subotici u Somboru 1738. i 1739, godine. Posle smrti austrijskog cara Karla III na presto dolazi Marija Terezija, sa čijim dolaskom će se ponovo mnogo toga promeniti u životima Bunjevaca. Njen dolazak nisu pozdravili Prusi, Bavarci i Francuzi, i Bunjevci ponovo ratuje za bečki dvor. No, ovo će biti jedna od poslednjih bitaka naših graničara jer se odlukom Marije Trezije Vojna krajina raspušta 1741. godine. Ova odluka zaživela je četiri godine kasnije, donoseći nove izazove.⁵³

Nastupaju povlastice slobodnih kraljevskih gradova, Baja prva 1714. godine, zatim Subotica 1743. i Sombor 1747. godine. Te godine umro je Luka Sučić, u pozdravnom govoru nad njegovim grobom kaže se da su njegovi u Bačku došli iz Dubrovačke republike, što se čuva u porodici kao usmeno predanje.⁵⁴

Dolazak opcije slobodnih kraljevskih gradova, ipak ne donosi i mir, u okviru tih gradova, jer neke njegove odredbe unose nemir i razdor među Bunjercima i Srbima.⁵⁵ Tako je poveljom određeno da pravoslavno i katoličko stanovništvo ne može živeti zajedno, što su Bunjevci u Subotici prihvatili i Srbi se masovno iseljavaju do 1744. godine. Pokazaće se da je ova odluka Bunjevaca i po njih bila pogubna. Na njihovo mesto Marija Terezija, pa i u druge delove Bačke, doseljava mađarsko, nemačko, slovačko i drugo stanovništvo, čime se sastav stanovništva Subotice i okolnih mesta i gradova potpuno menja. Srpsko stanovništvo odlazeći iz Subotice naseljava šajkaška mesta. Poveljom se izjednačavaju i prava i obaveze – porezi plemića i običnih zemljoradnika, što nije bio slučaj ranije, i nakon nagodbe sa dvorom 1748. godine postignut je dogovor a

⁵² Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 45.

⁵³ Isto, str. 45-46.

⁵⁴ Isto, str. 46.

⁵⁵ Гашпар, Улмер: *Подаци за историју Суботице од краја XVII до средине XVIII века*, Зборник 16, Матица српска, Нови Сад, 1977, стр. 124.

plemići su dužni davati četvrtinu od svog zakupa zemlje. Mnogi nezadovoljni i ovom odredbom odlaze i naseljavaju Lemeš, gde ove odredbe nisu važile, a vojnici i zemljoradnici su dobro živeli od zakupnine – „arende”.⁵⁶

Franjevački samostan u Subotici bio je veoma važno mesto za bunjevački živalj. Njime su uglavnom rukovodili Mađari, iako je slika stanovništva bila savim drugačija, pa su se Bunjevci žalili i uspjeli tek 1763. godine da se izbore da se na ovom mestu smenjuju Bunjevci i Mađari, a 1773. godine župa je poverene svetovnom sveštenstvu. Samostan u Somboru koji je pripadao Bosni Srebrenoj 1781. godine oduzima se franjevcima i ukida, a isto se desilo i u Baču. Narod je odvojen od franjevac, što je bio još jedan težak udarac. O tome, ali i brojnim drugim događajima od 1717. do 1787. godine, govori fra Bona Mihaljević u svojoj hronici⁵⁷ časnog samostana slobodnog i kraljevskog grada Sombora.⁵⁸

Popuštanje cara Josipa II prema Ugarskoj označilo je obnavljanje županija i tako su 1791. godine izabrani župan i podžupani. Posle smrti Josipa II dolazi Leopold II, a 1792. godine dolazi Franjo II. Za vreme njegove vladavine počela je Francuska revolucija, koja je opet uticala na život Bunjevaca, i u ovaj rat su slati vojnici, koji su dolazili nakon ranjavanja i sakaćenja. Somborski franjevački samostan postao je bolnica a brojni francuski zarobljenici borave u ovom gradu. Odlazeći na front, Franjo II posetio je Sombor, nakon čega 1802. godine spaja dve županije, Bačku i Bodrošku. Bune će četiri puta podizati plemstvo, kako bi odbranili svoja prava jer su njihova imanja i narod iscrpljeni i osiromašeni zbog rata.⁵⁹

⁵⁶ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 46–47.

⁵⁷ Stepanović, Milan: *Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 171–1787. godine*, Istorijski arhiv i UG „Bunjevačko kolo“ Sombor, Sombor, 2012.

⁵⁸ Петровић, Милош: *Алтернатива, Повеља, Статут* - Нормативни оквир сомборске локалне самоуправе у периоду 1749–1918, Библиотека „Карло Бијелички“, Сомбор, 2014, стр. 9.

⁵⁹ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 51.

Po završetku rata počeo je mirniji period i ponovo se počelo stvarati i raditi. Početak XIX veka označio je i brojne gradnje u Subotici – Crkve Svetog Roke, Svetog Juraja, obnovu kapelice Svetog Roke, otvaraju se narodne škole i gimnazije. U Somboru je 1816. godine otvorena prva narodna škola. Zvaničan jezik u Bačkoj 1827. godine postaje mađarski, otvaraju se čitaonice na ovom jeziku, a za Bunjevce tek desetak godina kasnije. Godina 1831. odnela je sa sobom mnoge živote od kolere, negde oko 5000 ljudi.⁶⁰

Posle četiri decenije vladavine, Franjo I umire i na njegovo mesto 1835. godine dolazi Ferdinand V, koji zadužuje ugraskog namesnika nadvojvodu Stjepana 1847. da poseti područja Subotice, Novog Sada i Sombora. Nova revolucija planula je 1848. godine u Parizu, sa vlasti silazi Luis Filip, a iste godine Lajoš Košut drži govor o željama za promenama. Srušen je Meternikov apsolutizam. Mladi u Pešti pišu 12 tačaka u kojima iznose svoje zahteve prema Beču. Ovim dešavanjima zahvaćena je i Subotica, franjevačke knjige ove godine prvi put pisane su na mađarskom jeziku.⁶¹

Iste godine u Sremskim Karlovcima održana je skupština Srba, gde oni svoj narod pozivaju na borbu i osvajanje Srpske Vojvodine. Pokret predvođe Đuro Stratimirović, Svetozar Miletić i patrijarh Josip Rajačić. Bunjevci su se u Subotici i Somboru našli između dve vatre, zbunjeni. Mađari od Ugarske žele stvoriti Mađarsku, strasti su uzavrele.⁶² Sada dolazi na naplatu stari dug – prognanstvo Srba iz Subotice i Bunjevcima se preti oduzimanjem zemlje, kuća. Sukoba između Srba i Mađara na prostoru Subotice bilo je nekoliko, ali u onom kod Kaponje (između Tavankuta i Bajmoka) učestvovali su i Bunjevci na strani Mađara. Srbi su bili poraženi i povukli su se do titelske visoravni. Carski vojvoda Hauman

⁶⁰ Isto, str. 52.

⁶¹ Isto, str. 52.

⁶² Nikić, Fedor: *Bunjevci i srpska Vojvodina 1860*, Književni sever, 1927. str. 42.

u jednom danu obišao je Suboticu, Baju, Sombor i najavio novu vlast i nove događaje.⁶³

Bunjevci koji su tradicionalno bili oslonjeni na Srbe, sada više taj oslonac nisu imali, pogotovo oni u Subotici.⁶⁴ Govoreći o tome kako su se poneli Bunjevci u toku Košutove bune, Aleksa Ivić ih krivi za gubitak bitke, jer su proterani Srbi iz Stare Kanjiže, ali došlo je do mnogih drugih promena u društvu. Bilo je i onih Srba koji su pokušavali ovaj sukob sagledavati što racionalnije. Stefan Ilkić je smatrao da je vera razdvojila ova dva naroda, a Fedor Nikić je krivio inteligenciju koja je donela odluke koje su bile protiv srpske Vojne Krajine, kojoj su ipak pripali od 1849. pa do 1860. godine.⁶⁵

Nova vlast za Bunjevce donela je i dobre pomake osnovane su narodne škole i uveden bunjevački u njih, ali ni oni ni Srbi Vojnom Krajinom nisu bili zadovoljni.⁶⁶

Narednih sto godina u bunjevačkoj istoriji, od sredine XIX veka pa do četrdesetih godina XX veka, za Bunjevce su donele novi preporod, učvršćivanje o svojoj nacionalnoj svesti ali i borbu za maternji jezik. Brojni su su i sukobi zbog austrijskog carstva, koji su se prelamali preko Bunjevaca: pad Bahovog apsolutizma, a 1861. godine Bačko-Bodroška županija konačno je pripala Mađarskoj, koja se za ovo zalagala veoma dugo. Ovim događajem direktno su bili pogođeni Srbi, jer su shvatili da ih je Beč iskoristio u sukobu sa Mađarskom, a na kraju su samo oni izgubili sva prava koja su imali. Zakoni koji su im neka prava omogućivali bili su samo mrtvo slovo na papiru. Novi kancelar biće Ištvan Sečenji, a župan baron Josip Rudić, i obojica su se zalagala za ukidanje Vojvodine. Počinje rat sa Pruskom, 1866. godine, sledi hrvatsko – ugarska nagodba,

⁶³ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 54.

⁶⁴ Ивић, Алекса: *Из прошлости Буњеваца*, Književni sever, 1927. стр. 17.

⁶⁵ Nikić, Fedor: *Bunjevci i srpska Vojvodina 1860*, Književni sever, 1927. str. 44.

⁶⁶ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str 55.

1868. godine, što je rezultovalo udžbenicima za bunjevačku decu i maternji jezik u školama.⁶⁷

U Budimu krunisan je novi vladar – Franjo Josip II 1867. godine. Zakonskim odredbama 1868. godine Ugarska je rešila nacionalno pitanje, po kojima svaki đak ima pravo učiti svoj maternji jezik u školi, ali stvarnost je bila sasvim drugačija, jer sedamdesetih godina XVIII veka ugasile su se sve škole na bunjevačkoj ikavici. Prvo su ugašene u Subotici, zatim u Somboru, posle toga u Baji i nakon toga gasile su se jedna po jedna u manjim naseljenim mestima. Pred kraj XVIII veka više nije bilo nijedne škole na bunjevačkom, učio se samo mađarski jezik. Bunjevački đaci slabo su napredovali u ovakvim školama, jer jezik nisu znali, niti su ga imali gde naučiti.⁶⁸ Borba za maternji jezik Bunjevaca trajala je tokom cele vladavine dvojne monarhije, sve do njenog sloma 1918. godine i tom se najviše istakao svećenik Pajo Kujundžić, ali ni on nije doživeo da njegova nastojanja zažive.⁶⁹ Mađarizacija Bunjevaca bila je jaka, podržana državnim vlastima⁷⁰ i kada je Ivan Antunović iz Kaloče došao u Suboticu kako bi pokrenuo „Bunjevačko-šokačke novine”, na sastanku u subotičkoj katedrali jedan od Bunjevaca mu je rekao da je kasno došao, jer svi već svi pomadareni. Pogotovo su na pritisku bile velike i bogate bunjevačke porodice, od kojih su mnoge na to odnarođivanje i pristale.⁷¹ U Lemešu, na primer, bunjevački plemići su se žalili kralju kada je njihovo mesto trebalo da se spoji sa Suboticom. Otpor mađarizaciji pružio

⁶⁷ Isto, str. 55.

⁶⁸ Mandić, Mijo: *Tri rodoljuba Kujundžića*, Prvi bunjevački kalendar za prostu 1934. godinu, str. 46–52.

⁶⁹ Vojnić, H. Blaško: *Moj grad u davniini : Subotica : 1391. do 1941. : pet stotina pedeset godina grada*, str. 68–69.

⁷⁰ Стајић, Васа: *Мађаризација и демађаризација Буњеваца*, Летопис Матице српске, Год. CIV, књига 325, јули – август – септембар, Нови Сад, 1930, стр. 158–209.

⁷¹ Šokčić, Joso: *Subotica pre i posle odlobođenja: građa za istoriju Subotice*, str. 19.

je bunjevački narod predvođen titularnim biskupom Ivanom Antunovićem, preporoditeljem i prosvetiteljem.⁷² U svojoj 55 godini Antunović kreće u buđenje bunjevačkog naroda, pokreće „Bunjevačko-šokačke novine” 1870. godine, ali kao crkveni velikodostojnik izbegava otvoren sukob sa mađarskim vlastima i često ističe vernost Bunjevaca mađarskom kralju Stipanu.⁷³

Prosvetiteljstvo kod Bunjevaca mađarske vlasti nisu gledale sa odobrenjem, protiv čega su se bunili svi Antunovićeви sledbenici, među prvima: Boza Šarčević, Mijo Mandić, Kalor Milodanović i drugi. Videvši da im je potrebno mesto gde bi se okupljali, Anmbrozije Šarčević i Antunović 1877. godine pokreću inicijativu za osnivanje Bunjevačke pučke kasine, ali vlasti su dozvolile da se osnuje samo pod imenom Pučka kasina, koja je 1878. godine pokrenula organizovan društveni život za bunjevački narod. Ovde je održano prvo Veliko prelo 2. februara 1879. godine, koje se održavalo svake godine, sve do 1941. Počinjalo je „preljskom pismom”. Ovde su se susretali mladi međusobno, ali stariji, svi doterani u narodne nošnje, igrala su se tradicionalna bunjevačka kola, ljudi veselili i upoznivali.⁷⁴

Bunjevci su politički lutali, bili podrška Mađarima i učestvovali u njihovom političkom životu, ali su shvatili da im je potrebna stranka. Tako se osniva Bunjevačka stranka 1880. godine, koju pokreće Ambrozije Boza Šarčević, a Antunović mu u tome pomaže. Cilj im je bio, ukloniti Mađare iz subotičke uprave, a stranački zastupnik Lazar Mamužić, iste godine na izborima u jesen, postao je gradonačelnik Subotice i bio na tom mestu osamnaest godina.⁷⁵ Njegov uspeh bio je podstrek i za Bunjevce u drugim

⁷² Marković Saša: „Васа Стајић и буњевачко питање”, *Зборник радова ВАНУ са научног скупа Васа Стајић – мисао и дело*, Нови Сад 2008.

⁷³ Šokčić, Joso: *Osnivanje Pučke kasine*, u: *Subotica pre i posle oslobođenja: : građa za istoriju Subotice*, str. 27–32.

⁷⁴ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 57.

⁷⁵ Isto, str. 57.

gradovima, najviše u Somboru. Borbe unutar stranke koju je kasnije Mamužić sam osnovao bile su stalne. Prestale su tek kada je on otišao sa mesta gradonačelnika 1902. godine, a na njegovo mesto dosašo Karolj Biro, koji je grad vodio sve do 1918. godine i završetka Prvog svetskog rata.⁷⁶

Prema odredbama primirja potpisanog nakon završetka rata u Beogradu 1918. godine, granicom koju povlači Ugarska pripala bi i teritorija na kojoj su Subotica i Baja. Bački Bunjevci će ovaj deo istorije, svojom inicijativom, izmeniti. O javnom redu i miru u gradu brine Srpsko-bunjevačka garda koju je formirao Bunjevačko-srpski narodni odbor,⁷⁷ a o daljoj sudbini oba naroda poverava se predstavnicima izabranim u Pučkoj kasini. Isti scenario odvija se u isto vreme i u drugim gradovima, Somboru, Baji, pa i manjim mestima i selima. Ulaskom srpske vojske u Suboticu 10. novembra dolaze i velike promene, već par dana posle tog događaja vraća se bunjevački u škole i osnovne i srednje.⁷⁸ Velika narodna skupština održava se 25. novembra u Novom Sadu, gde je potvrđeno da Banat, Bačka i Baranja ulaze u sastav SHS. Na toj skupštini učestvuje 84 bunjevačka delegata, koje predvodi Blaško Rajić.⁷⁹ Donosimo i deo Rajićevog govora sa skupštine: „Naša buduća jugoslovenska država je kao jaje, iz koga će se izleći orao, koji će se dići nebu pod oblake. No kao što jaje, ako je u njemu samo belance, ne вреди ništa, jer nema u njemu sadržine, žumanceta, tako ni Jugoslovenstvo samo za sebe ne вреди ništa: ono bi bilo samo belance u jajetu, a sadržaj je ovoga jajeta srpski narod u

⁷⁶ Isto, str. 167.

⁷⁷ Šokčić, Joso: *Subotica pre i posle odlobođenja: građa za istoriju Subotice*, str. 117.

⁷⁸ Sekulić, Ante: *Bački Bunjevci i Šokci*, str. 61.

⁷⁹ Папуга, Ирина: *Несрпски народи у Војводини на почетку XX века*, у: Зборник радова свечаног скупа посвећеног 75. годишњици присаједињења Војводине Србији, Српска академија наука и уметности, Матица српска, Нови Сад, 1993, стр. 50.

Srbiji”.⁸⁰ Ovakvo ushićenje i radost nisu trajali dugo. Mirovna konferencija, koja je održana u Parizu 1920. godine, rezultovala je Trianonskim ugovorom, kojim Bački trokut ostaje u Mađarskoj. Ovakvo stanje dalo se naslutiti pa su ga bunjevački rodoljubi pokušali preduprediti. „Pravdajući se višim nacionalnim i državnim interesima razgraničenje sa Mađarskom, predstavnici Kraljevine SHS prihvatili su razgraničenje koje je na terenu preseklo srpski i bunjevački narod – ostavljen je tzv. Bajski trougao u Mađarskoj. Za Bunjevce bilo je ovo pitanje od narodnog značaja, pa je tim povodom bio sačinjen jedan iscrpan Memorandum koji je pokušao argumentovano da pridobije međunarodnu diplomatiju za geostratešku povezanost tog terena sa Kraljevinom Srba, Hrvata i Slovenaca.”⁸¹

Uspeha nije bilo, a narodu nije ostavljeno ni nekoliko dana kako bi oni koji žele da se presele u Jugoslaviju mogli da srede imovinske dokumente. Usledila je još jedna selidba Bunjevaca, a one koji su dolazili u Suboticu, Sombor i okolinu nazivali su optantima. Granicom su raskinute porodične, imovinske i druge veze među narodom. Joso Šokčić beleži u svojoj knjizi „Subotica pre i posle oslobođenja” da je 27. marta 1921. godine održan protestni zbor protiv odcepljenja Bajskog trokuta, govorio je veliki župan Vranje Sudarević, novinar Josip Hartl pročitao je i rezoluciju, koja je jednoglasno bila prihvaćena.⁸² Posle Velike narodne skupštine Bunjevci su posle dugo vremena bili oduševljeni novom vlašću, a njihova očekivanja bila su isto tako velika. Tim pre što je na skupštini usvojena Rezolucija koja se odnosila na neslovenske narode u Vojvodini. „Nesrpskim i neslovenskim narodima u Vojvodini koji ostaju u našim granicama obezbeđuje se svako pravo kojim žele da kao manjina očuvaju i razviju svoje narodno biće. Osim toga, skupština je nameravala da vodi odgovornu politiku i prema svojim sunarodnicima koji su bili van granica države. Tim povodom, dakle, zaključak skupštine je bio da ce „onim Srbima, Bunjevcima i Šokcima, koji i dalje ostaju izvan naših granica u

⁸⁰ Šokčić, Joso: *Subotica pre i posle odlobođenja: građa za istoriju Subotice*, str . 167.

⁸¹ Marković, Saša: *Politički život Bunjevaca Vojvodine u Kraljevini SHS- Jugoslaviji 1918–1941. godine*, str. 33.

⁸² Šokčić Joso: *Subotica pre i posle oslobođenja*, Subotica, 1934.

drugim državama, obezbedi pravo zaštite manjina, njihov narodni opstanak i razvitak na načelu reciprociteta... Međutim, sama rezolucija, a time i ovaj njen deo dokumentacione dalekovidosti, u sudaru sa stvarnošću, nikada nije zaživeo”.⁸³

Godine koje su usledile posle oslobođenja najbolje oslikavaju sledeće reči Stipana Vojnića Tunića, objavljenje u listu „Neven” 1920. godine: „Putem pojedinih partijskih listova saznajemo, da ни u Beogradu, kao ни u Zagrebu nisu zadovoljni pravcem naše politike. Radikali žele da se priključimo njima, demokrate obratno, da se opredelimo za njih, seljačka stranka računa na nas itd. Svi čine neke primedbe da nas spasy.”⁸⁴

Ovakvih i slučajnih razmatranja bilo je mnogo i bilo je jasno da se nešto mora uraditi. Konačno, osnovana je Bunjevačko-šokačka stranka, 15. septembra 1920. godine.⁸⁵ Osnivači su bili: Blaško Rajić, Mijo Mandić, Matija Išpanović, a list „Neven” proglašen je njenim glasilom. Ista stranka osniva ogranak i u Somboru, a na njenom čelu našao se Đuka Benčić.

„Vremenom se Bunjevačko-šokačka stranka fragmentisala. Formirane su tri struje koje su, u manjoj meri, uspele da očuvaju određeni vid autohtonosti, a dominantno su se utopile u politički milje nacionalnih stranaka. Jedni su kao zemljodilci bili radikalska frakcija među Bunjevcima (1922. i dalje); drugi su činili centar s popom Blaškom Rajićem i jugoslovenski orijentisanim Mišom Prčićem, koji su se takom vremena opredelili za Hrvate, ali su jako zazirali od S. Radića, držeći se Beograda i brinući za svoj klerikalizam, treći su od kraja 1924. godine kao eksponirani Hrvati (Mirko Ivković Ivandekić, Stipan Vojnić Tunić, Josip Vujković Đido), najpre zadržali staro ime stranke ... a potom su postali

⁸³ Marković Saša, *Politički život Bunjevaca Vojvodine u Kraljevini SHS- Jugoslaviji 1918–1941. godine*, str. 23.

⁸⁴ Isto, str. 39.

⁸⁵ Isto, str. 35.

sastavni deo HSS koja se u Vojvodini rado nazivala Narodnom seljačkom strankom.”⁸⁶

Ova tri viđenja stvari u stranci, kao da su predvidela i današnje vreme i podele među Bunjevima. Trvenja u stranci su nastavljena, sve do 1927. godine kada redukovana Bunjevačko-šokačka stranka nije donela odluku da se pripoji Hrvatsko seljačkoj stranci.

Ovaj prelazak Blaška Rajića sa svojim istomišljenicima u Hrvatsku seljačku stranku Mara Đorđević Malagurska je videla kao svojevrsno odricanje ideološkog pravca kojim su Bunjevci ranije išli. „Niko ne može i nema pravo da prostim odricanjem, nedostojnim izvrtanjem istine, prikrivanjem onoga što je stvarno bilo, potcenivanjem događaja i ordinarnim lažima iščupa iz istorije nas Bunjevaca i iz prošlosti g. B. Rajića ono, sa čime se i on i mi Bunjevci možemo podičiti. To niko ne može da učini, pa ni sam g. Rajić ne može i nema pravo to da učini“.⁸⁷

Nakon uvođenja Šestojanuarske diktature 1929. zabranjen je stranački život i zavedena je ideologija jugoslovenstva. U toj atmosferi su i Bunjevci pokušali da pronađu način predstavljanja svog identiteta kroz široku lepezu kulturnih aktivnosti i u prihvatanju jugoslovenskog identiteta. O tom periodu Alba Kuntić kaže: „Za nas Bunjevce, kao i za sve razumne ljude uopšte, trećim oktobrom 1931. godine skinut je sa dnevnog reda, jednom za svagda tzv. jugoslovenski plemenski problem. Država je dobila pravo ime i konačnu formu, narod je izveden na pravi put i upućen konačnom cilju. Zbog toga držimo za izlišno i štetno raspravljanje i pretresanje pitanja o nacionalnom opredeljenju Bunjevaca. Mi smo već Jugosloveni i ne želimo da se vraćamo u prošlost“.⁸⁸ Pritisak na Bunjevce u Subotici i Somboru da pređu u Hrvate autorka ovako

⁸⁶ Isto, str. 39.

⁸⁷ Đorđević Malagurski, Mara: *Ni g. Blaško Rajić ne može i nema pravo na to, Bunjevka o Bunjevcima*, Gradska štamparija, Subotica, 1941, str. 114.

⁸⁸ Kuntić, Alba: *Bunjevac-Bunjevcima i o Bunjevcima*, Globus, Subotica, MS I 985, 1930, str. 33–34.

opisuje: „Već dvadeset godina nekoliko zagrebačkih frankovaca, od kojih su neki sutradan po oslobođenju Subotice nepozvani došli među nas Bunjevce, truju naš nacionalno kulturni život u ovom pograničnom gradu, gde je mađarska manjina čvrsto organizovana, i gde mi Bunjevci možemo doći do svoga pravoga napritka i značaja samo tako, ako se držimo i međusobno i sa ovdašnjim Srbima, čiji su nacionalni i svi drugi interesi istovetni sa našima. Isto to važi i za ostala mesta severne Bačke... tih nekoliko frankovačkih dođoša, kako ih narod naziva, od prvog dana našeg oslobođenja sistemstski i bezobzirno siju sime mržnje, zlobe i nesloge ne samo iz među nas i Srba, sa kojima se vikovima od zajedničkog zla zajednički borimo, nego i među nama samima, stvarajući kod nas terorom i svakojakim privarama nekakvo „bunjevačko” bolje reći franačko hrvatstvo.”⁸⁹

O dilemama i razmimoilaženjima kod političkih predstavnika Bunjevaca ima mogo. Mijo Mandić o tome kaže: „...Bunjevac je u svojoj varoši zapostavljen i preziren od svoje braće... Istina je, ima među Bunjercima i nepouzdanih elemenata; nekih Vojnića, Mamužića, Žuljevića... i dr. Ali to su gospodine moj izrodi i poturice, izdajice svog plemena, koje svesni Bunjevci mrze i preziru”,⁹⁰ ali i stavu prema strankama dr Ivo Milić kaže: „Kad bi postojala jedna „Poštena Stranka”, svi bi Bunjevci, osim Madžarona, bili tamo. Ovo je reč koja se ponekad čuje iz usta starijih trezvenih ljudi koji su slovenstvovali za vreme Mađara. „Poštena Stranka” znači dakle političku grupu gde se ne srbuje niti hrvatuje, gde se ne razmeće lažnim patriotizmom, niti nadmudruje nedostojnim političkim banalnostima. To znači stranku koju bi sačuvali ljudi širih koncepcija i plemenitijih ideala, bez trunke plemenskog šovinizma, a gde je krajnji cilj prosperitet celokupnog naroda. U ovom pogledu Bunjevci bi bili zgodni kao most između Srba i Hrvata. Sa jednim delom Dalmatinaca oni bi se mogli smatrati kao nekakav embrion iz koga bi se razvilo integralno

⁸⁹ Đorđević Malagurski, Mara: *Da se čuje i da se zna, Bunjevka o Bunjercima*, str. 4.

⁹⁰ Mandić, Mijo: *Uzroci nezadovoljstva Bunjevaca*, pismo Vasi Stajiću, 16. jul. 1922, ROMS, 8423.

idejno Jugoslovenstvo, ako bi se ova reč dopustila kao oznaka narodnosti.”⁹¹

Uoči nestanka Kraljevine Jugoslavije, Bunjevci su i dalje podeljeni u pogledu političkog i nacionalnog izjašnjavanja. Najviše uporišta ima stav o hrvatskom nacionalnom identitetu, ali i autohtini izraz kao i sklonost ka srpskom identitetu imaju svoje pristalice.

Jugoslovenstvo u koje su verovali srušilo se i pre završetka Drugog svetskog rata u kome su takođe učestvovali, na strani partizana, i dali svoje živote brojni Bunjevci.⁹² Tokom Drugog svetskog rata bilo je i onih koji su od nedaća bežali u Hrvatsku, ali su tamo završavali u logorima.⁹³

I pre završetka Drugog svetskog rata, za Bunjevce je stigao dekret 1945. godine, a po naredbi Josipa Broza Tita, koji je prosleđen svim Narodnooslobodilačkim odborima u Subotici, Somboru, gde im se zabranjuje izjašnjavati po svom imenu, već to moraju isključivo pod imenom Hrvata.⁹⁴ Time je politička elita onemogućila demokratski put razvoja bunjevačke nacionalne ideje. U isto vreme počinje nacionalizacija zemlje, i Bunjencima se uzima tlo pod nogama.⁹⁵ Ostaju bez prava na svoje ime, bez svog imanja i mogućnosti daljeg opstanka.

Drugi svetski rat doneo je mnoge promene u društvu, ali one koje je doneo Bunjencima izmenio ih je iz korena, kao nacionalnu zajednicu. Devedesetih godina prošlog veka, Bunjevci ponovo imaju pravo izjasniti

⁹¹ Milić, Ivo: *O bačkim Bunjencima*, Književni sever, Subotica, 1927, str. 11.

⁹² Stantić Zvonko objavljuje tekstove o učešću Bunjevaca u II svetskom ratu u „Bunjevačkim novinama” od 2013 (tekstovi pod nazivom *Da se ne zaborave sinovi i ćeri subotičke ravnice – Divan s čovikom o ratu*).

⁹³ Petrović, Dragoljub: *Otkud Bunjevci u Jasenovcu*, Bunjevačke novine, Subotica, 2011, br. 75, str. 20.

⁹⁴ Prilog br. 3: Istorijski arhiv Subotica, F. 70.3 (1945: 4071-8270), dokument u Subotici pronašla Nevenka Bašić Palković

⁹⁵ Stantić, Alojzije: *Od zemunice do salaša u subotičkom ataru*, Klasje naših ravni: časopis za književnost, umjetnost i znanost, br. 7–8, 2013, str. 18.

se pod svojim imenom. Od tada počinje ponovno buđenje i još jedna nova etapa u bunjevačkoj istoriji u XX i XXI veku.

Suzana Kujundžić Ostojić

Sličnosti i razlike između Bunjevaca: posebnosti bačkih Bunjevaca

Jovan Erdeljanović podelio je Bunjevce na tri grupe: dalmatinske, primorsko-ličke i podunavske. Prva grupa su Bunjevci u senjskom području; primorsko-ličkom, najveća grupa su iz Dalmacije, međutim kako kaže Erdeljanović, oni ne vole kada se nazivaju ovim imenom.⁹⁶ I treća grupa su podunavski Bunjevci, pri tom se misli na one oko Subotice i Sombora i podunavskih područja, i ta grupa je najpoznatija, i kada se pominju Bunjevci. Erdeljanović, 1927. godine pišući o Bunjencima u „Književnom severu” kaže da ih u trouglu između Subotice, Baje i Sombora ima oko 130000, od čega je 70000 u Subotici sa njenom okolinom.⁹⁷

Prema istraživanjima iz istorije, lingvistike, narodne književnosti, veroispovesti, poreklu imena i prostora sa kojeg potiču, Erdeljanović kaže da je poreklo sve tri grupe Bunjavaca isto i tu ubraja: dalmatinsku, primorsko-ličku i podunavsku grupu. Mi pridodajemo i manju grupu iz Bosne, o kojoj je pisao Filipović.⁹⁸ Najveća grupa je u srednjoj i severnoj Dalmaciji, daleko manja u Hrvatskom primorju i Lici, te u Podunavlju.⁹⁹

⁹⁶ Ердељановић, Јован: *О пореклу Буњеваца*, стр. 384.

⁹⁷ Erdeljanović, Jovan: *O bačkim Bunjencima*, Književni sever, 1927. godina, str. 5.

⁹⁸ Филиповић С. Милош, Буњевци у Босни, Зборник за друштвене науке, бр. 40, Матица српска, Нови Сад, 1965, стр. 170.

⁹⁹ Ердељановић, Јован: *О пореклу Буњеваца*, стр. 384.

Uz pomoć tih podataka može se, kaže Erdeljanović, zaključiti da su i preci primorsko-ličkih i podunavskih Bunjavaca iselili iz Dalmacije, čime se potvrđuje da su bili deo dalmatinskih Bunjevaca. Takođe, da su u Dalmaciji, dok su bili još jedna grupa dobili naziv Bunjevci, koji su onda kako su se selili nosili sa sobom i širili ga. Ovo ime su morali dobiti dosta ranije pre raseljavanja, kako bi se sa njim saživali, jer ga u suprotnom ne bi nosili sa sobom.¹⁰⁰

Sve tri grupe Bunjevaca govore štokavskom ikavicom, mlađim govorom novijeg tipa, sa novijom akcentuacijom i novijim oblikom deklinacije. Ipak, kaže Erdeljanović, taj govor nije svuda identičan, ima određenih razlika, ali su one poznate samo u nekim delovima, a ne na području cele govorne zajednice, što je dokaz da su istog porekla. Grupi ikavaca pripadaju i govornici iz zapadne Bosne i zapadne Hercegovine. I kod katolika i kod muslimana u Hercegovini, kao i predelima oko Jajca govor je ikavica, kakvu govore i Bunjevci.¹⁰¹

Jekavica se javlja kod sve tri grupe Bunjevaca, s tim da je ima najmanje kod podunavskih Bunjevaca, jer je nisu imali od koga primiti, osim onog uticaja koji su sobom već doneli. Daleko je veći uticaj jekavskih govora na ostale dve grupe naroda, koja je nesumnjivo dolazila od mešanja katoličkog i pravoslavnog stanovništva tih krajeva. Uticaj čakavizma je najmanji kod podunavskih Bunjevaca, daleko je veći kod dalmatinskih i primorsko-ličkih. Smatra se da je razlog ovakvom uticaju njihov boravak i uticaj primorskog stanovništva, koje je predstavljalo inteligenciju, pa je verovatno i da su njihov govor i oponašali.¹⁰²

¹⁰⁰ Isto, str. 380.

¹⁰¹ Isto, str. 38–39.

¹⁰² Isto, str. 357–358.

Groktalice nalazimo, kako kod podunavskih Bunjevaca – „groktenje”, tako kod dalmatinskih – „grokćenje i „grohotanje”, dok je kod Bunjevaca iz južne Like „groktanje”, kaže Erdeljanović.¹⁰³

Tokom XV i XVI veka hrvatskog stanovništva u severnoj i srednjoj Dalmaciji, osim u uzanom delu Primorja, zatim Lici i Krbavi, nije bilo. Narod se raselio usled borbi i napadanja Turaka, tako da su neki od navedenih predela bili potpuno pusti. Doseljava se novo pravoslavno stanovništvo u najvećem broju iz Bosne i Hercegovine, a selidba traje vekovima, počevši od XIII pa do XVII. Katoličko stanovništvo se naseljava dosta kasnije, oko XVII veka, naročito u vreme austro-ugarskog rata. Doseljavanje u Lici i Krbavi organizovali su Turci 1551. godine kada su ove delove i osvojili, a naseljeno je pravoslavno, muslimansko i vrlo malo katoličkog stanovništva.¹⁰⁴

Ove nove stanovnike nije dugo držalo mesto, pa su iseljavanja nastavljena zbog Turaka, pobuna, gladi, raznih zaraznih bolesti. Najviše naroda se iselilo iz Kliškog sandžaka 1600–1624. godine, u ovom poslednjem periodu iselilo se oko deset hiljada porodica, od čega je najviše njih otišlo preko Dunava. Kao razlog navode se brojna zlodela protiv naroda od sandžačkog Mehmed bega, protiv koga je bila podignuta buna. U toj grupi iseljenika bili su i Bunjevci koji su se iselili u Bačku a drugi u Hrvatsko primorje. Kada je 1689. godine Lika oslobođena od Turaka iseljava se veliki broj muslimana, od kojih je nešto i ostalo i prešlo u katoličanstvo, a došlo je pravoslavnog i nešto manje katoličkog stanovništva iz Primorske i Bosanske krajine.¹⁰⁵

Erdeljanović je istraživao i narodna predanja, kojih kod dalmatinskih Bunjevaca nema uopšte, dok kod primorsko-ličkih i Podunavskih ima i

¹⁰³ Isto, str. 370.

¹⁰⁴ Kuntić, Albe: *Počeci borbe za preporod bačkih Bunjevaca*, Beograd, sopstveno izdanje, 1969, str. 348–350.

¹⁰⁵ Isto, str. 349.

ona govore kako je njihovo poreklo od reke Bune, koja je bila na granici Bosne i Srbije.¹⁰⁶

Neki od Podunavskih Bunjevaca, iz Sent Andreje zatim Budimpešte i Kaloče, nazivali su sebe Dalmatincima.¹⁰⁷ Najverovatnije, iz razloga što se narod stideo svog imena koje je smatrano za prosto, pa ga je počela upotrebljavati inteligencija, ušlo je u zvanične knjige i zapise pa se kasnije proširilo po celoj južnoj Ugarskoj. Narodna predanja o poreklu pojedinih bunjevačkih rodova najviše ima u severnoj i srednoj Dalmaciji, gde od 761 roda tri petine zna da su doseljenici iz Bosne, mali broj iz Hercegovine a starosedelaca je veoma malo, od toga skoro svaki rod je i katoličke i pravoslavne vere.¹⁰⁸ Kod primorsko-ličkih Bunjevaca izdvaja se rod Rukavina, kojih ima 13, koji vode poreklo od Grgura Vladimirovića vlastelina sa Neretve, koji je imao sedam sinova, i prebegao u Dalmaciju. Međutim, istraživanje će pokazati da ova priča i nije tačna, da su većim brojem Rukavine bile prvo pravoslavne, a kasnije neki od njih prešli su u katolike.¹⁰⁹

Bunjevci iz Podunavlja i Hrvatskog primorja, njih 1100 je ispitano, i svi su rekli da im je poreklo sa reke Bune. Ovog predanja među Dalmatinskim Bunjercima nema ili ima ali u malim grupama i ponegde, a razlog je svakako što oni ne žive u većim grupama jedni do drugih nego su raseljeni, pa ni predanja ne mogu prenositi.¹¹⁰

Istraženo je i sistematizovano 506 bunjevačkih prezimena, od kojih su većina njih zabeležena već u XIII i XIV veku, u mestima gde Bunjevci i kasnije žive, ili njihovoj okolini. U sve tri grupe Bunjevaca javlja se 66

¹⁰⁶ Ердељановић, Јован: *О Буњевцима*, стр. 361.

¹⁰⁷ Mandić, Mijo: *Prilozi za bunjevačku povist*, Subotička Danica, kalendar za 1897. godinu, Subotica, стр. 51.

¹⁰⁸ Ердељановић, Јован: *О Буњевцима*, стр. 363-364.

¹⁰⁹ Mandić, Mijo: *Vuni, Vunijevci, Bunjevci*, str. 46.

¹¹⁰ Ердељановић, Јован: *О Буњевцима*, стр. 364.

prezimana, 144 javlja se u dve grupe, a ostala 302 nalaze se u po jednoj grupi. Čak 314 prezimana nalazimo u Bosni i Hercegovini, zatim 192 u severnoj i srednjoj Dalmaciji. Retkih i karakterističnih prezimana ima 384, od čega se 44 nalaze kod sve tri grupe, 111 za po dve od tri grupe.¹¹¹

Uporedo je vršeno istraživanje glavnih običaja (Božića, ženidbenih običaja, običaj po dovršenoj žetvi, kraljice, divani, prelo) kod sve tri grupe Bunjevaca. Pokazalo se da su običaji Božića kod dalmatinskih i primorsko-ličkih Bunjevaca veoma slični, dok se kod podunavskih Bunjevaca razlikuje. Čitav niz običaja na Božić poznat je samo u severnim krajevima, što će reći da su ti običaji poprimiti u novim krajevima u koje su se doselili.¹¹²

Kada su u pitanju ženidbeni običaji, kako ih Erdeljanović naziva, ima nekoliko detalja koji su isti za sve tri grupe Bunjevaca, a da se ti detalji ne nalaze kod ostalih naroda koji žive u okolini Bunjevaca. Jedan od takvih osobina je staćela – jedan od dvojice čuvara – momaka koji jaše iza neveste na svadbi i izvodi je iz njene kuće u odlasku na venčanje).¹¹³

Običaj slavljenja krsnog imena nalazi se kod dalmatinskih i primorsko-ličkih Bunjevaca, kaže Erdeljanović, ali ga nema ili ima samo naznaka da ga je nekada bilo. U te naznake autor svrstava običaj da položaji (njih više) dođe u kuću na Božić i čeka ga zajedno sa domaćinom, dakle kao gost na slavi, i druga osobina je sečenje kolača za Božić, što podseća na sečenje slavskog kolača.¹¹⁴ Običaj po završenoj žetvi nalazimo kod sve tri grupe Bunjevaca, kod dalmatinskih i primorsko-ličkih ovaj običaj se zove „dožijancija”, „doženjancija” a kod Bačkih „dužijanca”.¹¹⁵ Ovaj karakterističan nastavak – incija, Erdeljanović smatra da je mogao nastati

¹¹¹ Isto, str. 364.

¹¹² Isto, str. 365.

¹¹³ Isto, str. 366.

¹¹⁴ Isto, str. 368.

¹¹⁵ Isto, str. 368–369.

samo od italijanskih govora, kojima su bili izloženi Bunjevci.¹¹⁶ Običaj „kraljice” poznat je samo podunavskim Bunjevcima, i sličan je sa ovim običajem kod Srba iz Srema i Slavonije.¹¹⁷ Prelo ili divan kako se održava kod podunavskih Bunjevaca ne održava se više ni kod jedne skupine. Naime, na divanu se skupi mladež u jednu kuću, koju zakupe devojke, pa se tamo vesele, igraju, što se kasnije pokazalo da nije dobar običaj jer je bilo dosta raskalašnog i nemoralnog ponašanja. Konačno, 1743. godine ovaj običaj je zabranjen kod Bunjevaca u Subotici.¹¹⁸ Ostale dve grupe Bunjevaca imaju skupljanje naroda i na divane i na prela, ali je tamo pored omladine prisutna i starija čeljad, koja se zajedno sa njima provodi.¹¹⁹

Erdeljanović smatra da narodno pesništvo kod dalmatinskih i primorsko-ličkih Bunjevaca, ni epsko ni lirsko nema u sebi elemenata koje bi moglo ukazati na poreklo. Sve tri grupe Bunjevaca imaju vrlo primitivan način pevanja koji se označava sa „ojkanje”, „grokćenje” i „grokćanje”, što takođe upućuje na zajedničko poreklo. Kod podunavskih Bunjevaca upravo u ovom narodnom pesništvu nalaze se brojni elementi za rešavanje pitanje porekla. U pitanju su mesta i likovi o kojima se peva i opšti karakter tih pesama. Posebnost u njima je i to što se opevaju događaji kod muslimana iz zapadnih krajeva. Sve ukazuje da su to pesme koje su morale nastati u onim mestima iz kojih su se doselili podunavski Bunjevci.¹²⁰

Kada je u pitanju veroispovest, Erdeljanović kaže, da se u spisima ime Bunjevaca uvek vezivalo za katoličku veru, a da pravoslavnih Bunjevaca

¹¹⁶ Isto, str. 369.

¹¹⁷ Isto, str. 369.

¹¹⁸ Isto, str. 369–370.

¹¹⁹ Isto, str. 370.

¹²⁰ Isto, str. 371.

nema niti oni sebe tako zovu, i smatra da su oni oduvek ovoj veri i pripadali.¹²¹

Sve tri grupe Bunjevaca su se i mešale sa drugim narodima, dalmatinski sa neznatnijim brojem čakavskih Hrvata, isto to se dešavalo i primorsko-ličkim u Hrvatskom primorju, a sve tri grupe sa malim brojem pravoslavnih Srba. Podunavski Bunjevci su asimilovali u sebe znatan broj slovačkih i mađarskih porodica, što se dešavalo na svojoj teritoriji Podunavlja.¹²²

Svoje istraživanje o sve tri grupe Bunjevaca Erdeljanović završava kategoričkim zaključkom da su oni svi istog roda, koji vodi od dalmatinskih Bunjevaca, a da su se iz tih krajeva počeli iseljavanje 1622. godine, da su njihovi preci bili iseljenici iz zapadne Bosne i donje Hercegovine odakle su u Dalmaciju počeli dolaziti u XIII veku, da je mešanjem sve tri grupe Bunjevaca sa drugim narodima dobila i neke nove i drugačije osobine, da se u svim istorijskim arhivima Bunjevci smatraju Srbima, a da su naziv Bunjevci morali dobiti u rasponu od XIII do XVII veka u Dalmaciji, a da su ga dobili od Srba koji su bili pravoslavci, pa su im se time rugali da mole na nerazumnom jeziku.¹²³

Pokušaćemo ovu temu, stanovnika iz Dalmacije, posmatrati i kroz ugao nemačkog istoričara Hermana Ignjaca Bidermana, čiji rad „O etnografiji Dalmacije” je izdat 1893. godine povodom Gundulićevih svečanosti u Dubrovniku. Po ovom autoru da se Hrvati sele iz gornje Dalmacije, a da su Srbi pridolazili, iste su nacionalnosti i svi noviji doseljenici u ove prostore. Slobodni „težaci” podižu svoje kuće na prostoru gde živi hrvatska vlastela i priznaju zvaničnu vlast Mletačke republike. Ali, o prošlosti Hrvatske oni ne znaju ništa. „Naprotiv, žive su sve uspomene,

¹²¹ Isto, str. 373.

¹²² Isto, str. 390.

¹²³ Ердељановић, Јован: *О пореклу Буњеваца*, стр. 394.

sve tradicije srpske. Slavi se krsno ime svuda, dok ga u nekim krajevima ne zabrane rimokatolički sveštenici, gdje se njihova vlast proširila.”¹²⁴

Mletačka republika je i sama pozivala nove stanovnike da nasele Dalmaciju, koja je bila pusta, a za uzvrat nudila povoljnosti došljacima. Njihove vođe dobijale su plate, poljske alate za zemljoradnike, a posao novih stanovnika bila je samo da budu pri oružju i spremni za borbu protiv Turaka. „Doseljenicima je u neko doba, dok je njihova pomoć potrebita bila, priznavana sloboda vjere.”¹²⁵ Među takvim novim stanovnicima našao se i Janković Stojan, koji je bio proglašen za poglavara vojničkog i građanskog zapovednika celog Kotara, koga narod zove Ravni Kotari (gornji kraj Dalmacije, Zadarsko primorje do Bosne), za vođenje ovog kraja njegova plata bila je 100 zlatnika. Nakon njegove smrti 1688. godine, ovu dužnost obavljaće njegov rođeni brat Saviša. Osim visoke plate Stojana je Republika uvrstila u vitezove Sv. Marka, a njegove naslednike grofovima, a da pri tom nisu morali menjati veru. Za njihovog vremena granice Mletačke Dalmacije su sačuvane i proširene.¹²⁶

Biderman govori i o etnogenezi Vlaha, odnosno Morlaka, da su to Srbi, štokavci, koji su Dalmaciju došli tokom druge selidbe, pri čemu su naselili Dalmaciju, sve do ponekih ostrva. Ipak, ovi novi stanovnici, pa i starosedeoci dugo su svi nazivani Ilirima, a njihov jezik svrstan u zajedničko ime ilirski, kako bi se rasprave o tome ko kom narodu pripada izbegle. Ovakvom posmatranju priključili su se mnogi koji su se ovim stanovništvom bavili: od Šafarika, Vuka Karadžića i Božidara Petrovića. Na tim prostorima, tvrdi Biderman, govorilo se dva jezika, slovenski i italijanski. Ali, slovenski jezik, po njemu, nije razlog da se tvrdi kako je slovensko stanovništvo hrvatske narodnosti, ali pojašnjava kako je čakavsko narečje ono koje pripada starohrvatima sa tih područja. Ovaj uticaj čakavskog, kao primer razvijenog građanstva, poprimio mnogi štokavci tog područja. Tokom XIX veka, Milan Rešetar ispitivao je jezik Dalmacije i nalazio da je čakavski, zamenio štokavski govor, od Nina do

¹²⁴ Biderman H.I, *O etnografiji Dalmacije*, Pečatnja Ivana Woditzke, Zadar, 1893, str. 5.

¹²⁵ Isto, str. 5

¹²⁶ Isto, str. 6.

Splita, zajedno sa Dubrovnikom i brojnim ostrvima. Ovaj jezik stanovnici nisu hteli zvati srpskim, pa su ga nazvali slovinskim.¹²⁷

Sloveni iz Biograda grada govore ikavicom, a grad nazivaju „koljevkom hrvatske glagoljice”, gde čakavca ne preziru i smatraju ga „bodulom”. Kada su Mleci uspeli osvojiti nazad Biograd od Turaka, vratili su se nazad sa ostrva i Kotara, gde su bili zajedno sa uskocima i hrvatskim hajducima. Osim toga, pisac nabraja i najstarije hrvatske porodice sa ovog prostora: Matkoviće, Draškoviće, Bogdanoviće i mnoge druge, koji neće da se smatraju čakavcima.¹²⁸

Staro hrvatsko stanovništvo iz Dalmacije se razbežalo zbog ratova, bolesti i gladi u susednu Italiju, a Ivan Kukuljević putujući po njoj tokom XIX veka nailazi na prebeglo stanovništvo u Apuliju, Abruzi, pri čemu se dalmatinsko stanovništvo tokom XVI veka rapidno smanjivalo. Autor skreće pažnju i da su Hrvati, u početku bili vojnička kasta, koja nije odmah imala pravo na ovo ime. Ali, za vreme vlasti Mlečana, oni su upravo držali saradnju sa hrvatskim kompanijama i najamničkom vojskom, po čemu su bili privilegovani od ostalog stanovništva, zbog čega je sigurno bilo mnogo onih koji su takođe želeli postati delom hrvatskog naroda.¹²⁹

¹²⁷ Biderman H.I, *O etnografiji Dalmacije*, Pečatnja Ivana Woditzke, Zadar, 1893, str. 12.

¹²⁸ Isto, str. 13.

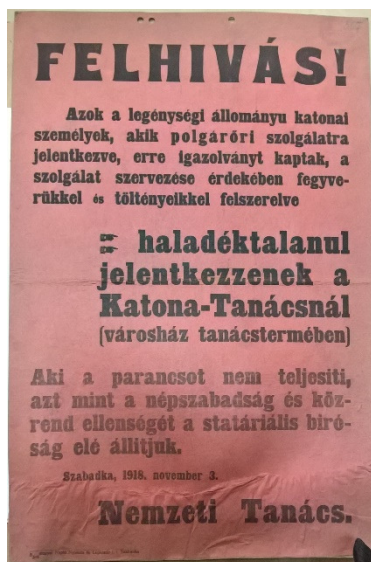
¹²⁹ Isto, str. 21.

O slici i oko slike „Velika narodna skupština u Novom Sadu 1918. godine“

Političke i vojne okolnosti u Subotici i Somboru

O stanju u gradu Subotici možemo nedvosmisleno saznati iz posljednji zapisnika Proširenog senata Slobodnog kraljevskog grada Subotica 1918. Fond 2.102 – Skupštinski zapisnik 1918. IA Subotica. U oktobru mesecu ima malo zapisa, a zadnji se odnosi na 4. oktobar, nakon čega su strane 210, 211 i 212 ostavljene prazne. Novembarski zapisi počinju drugog, na strani 213. Prije čitanja dnevnog reda dr Biro Karolji dao je predlog da se održi vanredna sidnica jel je privatna imovina u najvećoj opasnosti. Triba sačuvati mir u gradu. Mora se osnovati narodna straža. Zvanična policija će se decentralizovati (upravo taj izraz koristi) i time omogućiti buduću koordinaciju. Posli Biroa, usto je Šime Mukić i kazao da se više ne moraju boriti za nezavisnost Mađarske, jel je ona sad već nezavisna, ali se moraju truditi da tako i ostanu. „Ako se držimo složno u ovom teškom momentu, u vezi narodne straže treba paziti da samo poverljivi ljudi dobiju oružje.“ Potvrđiva ocinu da se vlast treba decentralizovati. Dr Ač Jenko izvestio je o osnivanju štabova. Kazmer Jenko je skrenuo pažnju da je radništvo bilo pouzdano u izvršavanju zadataka. Dr Havaš Emil iznosi da u uzburkanoj i alarmantnoj situaciji svako mora da se uključi, ali po zakonu. Traži od svakoga da ne širi glasine, nego da prvo provire. Triba pojasniti kolegama, poznanicima da se ne radi o borbi protiv revolucije (mađarske revolucije kojom je sminjena vlast, pr.Z.S.), nego o postavljanju stvari na svoje mesto, dakle ne o rušenju reda. Dr Biro Karolj kaže da u tom momentu ne smi biti Mađar protiv Mađara, u čemu podržava diskusiju dr Mukić Šime. Pridsidništvo je donelo jednoglasnu odluku i smatra da je moguće nuz obrazovanje narodne straže odbraniti imovinu u gradu. Momentalno će o donetim

odlukama tražit od ministarstva pravde saglasnost putom telegrama. Datirano sa novembar 2.1918. Slideća 216. str. je prazna.

3.novembra na ulicama Subotice pojavljuju se 2 plakata.

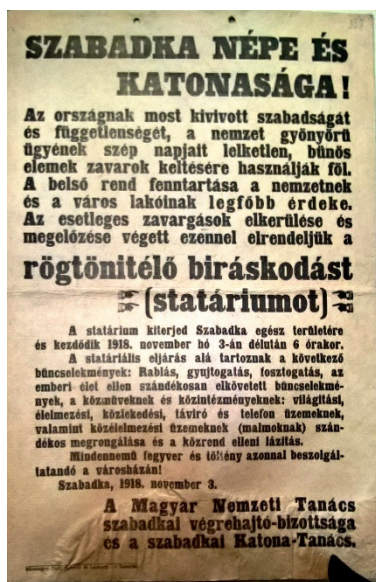
Upozorenje!

Traži se od vojnih lica koja su se javila za služenje kao gradjanin vojnik i za to već dobili i legitimaciju, da se neodložno jave kod Vojnog veća (većnica gradske kuće), zajedno sa svojim oružjem i municijom, radi organizacije služenja.

Ko naredbu ne bude izvršavao, smatraće se neprijateljem javnog poretka, zakona i reda, i biće izveden prid priki sud.

Szabadka, 3. novembar 1918. godine.

Nacionalno veće

Narodu i vojski grada Subotice!

Postoje grišni i bezdušni elementi, koji tek izvojevanu slobodu i nezavisnost, pridivne dane značajnih događaja nacije, koriste za izazivanje nemira. Očuvanje unutrašnjeg mira od najvažnijeg je značaja za naciju i za stanovnike grada. Da bi se izbegli ili priduhtirili eventualni nemiri, momentalno odriđujemo formiranje prikog suda, sud po kratkom postupku.

Ovakav sud se proširuje na cilu teritoriju grada Subotica i stupa na snagu 3. novembra 1918. godine poslipodne u 6 sati.

Pod ovaj sudski postupak spadaju slideća krivična dila: razbojništvo, namerno izazivanje požara, pljačka, namerno počinjen zločin protiv ljudskog života, uništavanje

komunalnih, telegrafskih, telefonskih, prihrambenih (mlinovi) preduzeća kao i podbunjivanje protiv javnog reda.

Svakojako oružje i municija se momentalno pridaje u gradskoj kući!

Subotica, 3. novembar 1918. godine

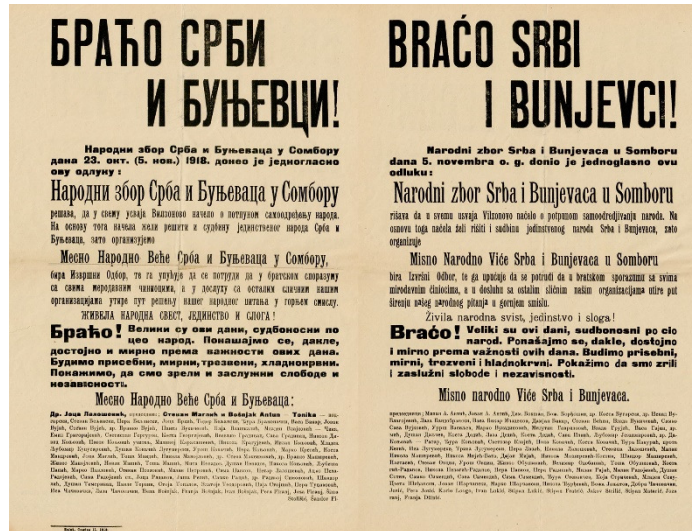
Izvršni odbor Mađarskog nacionalnog vića grada Subotica i Vojno viće grada Subotica

Sudbonosni novembar u zapisniku počinje sa datumom 8. na strani 217. Vanredna sidnica. dr Dembic Lajoš inicira da se oformi desetočlana komisija i da to uradi Luka Plesković, da se okupe u sali za sastanke, a poziva Olah Ferenc, dr Milko Izidora, dr Reisner Lajoša, Kalmar Jenoa, dr Plesković Ivana, Jurić Stevana, Abrašić Mihajla, Lendvaji Jeromoša i dr Havas Emila kao članove. Dr Luka Plesković položio je kao pridsidnik komisije, a pročitao glavni bilužnik Voldi Janoš, slideću zakletvu: „Ja Plesković Luka, kunem se da ću Mađarskoj državi biti lojalan i svim svojim snagama, štitiću dobrobit, slobodu i služiti napridku. Tako mi Bog pomogo.“ Posli polaganja zakletve dr Plesković je u dužem izlaganju, zabiluženom u zapisniku, između ostalog o situaciji u gradu, o Bunjevcima i Srbima kazo slideće: „Ovog posla sam se i ja prihvatio tu u Subtici, kao predstavnik- delegat vlade da bih mogao i ja sa svojim znanjem, sposobnostima, talentom doprineti očuvanju potpune nezavisnosti, nepovrdivosti teritorijalnog integriteta naše domovine Mađarske. Prihvatio sam se ogromnog zadatka. U cilju postizanja rezultata na ovom planu, mora se raditi sa velikom odanošću, naročito po pitanju ostvarivanja opšteljudskih prava kao i po pitanju teritorijalnog integriteta. Razlog zbog čega sam se prihvatio ovog zadatka, sa kojim mi je vlada ukazao čast, jeste, pružanje pomoći gradjanima ovoga grada- Madjarima, Bunjevcima, Srbima-, da izvojevaju svoja prava po Wilsonovim principima. Glavni i osnovni princip jeste, obezbedjenje uslova da svaki narod u odnosu na drugi, ima svoju ravnopravnost i da u budućem, ni slučajno ne iskrnsne neki problem po tom pitanju, prema tome, Madjar da čuva svoj identitet, Bunjevac isto svoj i Srbin takodjer svoj identitet, sa svim pravima ponaosob koji im pripadaju. Tu želim da naglasim, da Bunjevcima kao najslabijima medju njima, želim da budem zaštitnik, da bi ovaj narod mogao afirmisati svoj identitet, sačuvati svoju samostalnost, da ne bi došlo do njihovog nestanka asimilacijom u

SKUPŠTINA ! Jučerašnjim danom obrazovani bunjevačko-srpski narodni odbor ovlastio me da u ime njegovi pozdravim vladinog poverenika. Ovoj dužnosti dvostrukom radošću se odazivam, prvo zato što mi je gospodin Poverenik vlade lični prijatelj, drugo zato što u njegovoj ličnosti podpunu garanciju nalazim, da ovde u varoši i u okolini podpuni mir vladati i svaki gradjanin bez razlike vire i narodnosti biti obezbedjen. Ja ga zato svesrdno pozdravljam i obećajem da će mu bunjevačko-srpski narodni odbor u pogledu ove zadaće podpuno podupirati i pomagati. Neću da navodim ovde one patnje i jade, što je bunjevačko-srpski narod pretrpio. Neću da otvaram rane koje je isti narod u prošlom vremenu zadobio jer ne smatram niti ovo vreme za sposobno. Želim gosp. Povereniku vlade uspije, da se u današnjim teškim vremenima mir i red sačuva. Živio gosp. Vladin poverenik dr Luka Plesković“ (tekst je prinet doslovno).

Poslidnji zapis u velikoj knjigi (47x29cm) Zapisnik Magistrata, za vike vikova je na strani 229. di se kaže da je zakonski nadležna komisija u tekućoj godini, novembra 15. u 10 sati prisupila oviri knjige zapisnika, i to članovi: Lendvai Ernest, dr Reisner Lajoš, dr Manojlović Janoš (Manojlovics Janos – virovatno Jovan), Prokeš Mihalj, dr Milko Izidor, Ambrašić Antal, Vermeš Karolj, Birkaš Đula i Olah Ferenc. Pročitano i potpisano u Subotici 1918. novembra 15. U potpisu Abrašić Mihalj. Posli toga postoje još prazne strane 230 i 231. Svaki list od prvog do 231. ima uzdužno po sredini pregib od savijanja. Ovim se završava zapisnik Proširenog senata Slobodne kraljevske varoši Subotica, za 1918. jednim dilom i sam status slobodnog kraljevskog grada, a postaje slobodan grad. Za deset dana na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu¹, prikida se sa državnim kontinuitetom mađarske kraljevine i austrijske carevine, na prostoru Bačke, Banata i Baranje, koji su ušli u sastav Kraljevine SHS, sa tim da su Bačka i Baranja podiljeni sa Mađarskom, a Banat sa Rumunijom.

¹ Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena održana je u „Grand hotelu“ na današnjem Miletićevom trgu u Novom Sadu sa početkom u 11 časova. Od 757 delegata iz 211 opština, Srba je bilo 578, Bunjevaca 86, Slovaka 62, Rusina 21, Šokaca 3, Hrvata 2, Nemaca 6 i Mađara 1.

Somborski srpsko-bunjevački plakat

U Somboru na ulicama 5. novembra našo se plakat, livo na srpskom jeziku ćirilicom, desno na bunjevačkom jeziku, latinicom. Na plakatu čitamo: „Braćo Srbi i Bunjevci ! Narodni zbor Srba i Bunjevaca u Somboru dana 5. novembra o.g. donio je jednoglasno ovu Odluku: Narodni zbor Srba i Bunjevaca u Somboru rišava da u svemu podržava Vilzonovo načelo o potpunom samoodređenju naroda. Na osnovu toga načela želi rišiti i sudbinu jedinstvenog naroda Srba i Bunjevaca, zato organizuje Misno Narodno Viće Srba i Bunjevaca u Somboru bira Izvršni odbor, te ga upućuje da se potruđi da u bratskom sporazumu sa svima mirodavnim činiocima, a u dosluhu sa ostalim sličnim našim organizacijama utire put širenju našeg narodnog pitanja u gornjem smislu. Živila narodna svist, jedinstvo i sloga ! Braćo, veliki su ovi dani, sudbonosni za cio narod. Ponašajmo se dakle, dostojno i mirno prema važnosti ovih dana. Budimo prisebni, mirni, trezveni i hladnokrvni. Pokažimo da smo zriili i zaslužni slobode i nezavisnosti. Misno narodno viće Srba i Bunjevaca. U dnu plakata navedeni su članovi somborskog Narodnog vića, među Bunjevcima čitamo, iako tu ima pomalo štamparskih grešaka, slideće: Beno Bošnjak, Franjo Bošnjak, Ivan Bošnjak, Antun Tonika Bošnjak (podpridsidnik), Pero Firanj, Joza Firanj, Šime Jozić, Pero Jozić, Karlo

Logo, Ivan Lukić, Stipan Lukić, Stipan Fratrić, Jakov Strilić, Stipan Matarić, Joza Stolišić, Šandor Firanj, Franjo Džinić. Na ovom plakatu nisam našo ime našeg dr. Martina Matića koji je na Velikoj narodnoj skupštini izabran u Veliki narodni savit, ko i u Privremenu Narodnu skupštinu u Beogradu.² Imena Srba na obadvi strane navedena su ćirilicom, a Bunjevaca latinicom. Glavni inicijator ovog vića bio je dr Joca Lalošević, međutim bilo je i drugih inicijativa, ko što je inicijativa dr Mihajla Jelića i dr Ivana Paštrovića, kojima je cilj bio da onemoguće saradnju Srba i Bunjevaca, a pozivali su Bunjevce da podrže novu vladu Republike Mađarske, na čelu sa grofom Karolji Mihaljom. Kada je postalo jasno zašto se pozivaju da ne iđu sa Srbima, Bunjevci s napuštili skup. Mađarske vlasti nagovarale su i Antuna Toniku Bošnjaka, imućnog bunjevačkog zemljoposidnika, da osnuje „Samostalo bunjevačko viće“, međutim Bošnjak se odlučuje za Srpsko-bunjevačko viće, postaje čak poslanik Velike narodne skupštine u novonastaloj kraljevini. Umisto bolesnog Bunjevca Evetovića iz Bača, bio je poslanik u Skupštini kraljevine SHS.

² dr Martin Matić je od 12 septembra 1919. do 1. maja 1921. bio veliki župan grada Baje. Ko pridstavnik Bajskog trokuta, učestvovo je 1919. u Parizu na Mirovnoj konferenciji. Sa dr Radivojem Simonovićom, biskupom Lajčom Budanovićom, Blaškom Rajićom i Barišom Mrvičinom, 16. januara u Bačkom Brigu na zboru bunjevačko-šokačkih prvaka, učestvovo je u sastavljanju Memoranduma (IA Sombor inv.br. 369) u kojem se u 8 tačaka iznose istorijski, pravni, ekonomski, hidrografsko-hidrotehnički, etnografski, strategijski razlozi, interesi katoličke crkve i volja naroda. Memorandum je štampan u somborskoj županijskoj štampariji, a bio je naminjen lobiranju u Parizu, di je dr Matić tribo kreniti. Nariđeno je štampariji na se smi odštampati 30 komada i da se svi primerci moraje obavezno pridot. Poslovođa štamparije bio je pomađareni Namac, koji je više odštampani primerak prido da se proslidi štampi u Mađarskoj, koja je spretno amortizovala svojim napisima ovaj Memorandum, pripremajuć svoje prigovaraće na bunjevačko-šokački plan. Matić se ko pridstavnik Bajskog trokuta zalago da on pripadne Kraljevini SHS, međutim Trijanonskim rišenjom pripo je Mađarskoj. Nakon tog kreću haptantski problemi zamine nekretnina i priseljenja sve do trideseti godina prošlog vika. Prota Stevan Mihaldžić, učesnik na Velikoj narodnoj skupštini, uspio je dilomično u svojim nastojanjima dobiti dio Baranje.

Narodni odbor Bunjevaca i Srba u Subotici 10.XI 1918. - 26.XII 1918.

Prema razmiri 1 delegat na 1000 stanovnika, Srbi su na Velikoj narodnoj skupštini imali 578 delegata, Bunjevci 84, Slovaci 62, Rusini 21, Nemci 6, Šokci 3, Hrvati 2 i Mađari 1. Ukupno 757 iz 211 opština.

Ovom broju treba dodat još sedmoricu somborskih Bunjevaca³, među kojima je jedan bio zapravo Šokac. To su prema Somborskoj spomenici 1918-1938. bili: Matić dr Martin, Bošnjak Đeno, Bošnjak Antun- Tonika, Firanj Pere, Jozić Šime, Logo Karlo (Logo je stara bunjevačka sombrska familija, koja se spominje od XVIII vika, a srićemo je i među hercegovačkim katolicima), Stipanković N. (virovatno Šokac). Svi Bunjevci delegati bili su somborci, osim Stipankovića (virovatno Nikola) koji je mogo bit Brežanin jel Monoštorac, što još treba utvrdit. Sombor je tad imo oko 30.000 stanovnika, od toga 20.000 Srba i Bunjevaca. Odnos 12 Srba i 7 Bunjevaca na Skupštini, tačno je odražavao stvarnu srazmiru. Prema popisu iz 1919. godine, u Somboru je bilo 12.300 Srba i 7900 Bunjevaca, što takođe potvrđuje tačnost somborske srazmire delegata.⁴ Subotica je bila 3 puta veći grad, u kojem je po istom popisu bilo: Bunjevaca 65.105, Srba 8737, Mađara 19.870, Nemaca 4251 i Židova 3.293, ili ukupno 101.286. Zanimljivo je da je po ovom popisu broj pravoslavaca bio 8.582, što je za 155 manje od broja Srba, broj rimokatolika bio je 87.655, što je za 2680 više od zbira broja Bunjevaca i Mađara. Ove razlike govore nam o mogućim pojedinačnim različitostima ličnog i kolektivnog identiteta.

Period nove Karoljijeve Republike Mađarske

Posljednji dana rata, u Budimpešti je organizovana tzv. Krizantinska revolucija (od 28. do 31. oktobra, a ime dolazi od toga što se nose krizantini

³ Početkom oktobra 1918. Sastaju se bunjevački prvaci sa iskusnim političarom Tihomirom Ostojićom i dogovaraju da bi trebalo osnovati narodne odbore, narodnu stražu i pokrenuti jedne novine kojima bi obavijštavali o trenutnim događanjima. Nakon osnivanja narodnih odbora 3. u Novom Sadu 31. oktobra u Velikom Bečkereku, u Somboru se u atrijumu Gradske kuće 5. novembra osniva dvonarodni odbor -Srba i Bunjevaca, što je bio slučaj još samo u Subotici.

⁴ Podaci o Somboru prema mailu Milana Stepanovića, 22.XI 2017.

za Svi svete -1. novembra) koja je za cilj imala, da se sa ugarskog kraljevskog trona povuče austrijski car Karlo I i da se proglašena Republika Mađarska. Na premijersko mjesto mađarskog Narodnog vića došao je prolevičarski grof Mihalj Karolji, koji je izdao proglas o tome i izaslao ga po tadašnjoj, još južnoj Mađarskoj, čak na ikavici u kojem poziva Bunjevce da ostanu lojalni dosadašnjoj domovini. U želji da što pre uspostavi red u novoj državi i da riješi ratni status u kojem je država, delegacija mađarskog Narodnog vića koju su činili grof Mihalj Karolji, ministar bez portfelja Oskar Jasi, sa još nekoliko članova Narodnog veća i oficiri, doputovala je na beogradsko donjogradsko pristanište, 5. novembra oko četiri sata poslipodne na prigovore o primirju, između poražene Kraljevine Ugarske i članica Antante. Mađarska delegacija bila je smještena u hotelu "Srpska kruna", jedinom otvorenom u oslobođenom Beogradu, i to u zgradi današnje "Biblioteke grada Beograda". Sa strane Antante, komisiju za prigovore činili su francuski maršal Luj Franše d'Epere, konjički general Pol Anri; vojvoda Živojin Mišić i pukovnik Danilo Kalafatović. Zvanični prigovori nisu počeli oma po dolasku mađarske delegacije, već dva dana posli, 7. novembra 1918. godine. Karolji je prid Luj Franše d'Epereom pročitao memorandum kojim je traženo da Vojvodina i Erdelj ostanu u sastavu Mađarske. Nakon puni sedam dana prigovaranja, 13. novembra uveče, potpisana je Vojna konvencija od 18 tačaka. Potpisali su je, sa savezničke strane – general Pol Anri i vojvoda Živojin Mišić, a sa mađarske strane ministar vojske, pukovnik Bela Linder. U isto vreme mađarski parlament je 16. novembra proglasio Mađarsku Demokratsku Republiku, a njezin prvi pridsidnik postao je grof Mihalj Karolji. Ubrzo od nove republike, Čehoslovačka i Rumunija anektiraju svoje teritorije. 21. marta 1919. grof Karolji Mihalj pridaje vlast koalicionoj vladi pod vođstvom komunista Bele Kuna, kada je proglašena Mađarska Sovjetska Republika.

Potpisanom Beogradskom vojnom konvencijom, pridviđeno je bilo da saveznička vojska kontroliše teritoriju istočno od gornjeg toka rijeke Samoš i banatske teritorije južno od rijeke Moriš, a mađarskoj vojski je naloženo povlačenje severno od linije Segedin-Pečuj-Varaždin. Demarkaciona linija odriđena je preciznije: Samoš, Bistrita - Muras Osorhheim – Maroš

Na plakatima: Pridsidnik republike Karolji Mihalj

– Tisa – Subotica – Baja – Pečuj – Barč.⁵ Da je to unaprid sa silama Antante bilo dogovoreno govori nam podatak da je prvi vagon sa srpskom vojskom još isti dan (13. novembar) stigo u Baranju, a sutradan 14. novembra u Pečuj. Ova teritorija privremeno je podpadala pod upravu organa formiranih na Velikoj narodnoj skupštini u Novom sadu, a vojno pod komandu srpske vojske. Ova linija dugo je bila pod komandom srpske vojske, čak je na predlog slikara Petra Dobrovića, prid više hiljada ukupljenih pristalica, formirana 14. avgusta 1921. Srpsko-mađarska republika Baranja-Baja. Njezina južna granica išla je približno današnjom državnom granicom, a prema zapadu krećala je od današnjeg graničnog prilaza Rőszke, pa linijom Felsőszentiván (Gornji Sveti Ivan), Baja, Bátaszék, Hosszúhetény, Orfú, Szigetvár, Barcs (danas je tamo nuklearka).

Mađarska je Beogradskim sporazumom bila prinuđena da povuče i razoruža vojsku, oslobodi ratne i civilne zarobljenike i internirce i da ujedno pripušti geostrateške tačke. Čak je vojska Antante na osnovu Vojne konvencije dobila pravo prolaza i zadržavanja u Mađarskoj, a

⁵ Dr Drago Njegovan, „Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji“, Novi Sad 2004, st. 232.

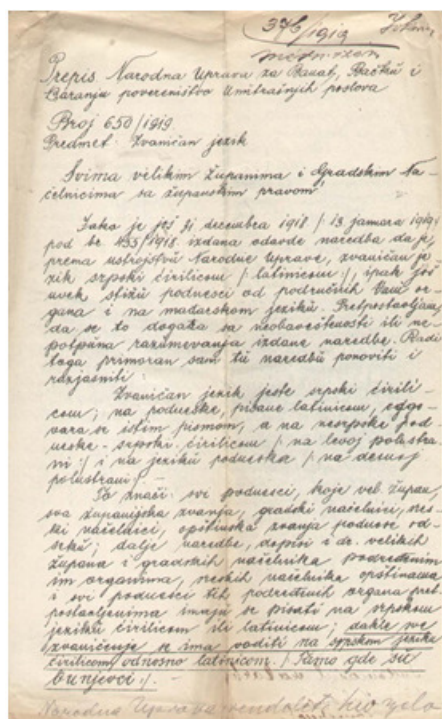
mađarska nova država je bila u obavezi da im pomaže u rani i privozu. Budimpešta je morala Srbiji da pomogne sa 3000 stručni lica, u osposobljavanju željeznički pruga, ričnih, telefonski i telegrafski veza, nuz obučavanje novi kadrova u upravljanju i održavanju.⁶ Konačni

Sala u dvorcu Versaj po balkonima podsica onu u novosadskom hotelu "Grand"

⁶ Po zauzimanju Baje od strane srpske vojske, primera radi zidari su išli na rad u Beograd. Otac čuvenog mađarskog matematičara prof. dr Josipa Đule Obadovića, Josip Obadović radio je do 1921. god. na popločavanju beogradski ulica u centru grada, granitnim kockama, po čemu su bunjevački majstori iz Baje bili poznati u cijeloj Mađarskoj. Čak ima pojedini tvrdnji da su taj način popločavanja kockama od 10 cm u horizontalnim lukovima, baš oni izmislili. Možda nije tako čudno da se Bunjevci bolje razumidu u obradu kamena, pošto su u ravnicu došli sa planina. Srpska vojska napuštala je Baju 18. avgusta 1921. god. Sve ovo dr Obadović, borac za bunjevačku samoupravu u Mađarskoj, autor 20 udžbenika iz više matematike, u svojoj ove godine izdatoj knjigi „Eletem“ (Moj život, st. 13) iznosi i ozbiljne primedbe na ponašanje srpski vojnika. Prilikom napuštanja teritorije Baje, istukli su puno momaka i ljudi Bunjevaca, u čisto bunjevačkom dilu Baje – Sentivanu, jel nisu prihvatili da se, kako su oni to smatrali, ko Srbi sa vojskom povuku u Srbiju. Tako su tukli i uju dr Obadovića, Šaman Peru. To je na kraju ostavilo u dušama poniženi familija trajan revolt, koji se vrremenom pritače u inat, a rad aktivista iz Hrvatske, našo je ranu u koju su polako nalivali soli.

sporazum o statusu Mađarske i sami njezini međunarodni granica, zaključen je 4. juna 1920. godine, u dvorcu za zabavu Luja XIV kraj Pariza, Veliki Trijanon (Grand Trianon), u okviru dvorskog kompleksa Versaj. Sporazum je nazvan Trianonski, iako se ugovori i konvencije obično nazivaju po imenu grada u kojem se potpišu. Situacija na terenu je naravno bila složena. Mnogi su mislili da još uvijek silom mož štogod da se postigne. Na to su u lokalnu računali i oni koji su silu primenjivali i oni koji su se pripremali da silu dočekaju borbom. Reda još nije bilo, pljački na sve strane, pa se srpska vojska trudila što prija da zaposidne najvažnije gradove sve do spominute linije Segedin-Pečuj-Varaždin. Pruge su na teritoriji koja je do tad bila pod mađarskom vojskom bile u glavnom upotirbljive, pa se željeznica koristila za brz razmištaj srpski novi komandi širom nove teritorije. Sve je to bilo potribno naročito s obzirom da su u Banatu 31. oktobra 1918. Nemci i Mađari proglasili lokalnu Banatsku republiku, a 1. novembra odcipljenje od Ugarske. U Bačkoj

Uputstvo o ćirilici kao zvaničnom državnom jeziku

kreće aktivnost iz Budimpešte, računajuć na katoličko poriklo Bunjevaca, da se stvori zajednica Bunjevaca i Mađara, kako bi privredno i brojčano najveći grad Vojvodine – Subotica, osto u Ugarskoj, al su Bunjevci sa velikim oduševljenjom dočekali srpsku vojsku i u Subotici i u Somboru.

Zanimljiv je odnos nove vlasti prema Bunjevcima u tim prvim danima vlasti, o čemu svidochi malo poznati dokument o zvaničnom jeziku: „376/1919. Prepis Narodna uprava za Banat, Bačku i Baranju; Povereništvo unutrašnjih poslova. Broj 650/1919. Predmet: Zvaničan jezik. Svima velikim županima i Gradskim Načelnicima sa županskim pravom. Iako je još 31.

decembra 1918 / 13. januara 1919. pod br. 455 / 1918. izdana odavde naredba da je prema ustrojstvu Narodne Uprave, zvaničan jezik srpski ćirilicom /:latinicom:/, ipak još uvek stižu podnesci od područnih Vam organa i na mađarskom jeziku. Pretpostavljam da se to događa sa neobaveštenosti ili nepotpuna razumevanja izdane naredbe. Radi toga primoran sam tu naredbu ponoviti i razjasniti. Zvaničan jezik jeste srpski ćirilicom; na podneske, pisane latinicom, odgovara se istim pismom, a na nesrpske podneske – srpski ćirilicom /: na lijevoj polustrani, i na jeziku podneska, na desnoj polustrani. To znači: svi podnesci, koje vel. župan, sva županijska zvanja, gradski načelnici, sreski načelnici, opštinska zvanja podnose odseku; dalje naredbe, dopisi i dr. veliki župana i gradski načelnika podređenim im organima, sreski načelnika opštinama i svi podnesci ti podređeni organa pritpostavljenima imaju se pisati na srpskom jeziku ćirilicom ili latinicom; dakle sve zvaničenje se ima voditi na srpskom jeziku ćirilicom odnosno latinicom. /:**Tamo gde su Bunjevci**:/.“

Okolnosti na jugoslovenskom prostoru i aktivnosti prema ujedinjenju

Ako želimo da saznamo kako je nastala ideja stvaranja zajedničke južnoslovenske države, moramo se sjetiti da je Nikola Pašić, koji je bio srpski premijer i krajom 1918. godine, još 7. decembra 1914. godine sastavio i u Nišu pročitao tekst Niške deklaracije: "Srpska vlada će sve svoje sile staviti u službu velike stvari i srpske države i srpsko-hrvatskog i slovenačkog plemena. Vlada smatra ko svoj najglavniji i u ovim sudbonosnim trenucima jedini zadatak da obezbedi uspišan svršetak ovog velikog vojevanja koje je postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neslobodne braće Srba, Hrvata i Slovenaca.”

Avgusta 1917. godine srpska vlada i Jugoslovenski odbor donose na Krfu deklaraciju prema kojoj Srbi, Hrvati i Slovenci posli rata, prema načelu samoopridiljenja, treba da budu u zajedničkoj nezavisnoj, parlamentarnoj monarhiji sa dinastijom Karađorđević na čelu. Ova odluka doneta je na osnovi tumačenja prava na samoopridiljenje naroda, koje je prid Parisku mirovnu konferenciju iznio američki pridsidnik Vudro Vilson, u 14 tačaka, od koji se u tački 9. zahtivalo „ispravak italijanske granice u skladu sa

jasno određenim nacionalnim crtama”, tačka 10. Tražila je autonomiju za narode pod Austrougarskom, a u tački 11. odriđivalo se da „nemačke čete napušte Rumuniju, Srbiju i Crnu Goru čiji se suverenitet obnavlja, a Srbiji se obezbeđuje slobodan i bezbedan pristup do mora”.

Od lita 1918. Godine u južnoslovenskim oblastima Austro-Ugarske vlast se raspadala, a priuzimala su je novostvorena Narodna vića. U Zagrebu je stvoreno Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba ko predstavnik svi južnoslovenski naroda sa teritorije Austro-Ugarske monarhije, sa programom ujedinjenja sa Kraljevinom Srbijom u novu zemlju, ali sa tri pristoniće: Ljubljanom, Zagrebom i Beogradom. Iz Narodnih vića u BiH i Dalmaciji čuli su se glasovi da bi želili direktno ujedinjenje sa Kraljevinom Srbijom. Hrvatski sabor je 19. oktobra 1918. Godine dono odluku o raskidu veza sa Bečom i proglasio Državu Slovenaca, Hrvata i Srba. Ova država naravno nije imala realnu vojnu snagu, pa je pritila velika opasnost da italijanska vojska u novembru zauzme dilove Slovenije, Istre, Kvarnera i Dalmacije, Mađarska dilove Međumurja i Prikomurja (iako je grof Karolji Mihalj u Beogradu 13. novembra potpiso sporazum da srpska vojska zaposidne teritoriju sve do linije Pečuj-Varaždin). Graničnim oblastima Slovenije pritili su sad Austrijanci. Iz proklamovane, u Zagrebu proglašene države SHS, u Beograd su počeli stizat nezvanični signali o potrebi za pomoć srpske vojske. Već 2. novembra 1918. godine Nikola Pašić⁷ javlja Srpskoj vrhovnoj komandi da se priprema potpisivanje primirja, sa Austro-Ugarskom i da najhitnije uđe sa vojskom u Bosnu, Banat, Srem i ostale oblasti priko Drine, Save, Dunava: „Primirje s Austro-Ugarskom biće potpisano. Hitajte najbrže uć u Bosnu, Banat i Srem i u druge oblasti Austro-Ugarske. Biće primirje i sa Nemačkom.“ Vojvoda Mišić izdo 5. novembra naređenje: „...U Banatu uzeti liniju Bela Crkva – Vršac – Temišvar i desetak kilometara istočno od nje; na severu dostići Maroš. U Bačkoj uzeti liniju Subotica – Baja. Na Zapadu i sev. Zapadu razviti akciju u celom Sremu, Slavoniji Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji. Zanimljiv je i prethodnom slidstven redosled zaposidanja teritorija. Srpska vojska ulazi u Sarajevo 24.10; u Pančevo 8. 11; u Novi Sad 9.11;

⁷ Kosta Milutinocić, „Vojvodina i Jugoslavija“, u „Prisajedinjenje Vojvodine Kraljevini Srbiji 1918.“, Novi Sad 1993. st.85.

u Vršac 10.11, u Suboticu, Sombor i Baranju 13.11 (U Somboru je prvi iz voza izašo Bunjevac, dobrovoljac naridnik Marko Benja, a posli njega još jedan Bunjevac, Matiša Dorotić); u Pečuj 14.11; u Apatin 22.11; u Banat 15. 11, u Rijeku i Split 20.11; u Zagreb 5.12.

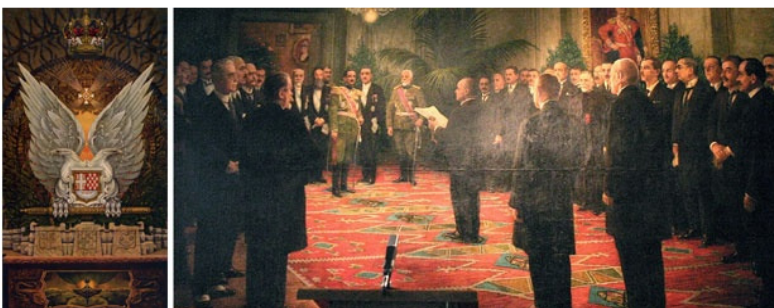
„Dr Ante Pavelić (1869. - 1938.), starčevićevac, jedan od lidera Narodnog vijeća SHS, prihvaćo je srpsku vojsku u takoj teškoj situaciji ko “nužno zlo”. “Tko pogleda geografsku kartu vidjet će da je teritorij na koji mogu računati Hrvati nepodesan za snažnu državu. Srbi, koji bi u toj hrvatskoj državi bili, a kojih ima 20 posto, zacijelo bi, i to s pravom, tražili i nadalje sjedinjenje sa Srbijom. Talijani bi tražili ispunjenje Londonskog ugovora i tako bi mi došli između Talijana i Srbije, koja zaista onda ne bi imala razloga da se radi nas izlaže talijanskom neprijateljstvu. Stojali smo pred dilemom: ili da prihvatimo samostalnu republiku koja bi obuhvatila četiri županije, ili da prionemo uz Srbiju” - zapiso je Pavelić. U Beograd je upućena posebna delegacija. Pašić je otvoreno iznosio da su ambicije Ante Trumbića i Svetozara Pribićevića da priuzmu ministarstva spoljnih i unutrašnjih poslova prvelike, kad su u decembru 1918. godine počeli prigovori oko formiranja prve vlade Kraljevstva SHS. Regentu Aleksandru se učinilo da ujedinjenje u novu zajedničku državu tako neće ić, pa je žrtvovao Nikolu Pašića, spričivši ga da bude prvi pridsidnik vlade Kraljevine SHS, na čelu sa dinastijom Karađorđević, nove države proglašene u Beogradu 1. decembra 1918.

Zajednička država nije bila priznata od sila Antante ko saveznik, već samo Srbija. Zato Srbija, ko dio novoformirane Kraljevine SHS, jeste učestvovala na mirovnim prigovorima u Parizu, al ne sa statusom sile pobidnice. Da je sa ujedinjenjem sačekala, kao Kraljevina Srbija učestvovala bi ko sila pobidnica, ali bi to bio rizičan potez po gubitak mnogi zapadni teritorija Kraljevine SHS, krajom 1918. godine.

Dileme u Vojvodini oko načina ulaska u novu državu

Prija 17. novembra kad je odlučivano u načinu ulaska Vojvodine u novu državu, na konsultacijama u Beogradu bili su: Jaša Tomić, Ignjat Pavlas i Vasa Stajić. Ministar Ninčić onda nije stao ni na stranu Tomića, ni na stranu Stajića koji je zagovaro ulazak svih dilova Austro - Ugarske zajedno, u sastav nove Kraljevine, na čelu sa dinastijom Karađorđević. Dr Milan Petrović, koji je na tome radio u pododboru, iznosi da se nisu ni tamo mogli usaglasiti, pa je odlučeno da se to pitanje metne na dnevni red plenarne sidnice Narodnog odbora, taj dan posli podne. Držanje Jaše Tomića on naziva „razdražljivim“. Odlučio je da prošetaje centrom Novog Sada, od gradske kuće do pošte, a potrajalo je to šetanje i ubeđivanje dva sata. Dr Petrović je odlazak naših delegata u Zagreb smatrao taktičkim potezom, a ne pitanjem principa, čemu se Tomić oštro suprotstavljao: „Šta hoćete da kažete, da je taktika manje važna od principa? I u svakidašnjem životu, a još naročito u politici, način kojim želimo doći do neke svrhe često je važniji i od same svrhe“. Petrović: „Pa šta je vaša svrha u konkretnom slučaju?“ „Šta?“ iskreno je počeo Jaša Tomić, „Velika Srbija, a ne Jugoslavija. To je ono bitno u čemu se, vidim nikad nećemo složiti...najbolje je da svaki od nas izgradi za sebe svoju kuću i da je uredi onako kako to njemu najbolje odgovara. Mi ćemo uzeti Bosnu, Hercegovinu, Južnu Dalmaciju i Srem. To je naše.“ Na stav dr Petrovića da to Hrvati neće prihvatiti, odgovorio je: „Ko traži njihov pristanak? Bosna, Hercegovina i Južna Dalmacija ne pripadaju Hrvatskoj nego Austriji. Austrija je u ratu pobeđena, a mi joj oduzimamo pokrajine na koje ona nije imala nikakva prava. Srem možemo tražiti radi obezbeđenja naše prestonice Beograda, a najzad tu je i samoopredeljenje naroda, mogao bi se u našem delu Srema održati plebiscit.“⁸ „...Hrvati neka uređuju svoju, neka bude republika ili monarhija..nas se to ništa ne tiče. Šta imamo da tražimo u Zagrebu? Da utičemo na njihovu odluku? Imamo li prava na to? Nije li to mešanje u njihove unutarne i to najintimnije poslove? Šta bi mi rekli kada bi oni došli ovamo da utiču na

⁸ Dr Drago Njegovan, „Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji“, Novi Sad 2004, st. 232.

Palata Krsmanović na Terazijama u Beogradu u kojoj je proglašena Kraljevina SHS
Novi državni grb Regent Aleksandar Karađorđević proglasio je novu Kraljevinu SHS
1. decembra 1918.

naše odluke?“ Na povirljivoj sidnici u „Matici srpskoj“ (onda još na trgu Svetozara Miletića) 17. novembra, demokrata Petar Konjović pridlaže, a Vasa Stajić ga podržava da se ide na ujedinjenje priko zagrebačkog Narodnog vijeća, a radikal Jaša Tomić traži prisajedinjenje Srbiji. Posridovanjom dr Bogdana Gavrilovića, rektora Beogradskog univerziteta, poriklom vojvođanina, zaključeno je da se ide na ujedinjenje priko Zagreba, ali ako Zagreb bude „zatezao“, onda tek da se ide na prisajedinjenje neposridno. Kada je postalo jasno da će Zagreb pristati na

sve zahtive oko ujedinjenja, a to je bilo jasno 3 dana prije Velike narodne skupštine, dakle 22. novembra, Pribićević je iz Beograda poručio Stajiću i Konjoviću: "Kidajte sa Zagrebom." Vasa Stajić je posli odluke Narodnog vijeća 24. novembra da se proglašava ujedinjenje nove Države Slovenaca, Hrvata i Srba⁹ sa Srbijom i Crnom Gorom, javljo u Novi Sad da je Vojvođanska skupština nepotribna. Od 18. do 24. novembra sprovedeni su izbori delegata za Veliku narodnu skupštinu, koja se sastala ko što znamo, u ponedjeljak u 11 sati u Novom Sadu. Ali ne zaboravimo da je još to jutro održana pridkonferencija s temom Beograd, jel Zagreb, ko nastavak rasprave od 17. novembra. Dovoljno podataka o toku ove sidnice nisam našo. Novosadsku skupštinu, koja je imala karakteristike plenarne sidnice, otvorio je unijatski proto Jovan Hranilović, ko najstariji poslanik po godinama. Na pridlog Mite Klicina, u pridsidništvo Skupštine izabrani su: dr babijan Malagurski iz Subotice, Božidar Popović i dr Slavko Miletić iz Vršca, iz Novog Sada dr Ljudevit Mičatek, dr Ignjat Pavlas, Pavle Tatić, iz Branjine u Baranji Stevan Mihaldžić. U sekretarijat skupštine izabrani su: iz Novog Sada Mita Đorđević, Dušan Tušanović, dr Jovan Latinčić i iz Pančeva dr Dušan Bošković. Od osam „pridsidnika“ Velike narodne skupštine, bilo je 4 Srbina (Popović, Tatić, Miletić, Mihaldžić), 1 Slovak (Mičatek), 1 Bunjevac (Malagurski). Nacionalno gledano ni Hranilović ni Pavlas nisu poriklom bili Srbi¹⁰, iako su se tako izjašnjavali.¹¹ Pavlas je nakon konstituisanja Skupštine priuzo njezino rukovođenje. Najavio je

⁹ Dakle priznaje se konstitutivnost srpskog naroda u Hrvatskoj.

¹⁰ Dr Drago Njegovan, „Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji“, Novi Sad 2004, st. 232.

¹¹ Pavlas je čak kao starešina Novosadske sokolske župe bio izuzetno radikalan i kao novosadski advokat podneo tužbu protiv biskupa Bačke biskupije Lajče Budanovića, što je u katoličkom listu piso da je odivanje sokolašica u šorcevima i majicama nepristojno. Pavlas je zahtivo zatvorsku kaznu, a Budanović se branio da ga zakonski štiti biskupski pastirski štap. Naravno Pavlas je negirao da je bilo ko nekažnjiv, pa ni Budanović zahvaljujuć položaju biskupa. Svojevrimeno dobio sam od prof. Ilije Petrovića iz Novog Sada zahtiv, da pokušam pronaći Pavlasovu ćerku, koja je igrom slučaja ostala živa, dok su Ignjat i njegova žena januara 1942. godine bačeni pod led Dunava. Uspio sam pronać da se udala u Subotici za čovika iz mišovitog braka, od oca Srbina i matere Bunjevke od Crnkovića. Kasnije su se priselili u Zrenjanin, di su u trenutku istraživanja (prija pet godina) bili već saranjeni.

prvo Jašu Tomića, pridsidnika SNO Novi Sad, ko podnosioca prve odluke.

Odluke Velike Narodne Skupštine

u Novom Sadu 12. (25). novembra 1918.

Narodna Skupština Srba, Bunjevaca i ostalih naroda Banata, Bačke i Baranje donila je ove odluke:

I. ODLUKA:

1. Molimo vladu bratske Srbije, da na Kongresu mira zastupa naše interese.

2. Priključujemo se Kraljevini Srbiji, koja svojim dosadanjim radom i razvitkom ujamčava slobodu, ravnopravnost, napredak u svakom pravcu ne samo nama, nego i svima slovenskim pa i neslovenskim narodima, koji snama zajedno žive.

3. Ovaj naš zahtev hoće da pomogne ujedno i težnje sviju Jugoslovena, jer je i naša iskrena želja da Srpska vlada, udružena sa Narodnim Većem u Zagrebu učini sve, da dođe do ostvarenja jedinstvene države Srba, Hrvata i Slovenaca pod vodstvom kralja Petra i njegove dinastije.

4. I zato, da bi ova Skupština pomogla sa svoje strane ostvariti jedinstvenu državu sviju Slovena, Srba, Hrvata i Slovenaca, bira dva člana, koja će stajati na usluzi srpskoj vladi: Jašu Tomića (Novi Sad) i Blaška Rajića (Subotica) i bira dva člana, koji će stajati na usluzi Narodnom Veću u Zagrebu: dr Jovana Manojlovića (Subotica) i Vasu Stajića (Novi Sad).¹²

Dopuna prve odluke glasi:

¹² Ibidem

Nesrpskim i neslovenskim narodima, koji ostaju u našim granicama, obezbeđuje se svako pravo, kojim žele, da kao manjina očuvaju i razvijaju svoje narodno biće.

A tako isto zahteva Skupština ova, da se onim Srbima, Bunjevcima i Šokcima, koji i dalje ostaju izvan naših granica i drugim državama, obezbedi pravo zaštite manjine, njihov narodni opstanak i razvitak, kao pravo, da se ti Srbi od srpske države mogu slobodno, kulturno i ekonomski potpomagati i uopće se strogo držati načela uzajamnosti (reciprociteta).

Ovo važi naročito za Srbe u Budimskoj Eparhiji i za Bunjevce i Šokce izvan granica naše države, koji će ostati izvan okvira Srpske zemlje, i kojima se ima obezbediti potreban deo narodno-crkvenog imetka, odnosno prihoda dosadašnje Karlovačke Mitropolije.

Neusklađenost pravnog pristupa prisajedinjenju, od velikog je značaja kada se mi Bunjevci odriđujemo i kada nakon toliko godina pojedini namerno “neuki” poznavaoци ovih događaja, dovode u pitanje naš značaj, kod prisajedinjenja, a naročito danas. Vrlo veliki značaj, imao je grlati nastup našeg pope Blaška Rajića, oma nakon čitanja pridloga prve odluke. Rajić je, da se ne zaboravi, kazo:”Izjavljujem da ja ovaj način rešenja našeg pitanja, kako je malo čas izvršen, sa svim srcem pozdravljam i uz njega pristajem”! Niko toliki aplauz, ko naš župnik župe Sv.Roke, nije dobio od prisutnih delegate, većinom Srba, a bio je u reverendi. Tako je Vojvodini, u danu njezinog novog rođenja, srce zakucalo bratskom dobrotom. Današnja država Srbija, na severu, prema Evropi, oivičena je našim salašima i njivama.

Dopuna odluke, od ogromnog je značaja za nas, jer dokumentuje ključna prava koja se izrikom odnose upravo na nas i našu kadgodašnju braću Šokce. Srpska politika tad je imala daleko širi uvid u našu buduću sudbinu, od prakse koja je posli tog nastala. Niko ne priznaje ode izričito navedenu obavezu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, pa posli tog njezini pravni slidbenika, da je priuzeta obaveza pomaganja Bunjevaca u Mađarskoj. Čak mi je sekretar u Ministarstvu spoljni poslova, kad sam u ime Bunjevaca iz Mađarske tražio pomoć, odgovorio da se oni ne mišaje

u unutrašnje uređenje Mađarske, iako se određene kulturne i obrazovne institucije tamo pomažu materijalno, finansijski i kadrovski. Znači da nama ne dotekne od tog, a evo citirane su odluke VNS. Bunjevcima u Mađarskoj mora se sukcesivno pomagat, to prizlazi iz eksplicitno formulisane tačke druge odluke. Imamo tamo registrovane pravo bunjevačke organizacije, koje se održavaju iz porodični fondov njevi članova. To je zapravo nepravedno prema njima. Šta od kompletni odluka mož da bude nepoštivano danas? Da ne pričamo da se sve bunjevačke knjige, al baš sve, po bibliotekarskom pravilniku, uvode zvanično u inventar pod – hrvatska literatura, ako je knjiga štampana na latinici. Latinična izdanja srpski autora, ne uvode se po istom tom kriterijumu pod –hrvatska literatura, već pod –srpska literatura. Zašto se po toj drugoj logiki, naše latinične knjige ne uvode pod - srpska literatura. Praktično sve knjige¹³ koje je izdala “Bunjevačka Matica”, naše biblioteke uvele su pod – hrvatska literature. Odgovori na ova naizgled mala pitanja, veliki su i teški za iskazat, ko i stalna stručna pričutkivanja na istu temu. Inicijativa po tom pitanju, kako stvari stoje, svakako je na nama Bunjevcima, al ona mora iskreno krenit već jedared sa zvaničnog mesta.

Drugu odluku obrazložio je Petar Konjović. Ona glasi:

II. ODLUKA:

Banat, Bačka i Baranja, u granicama, koje povuče Antantina balkanska vojska, proglašuje se danas 12. (25) novembra 1918. na Velikoj narodnoj skupštini, na osnovu uzvišenog načela narodnog samoodređivanja otcepljenim, kako u državo-pravnom, tako i u političkom i privrednom pogledu, od Ugarske. Zbog toga Narodna Skupština postavlja Veliki narodni savet, kojem je izvršni organ Narodna Uprava. Narodni Savet čine

¹³ 47 knjiga, 9 zbornika dičijih radova na bunjevačkom, “Bunjevačke novine” koje je prvo izdavala “Bunjevačka matica”, “Rič matice”, sve istorijske tribune i pisničke večeri na bunjevačkom jeziku.

50 članova, izabrani iz ove Narodne skupštine. Narodni Savet donosi potrebne uredbe i naredbe, postavlja Narodnu upravu i vrši nadzor nad njom.

Narodnu upravu čine ovi odseci: 1) Politički poslovi; 2) Unutrašnji poslovi; 3) Pravosuđe; 4) Prosveta (škola i crkva); 5) Finansije; 6) Saobraćaj; 7) Privreda; 8) Prehrana i snabdevanje; 9) Socijalne reforme; 10) Narodno zdravlje; 11) Narodna odbrana.

Na čelu svakog odseka stoji Narodni Poverenik sa zamenikom i potrebnim osobljem. Narodna Uprava upravljaće označenom teritorijom na osnovu načela potpune slobode i ravnopravnosti za sve narode. Svaki građanin ima neosporno pravo, da na svom maternjem jeziku opšti sa svima vlastima. Do konačnog organizovanja naše države Narodna uprava upravlja, po mogućnosti, prema postojećim zakonima i zakonitim naredbama.

Sedište Velikom narodnom savetu i Narodnoj upravi je Novi Sad. Ako dve stotine članova ove Narodne skupštine, koja postavlja Narodni savet, ma iz kojeg razloga, u pitanjima administracije zatraži ponovni saziv Narodne skupštine, dužan je Narodni savet sazvati narodnu skupštinu u roku od 14 dana.¹⁴

PREDSEDNICI: Dr. Babijan Malagurski, Stevan Mihaldžić, Dr. Ignjat Pavlas, Pavle Tatić, Dr. Slavko Miletić, Dr. Ljudevit Mičatek, Božidar Popović, Jovan Hranilović

PEROVOĐE: Dr. Dušan Bošković, Mita Đorđević, Dr. Jovan Latinčić, Dušan Tušanović

Na pridlog Mite Klicina Skupština je jednoglasno izabrala slideće članove VNS: dr Ilija Ivačković, Pera Miloradović, dr Dušan Bošković, dr Ilija

¹⁴ Dr Drago Njegovan, „Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji“, Novi Sad 2004, st. 244

Ivačković, Živa Vilotić, Vojin Brkić, dr Andrija Vasić, dr Slavko Županski, Živko Terzin, dr Slavko Miletić, Božidar Popović, dr Vasa Putnik, Ilija Beleslin, dr Svetislav Mihajlović, Kosta Šević, dr Sava Putnik, Stojan Jakšić, Đorđe Grujić, dr Nikola Milutinović, Stevan Mihaldžić, Blaško Rajić, dr Martin Filipon, dr Martin Matić, dr Stevan Vojnić Tunić, dr Mirko Ivković Ivandekić, dr Babijan Malagurski, Šandor (Aleksandar) Rajčić, Vojislav Stanković, Ivan Vojnić Tunić, dr Ivan Abramović, dr Jovan Petrović, Pavle Tatić, Dušan Taušanović, Bogdan Božanić, dr Ljudevit Mičatek, Zdenko Krio, Janko Bulik, Jan Grunjik, Samo Štarke, Jovan Hranilović, Georgije Vidicki, Mita Đorđević, dr Jovan Latinčić, Mita Klicin, dr Joca Lalošević, Petar Konjović, Stevan Maglić, dr Vladislav Manojlović, Jovan Vujić, Dimitrije Todorović. Skupština je izabrala 35 Srba, 8 Bunjevaca, 5 Slovaka, 1 Krašovana i 1 unijatu, za kojeg znamo samo da ne pripada narodima koji su pobrojani da imaju zastupnike u VNS.

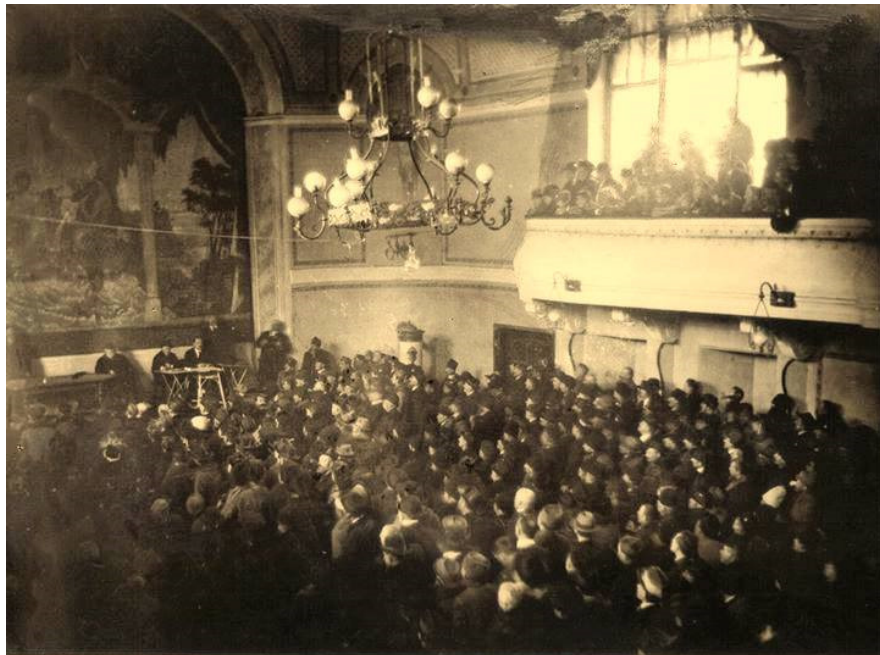
Izabrani su poslanici koji će overiti zapisnik, a onda su otpivane srpska, hrvatska i jugoslovenska himna, kao i pisma “Orao klikće sa visina”, pisma posvićena Svetozaru Miletiću, ali ovaj put sa priudešenim refrenom kojem se spominje kralj Petar Karađorđević.¹⁵

Oma po završetku Skupštine, održana je prva, sutradan 26. novembra druga, a 27. novembra treća sidnica na kojoj je izabrana Narodna uprava za Banat, Bačku i Baranju, čiji je pridsidnik posto dr Jovan Lalošević, a zaminik Petar Konjović. Time je konstituisana privremena narodna vlast u Vojvodini. Tako je Vojvodina definitivno završila potrebne mire za ulazak u sastav nove Kraljevine SHS, ko sastavni dio Srbije.

¹⁵ Dr Drago Njegovan, „Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji“, Novi Sad 2004

**O slici „Velika narodna Skupština, za proglašenje
ujedinjenja Banata, Bačke i Baranje, Srbiji 25. novembra
1918. godine u Novom Sadu“**

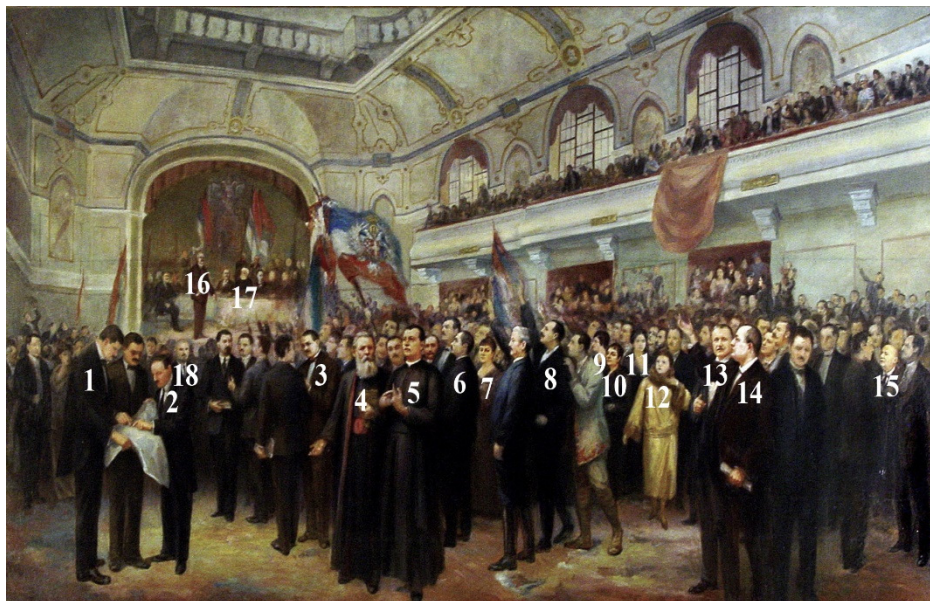
Slika pod autorovim nazivom „Velika narodna Skupština, za proglašenje ujedinjenja Banata, Bačke i Baranje, Srbiji 25. novembra 1918. godine u Novom Sadu“, delo je Anastasa Bocarića. Dimenzije slike su 200x330 cm, u tehnici ulje na platnu. Prema pismu Bocarićeve starije ćerke Marije, slika je nastala 1922-1923. godine, kao porudžbina opštine Subotica. U pismu se tvrdi da je pri radu na slici, puno pomagao Vojislav Stanković, Srbin, direktor Hrvatske zemaljske banke u Subotici, koji se prihvatio zaduženja da sakuplja fotografije delegata ili organizuje njevo lično poziranje.

Rista Marjanović snimio je jedinu fotografiju plenarne sidnice Velike narodne skupštine u svečanoj sali „Grand“ hotela

Posmatrajući likove u prvom planu, skoro svi su subotičani, što potvrđuje tačnost navoda autorove ćerke. U Istorijskom arhivu nisu pronađeni dokazi o porudžbini, što virovatno znači da je porudžbinu izvršila privatno grupa imućni subotičana koji su u prvom planu na slici, ali i da je možda postojao neki dug prema autoru, pošto je slika ponuđena na otkup nakon 30 godina od vrimenta njenog nastanka, mada treba uzeti u obzir i slikarovu bolest. Za pojedine likove se slidstveno istoj logiki, može kazati da nisu završeni.

Sliku je 1954. godine otkupio „Gradski muzej“ u Subotici, u prilično lošem stanju. Direktor muzeja, tada je bio dr Mirko Šulman. Pošto je Izvršno veće Skupštine AP Vojvodine, na svojoj sidnici održanoj 9. jula 1993. godine donelo odluku o obilježavanju istorijskog događaja Velike narodne skupštine, Gradski muzej u Subotici pridružio se toj inicijativi. Jedino on je u svom vlasništvu imo ogromnu sliku, koja je na reprezentativan način svidočila o Velikoj narodnoj skupštini. Ta odluka

Subotičani u prvom planu na slici Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slavena u Novom Sadu 1918.

bila je početak drugačijeg, nesocijalističkog odnosa zvanične politike prema tom događaju i vrimenu. Pošto je slika vrlo velika, a bila je tada stara 70 godina, njezina konzervacija je potrajala. Otkupljena je sa „vidnim tragovima oštećenja izazvanih raznim dejstvima, kao i tragovima vremena.“, kako to navodi 1993. godine, tadašnja direktorica muzeja Mr Milka Mikuška, u flajeru izdatom povodom završetka aktivnosti na konzervaciji ove slike, i izložbe čiji je autor bio Mirko Grlica,. Radove su izvršili konzervatori Goran Bolić, iz Gradskog muzeja u Subotici i spoljni saradnik Rade Milović. Pomoć u stručnim savetima, uslugama i finansijama pružili su: Ministarstvo kulture Srbije, Narodni muzej Beograd, Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Vojvodine, Muzej Vojvodine, Galerija Matice Srpske Novi Sad, Narodna biblioteka Srbije Beograd, kao i subotički kolektivi „Fafa-Javor“, „Mladost“, „Naftagas“ i „Vojvođanska banka“ GF Subotica. Slika se nalazi na pozajmici u „Muzeju Vojvodine“ Novi Sad.

Mirko Grlica, istoričar u Gradskom muzeju Subotica, identifikovao je 17 lica na ovoj slici. U prvom planu su: 1) Stipan Vojnić Tunić, subotički advokat, kasniji veliki župan Baje i Pečuja, 2) Dušan Manojlović, subotički advokat, 3) Jovan Manojlović, subotički advokat, poslanik u Ugarskom parlamentu i kasnije u Skupštini Kraljevine SHS, 4) Stevan Mihaldžić, prota iz Branjine u Baranji, u razgovoru sa 5) Blaškom Rajićom, župnikom župe Sv. Roke u Subotici, kasniji poslanik u jugoslovenskom parlamentu, 6) Aleksandar Rajčić, podgradonačelnik Subotice i urednik „Nevena“, 7) njegova žena Katica Rajčić (prvobitno je bila identifikovana Kata Prčić, ali ona nije na spisku delegata), zvana Tetuš, pisala je na bunjevačkom i na Radio Beogradu pivala bunjevačke pisme, 10) Manda Sudarević, članica odbora za zbrinjavanje srpskih ranjenika u Subotici, supruga dr Vranje Sudarevića, jednog od osnivača Kola Mladeži, 11) Mara Malagurski, bunjevačka književnica, 9) Olga Stanković i njezin suprug 15) Vojislav Stanković, direktor „Hrvatske zemaljske banke“ u Subotici, koji se prihvatio zadatka da Anastasu Bocariću dostavlja portrete subotičkih učesnika, 12) Anastazija Taza Manojlović i 14) Vladislav Manojlović, advokat iz Subotice, kasniji veliki župan Bačke, 13) Jovan Petrović, advokat iz Subotice, dakle 13 iz Subotice, 8) Arkadije Varađanin, profesor Više devojačke škole u Novom Sadu, član Srpskog narodnog odbora u Novom Sadu, 16) Jakov Jaša

Tomić, takođe član Srpskog narodnog odbora u Novom Sadu, (na skupštini je učestvovala i njegova supruga Milica Tomić, ćerka Svetozara Miletića) i 17) Jovan Hranilović, grko-unijatski prota iz Novog Sada, ukupno je do sada utvrđeno 17-toro na ovoj čuvenoj slici. Smatram da je pod 18) dr Benedikt Beno Sudarević, subotički advokat, član Bunjevačko-šokačke stranke. Bocarić je u središtu slike smistio čak pet subotičanki, dve Srpkinje i tri Bunjevke, na šta mi subotičani i naročito Bunjevci, možemo biti ponosni. U odnosu na ukupan broj, Bunjevci su pokazali za ono vreme, kada su žene bile u cilom svitu, sem Finske i Novog Zelenda bez političkih

prava, izuzetan rodni senzibilitet, koji je bio izraz nacionalnog bića. Kao narod, još onda smo imali najnaprednija shvatanja o ravnopravnosti muškarca i žene. Sa druge strane posmatrano u prilog ovoj mojoj tvrdnji je praksa, kad udata Bunjevka odlazi na onaj svit, njezino divojačko prizime svudan se obavezno biluži i na umrlicu i na grobnicu. Sve to ukazuje na najviši socio-kulturni nivo našeg naroda, međutim, afirmativnost te činjenice, do sad nismo bili u stanju valjano pridstaviti.

Završimo ovaj kratki prikaz novembarski događanja, plakatom od 10. novembra 1939. godine.¹⁶

U programu proslave stoji: ...,1) blagodarenje u pravoslavnoj crkvi; 2) U 9,45 časova blagodarenje u rimokatoličkoj crkvi Sv. Terezije; 3) U 10 časova blagodarenje u bogomoljama ostalih veroispovesti; 4) U 10,45 časova slave domaći pukovi, 34. pešadski i 21 artiljeriski, svoju Krsnu Slavu Trinaesti Novembar; 5) U 11 časova, svečana sednica Gradskog veća uz učešće predstavnika svih civilnih, vojnih i crkvenih vlasti, te svih mesnih organizacija.“ U potpisu dr. Ladislav Lipozenčić predsednik gradske opštine. 4.’

¹⁶ IA Subotica, f-18-400-proslava-13-novembra

Život i rad Anastasa Bocarića autora slike

Anastas Bocarić rođen je 1. 1. 1864. godine u porodici budvanskog trgovca žitom, Evandela i Anđelke Bocanić. Kao vrlo mlad, ukrcao se bez znanja roditelja na jedrenjak, kojim je pobigo u Atinu. Nuz pomoć ambasadora Srbije u Atini, generala Grujića¹⁷ upisao se na likovnu akademiju, koju nakon četvorogodišnjeg školovanja završava kao jedan od najboljih. Put ga je vodio dalje na Cetinje za dvorskog slikara kralja Nikole, zatim do Mostara, Sarajeva, Zagreba, Beograda, Carigrada, Kaira, Soluna, Skoplja, Subotice, Novog Sada. Oslanjao se u početku na akademizam u portretima nastalim krajem XIX i prve decenije XX vika, kada njegovo slikarstvo poprima romantičarske odlike. Sa svojim bratom Spiridonom takođe slikarom, uspio je da prvi put kod crkvenih velikodostojnika, uglednih ljudi, trgovaca, zanatlija i njihovi žena razvije želju za poziranjem ko i potrebu da na slikarskom platnu gledaju svoje pritke u starinskim nošnjama, svoje životne saputnike okićene zlatnim lancima sa satovima, teškim biserima, dragim kamenjem u kosi, ušima, na rukama, ko izrazom društvenog ugleda. Tako jula miseca 1896. Anastas u Mostaru izlaže portrete u Radovićevoj knjižari, rađenih po fotografiji, između ostali trgovca Ivaniševića, portret Nikole Čorovića, pisnika Jeftana Šantića (brata Alekse Šantića).

Benjamin Kalaj (Blašković po materi), austrougarski ministar finansija i upravitelj Bosne i Hercegovine, nudio je Bocariću u vreme stvaranja u Sarajevu 1.000 forinti da uništi skicu velike rodoljubive slike "Guslar na zboru", međutim on to ne prihvata i odlučuje da se preseli u Beograd. Po nalogu vlade Srbije, iz Beograda 1900. odlazi u Carigrad, di je od 1900 - 1905. bio direktor škole za crtanje, dicit iz srpske kolonije u Carigradu. To mu je pružilo mogućnost da stupa u kontakt sa visokim turskim ličnostima. Radi mnoge portrete i biste, a 1905. Godine postaje autor državnog grba Etiopije, za cara Menelika II. Ovaj grb je bio u zvaničnoj upotrebi do smrti cara Hajla Selasija 1974. godine. Krajem 1905. Odlazi u Kairo, di izrađiva

¹⁷ Grlica Mirko, flajer povodom izložbe Događaj i slika, Velika narodna skupština 1918.

Roditelji Evandel i Anđelija Braća Anastas i Spiridon Anastas Bocarić 1925-1932
Bocarić

portret kairskog kediva Abaza II Hilmija (titula u rangu sultana). Oko 1906. godine Bocarić nastavlja sa pedagoškim radom u Skoplju do 1909. godine kad dobija zadatak da vodi škulu za balkanske umitnosti u Solunu. Kako postaje politički nepodobna ličnost, mladoturci zatvaraju škole, dok ga turske vlasti progone zbog nacionalnog rada. U Grčkoj je bio do 1911. godini kad dolazi u Novi Sad i dobija mesto profesora u ženskoj učiteljskoj školi, di radi do 1932. godine. Zanimljivo je istaknut da je jedno vreme u svojem ateljeu organizovo privatnu škulu crtanja. Portreti nastali u novosadskom periodu 1911-1932. godine, nose nove karakteristike romantičarski tendencija kaka su portreti umitnikove žene Ane Tofolo, Jove Jovanovića Zmaja i Ruže (Muzej grada Novog Sada), pa i kasniji portreti nastali u njegovoj poslednjoj fazi (1932-1944) ko što je portret profesora Predraga Kovačevića, kapetana Iva Visina i jeromonaha Makarija Radonjića.¹⁸

Kroz veliki broj slika svojeg naroda, nastaju platna poput "Guslara na zboru"(radio je 20 godina, tokom Prvog svitskog rata slika je izgorila u

¹⁸ Dragana Ivanović, katalog izložbe slika "Zlatni ramovi braće Bocarić", Moderne galerija iz Budve u novembru 2000. god.

zgradi Skupštine Srbije), "Na razvalinama srpskog carstva", "TISIS", "Marko Kraljević poji Šarca". U želji da te slike približi svom narodu izdaje štampane reprodukcije. U tom su mu znatno pomogli i mnogi poslovni ljudi koji su se bavili izdavanjem reprodukcija sa tematikom iz srpske nacionalne istorije, kao Predrag Nikolić iz Zagreba.¹⁹

Na godišnjicu oslobođenja Subotice, 13. novembra, Anastas Bocarić je u zgradi gimnazije priredio samostalnu izložbu slika istorijske tematike. Na njoj je najzapaženija i prvi put izlagana velika kompozicija "TISIS - tragedija i slava Srbije i sveta 1914-1918". Na platnu dužine 7,5m i širine 2,5 m uspio je da pridstavi stradanje srpskog naroda, koji je zapleten u neobičan svitski pokolj. Tad je zabiluženo: "Gospodin Bocarić ume da složi pojedinosti, da ih odbaci u prvi plan, ali tako da ove vrve od pozadine i dopunjuju ove istaknute delove". Ovo monumentalno platno, kasnije je uticalo da Bocarić organizuje humanu inicijativu koja je nosila ime po nazivu slike "TISIS" za univerzalni panteon kralju Petru I. Glavna uprava nalazila se u Novom Sadu i za nju je urađen pečat na kome je utisnuto ime ko i natpis: "Za mir i slavu sveta, silom mađije, kičice, dleta i Vaše inteligencije i ljubavi". Ovoj inicijativi je zvanično 2. maja 1929. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izdalo odobrenje za dozvolu sakupljanja priloga za završetak velikog Bocarićevog projekta.²⁰ Dobro je poznao kaligrafiju, vajarstvo primenjenu umitnost i fotografiju. Poslidnju deceniju svog života bavio se mnogobrojnim aktivnostima, van slikarstva. Zadnji dio života provo je skromno u Perastu, di je umro 16. aprila 1944. godine. Po njegovoj izričitoj želji, zemni ostaci su mu prineti u rodnu Budvu.

¹⁹ Ibidem

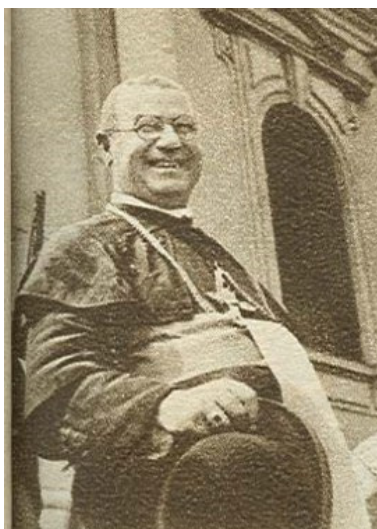
²⁰ Ibidem

Zvonko Stantić

Bunjevačka starija publicistika – Lajčo Budanović

TEKSTOVI U NOVINAMA

Biskup Lajčo Budanović u listu „Subotičke novine“ broj 10. od 4.marta 1894. objavljuje članak „Molitva“ di između ostalog kaže: „Nek se Bunjevci slože i umnože“, što je poruka koju za 35

Biskup Lajčo Budanović
1936. ispred katedrale

godina pisanja, implementira u gotovo svaku knjigu, novinski članak, u otvorenom, jel posridnom obliku, u obraćanju virnicima pa i uopšte narodu u svakodnevnim kontaktima. Sprva piše pod svojim imenom Lajčo Budanović, dok posli imenovanja za administratora, odnosno biskupa, koristi pseudonime: Veco Labudić, V.Labudić, V.L., v.l., zatim Lovro Ratanski, L.Ratanski, Ano-Nimka i Ano-Nimko. U „Subotičkim novinama“ piše o načelima katoličkog odgoja divojaka, pripreme za brak, od ditiinjstva do divojaštva. Ovu temu obrađuje, naravno pod pseudonimom Ano-Nimka, u seriji članaka „Nana i njezina kćer“, u kojoj pokazuje, za ono vrime, vrlo napridne humanističke nazore,

iako je u to vrime, crkva još u praksi, kočila slobodu žena, Budanović se zalaže za viši nivo ženskih prava, od suštinskih načela, do njenih sloboda, čak i kroz olakšanje kućnih poslova, savetima o praktičnim i savremenim postupcima u domaćinstvima, posebno u „Subotičkim novinama“ broj 3. iz 1930. godine. Pod istim pseudonimom u istim novinama piše u više

brojeva u rubrikama sociološkog karaktera, „Katolički svijet“ i „Poljodjelac“.

BUNJEVAČKI PRAVOPIS

U vrime pisanja pravopisa, u Austrougarskoj, u nastavi i državnoj službi, upotribljava se naravno mađarski jezik, tako da Bunjevci, Šokci, Bošnjaci i Raci u Podunavlju, nisu imali otkale naučiti pravopisna i gramatička pravila svog, pa ni bilo kojeg slavinskog jezika, što čini mnogima i danas dilemu, katkad objektivnu, a više subjektivnu, di dica da uče bunjevački, kad njim savrimeni varoški roditelji ne divane tim jezikom, zahvaljujući čemu, sad već imamo više generacija, onih koji ne znaju i neće nikad naučiti bunjevački jezik. Pravilom velikih brojeva, rezultat će biti za dvi generacije njegov definitivni nestanak. Lajčo Budanović, još ko bogoslov piše u „Nevenu“ iz 1895.godine, u 3 nastavka, pravila bunjevačkog jezika, fonetike i pravopisa, o podili suglasnika, u to vrime uobičajenoj upotribi slova h i o još puno toga. U toj namiri, piše „Praktički jugoslavenski (ilirski) priručnik za učenje jezika. Za školsku i privatnu upotrebu napisao i rječnikom opremio Ivan Mihalović, profesor učiteljske škole. Treće izdanje za tisak pripremio Lajčo Budanović, župnik bereški, u Baji 1914. Ova knjiga pisana je dilom mađarskim jezikom, po ugledu na Ambrozija Šarčevića, naminjena svićenicima i učiteljima, koji ne znaju bunjevački jezik.

ISTORIJSKI TEKSTOVI

Ovom tematikom bavi se još od bogoslovnih dana. U „Nevenu“ broj 6. iz 1896.godine, objavljuje članak „O nigdašnjim kalačkim Bunjevcima“. U „Nevenu“ broj 7. iz 1905. objavljuje tekst o ličkim Bunjevcima „O starim Bunjevcima u Lici i Krbavi“, a u 8. broju, članak po naslovom „Zašto nas Bunjevce, stari dokumenti nazivaju Vlasima“. U ovim tekstovima, potvrđuje stara narodna pridanja, da smo doselili od rike Bune, priko venecijanskog dila Dalmacije, Like, priko Slavonije, pa je zato razumljivo kaže, da nas mnogi dokumenti nazivaju „Dalmatima“. Ime Bunjevac,

Budanović ipak ne izvodi od rike Bune, što govori o visokom nivou njegovog poznavanja etimologije, već od grčkog naziva Huma, koga Konstantin Porfirogenet, na kojeg se poziva, naziva „Bounos“, što se čita „Bunos“. Za vrime Bizanta kaže, „Grci su nazivali Humljane "bunioi" – brđani. Ovaj naziv se službeno zadržao i ostao na narodu sa slavenskim nastavkom – vac. U govoru bačkih Bunjevaca nalaze se mnoge riči grčkog porikla, napisaćemo ih latinicom, onako kako se izgovaraju: dromos – drum, perkijon – prćija, sarksma – sarma. Isto tako je i sa imenom "Bunjevac", bunos znači brdo, bunios – brđanin, gorski, bunemo, – stoku napasati, pastirovati. Otud dolazi koren riči "bun", a dalje se izvodi po nastavku – vac, kao Franciskus, Fran, pa Franjevac, tako Bunos, Bun – dalje Bunjevac i to znači: pastiri iz brda, brđani, gorani, pastiri. Osim Bačkih Bunjevaca i sada stanuju Bunjevci po gorama i pastiri su, tako je grčki naziv ostao na cilom narodu po njihovom glavnom zanimanju, pastirovanju. Brdo Hum leži na 5 km od Mostara, oko njega izvire Buna, Babuna, otud dolaze nazivi Bunica, Bunići kao Gorani – Brđani. Ovi tragovi vode nas u Hercegovinu i do Bune rijeke i Blagaja."Tim stavom, implicira antičku starost našeg naroda, u vrime kada su desetine evropskih, antičkih naroda, već nestali sa istorijske scene. Da bi se i sam u sve što je pisa o Bunjercima u Hrvatskoj, na bazi njemu dostupne literature uvirio, proputovo je Likom, Krbavom i Gorskim Kotarom, da vidi trenutni položaj Bunjevaca, o čemu je pod naslovom NOVOSADSKA POLITIČKA INICIJATIVA KRŠĆANSKOG SOCIJALISTE LAJČE BUDANOVIĆA

Budanovićeve teološke studije, padaju upravo u doba burnih socijalnih priviranja i buđenja katoličke društvene nauke i prakse, nakon objavljivanja socijalne enciklike pape Lava X I I I o radničkom pitanju *Rerum Novarum* (1891.). Velika istorijska zasluga te enciklike, bila je u tom što je crkva pozvala virnike, svićenike i katoličke laike, da krenu u rišavanje postojećih društvenih nesuglasica, bede proletarijata, naravno ne nasiljem, eliminisanju, jel ublaživanju nepravednih društvenih struktura, ali ne milostinjom To je uglavnom, malo poznata inicijativa katoličke crkve. „Zato bi, prema mojem mišljenju, bilo prijeko potrebno ispitati kako je na teološkoj školi u Kaloči odjeknula enciklika „*Rerum Novarum*“ i koji su profesori predavali Budanoviću etiku i moralnu teologiju, jer se

o socijalnim problemima poglavito govorilo u sklopu tih predmeta., kaže velečasni Tomo Vereš, koji se u više knjiga bavio filozofskim dimenzijama interakcije religija-društveni poredak, pogotovo u korelaciji sa socijalističkim i komunističkim uzansama.

U Mađarskoj su na prilazu između 19. i 20. vika postojale dvi vladajuće stranke: socijaldemokratska (Magyarorszagi Szociáldemokrata Part) koja je osnovana 1890. i kršćanski socijalizam (Keresztény szocializmus), čiji su temelji postavljeni 1903. godine. Socijdemokratija je bila promarksistička stranka. Cilj joj je bio nasilno obaranje kapitalističkog društva, potpuno ukidanje privatnog vlasništva i stvaranje takog svita u kojem će religija izumriti. I kršćanski socijalisti su odbacivali kapitalističko društvo, ali su nasuprot socijaldemokratama, naglašavali da je borba za bolji i pravedniji svijet, moguća samo pravednim i nenasilnim sredstvima, upravo u smislu enciklike *Rerum Novarum*. U Bačkoj je kršćanski socijalizam utemeljen 1907. godine. Njegovi začetnici u Subotici, bili su svićenici Blaško Rajić i Mészáros Béla: »Ovi su ljudi postavili temelj iz kojeg treba niknuti novi društveni poredak za subotičko društvo« — čitamo u *Bacskai Naplou* (Bački Dnevnik) od 23. septembra 1909. Kršćanski socijalizam, brzo se širio među radnicima i intelektualcima, na štetu socijaldemokratije, koja je dotle bila dominantna

u Subotici. To je bio razlog oštrog sukoba između te dvi stranke. Borba se vodila otvoreno, a kršćanski socijalisti, imali su čak tri glasila: dva na hrvatskom jeziku, *Naše novine* (osn. 1907.) i *Katolički pučki savez* (osn. 1908.) te *Bacskai Naplo* (osn. 1907.) na mađarskom jeziku. Lajčo Budanović nije bio uključen u te socijalne sukobe Subotice.

Živeći i radeći ko kapelan u Subotici (1898.—1902.) i Novom Sadu (1902.—1910.), on je sve svoje sile usmirio na pastoralni rad, i na sastavljanje pučkih molitvenika i priručnika za pučke pobožnosti. U kontaktu s jednostavnim i siromašnim pukom, koji je činio većinu virnika, upoznavo je teške životne probleme subotičkog i novosadskog proletarijata, al se do godine 1910. nije bavio njevim rišavanjem. Društvena dilatnost prema siromašnima sastojala se u karitativnoj pomoći, u milostinji. Ko mlad kapelan župe sv. Đurđa u Subotici, naminio je dio svoje plate za pomoć siromašnima i bolesnicima, otvorivši

obdanište na području te župe. Čak i u pučkim pobožnostima, volio je upozoravati na njevo socijalno i karitativno značenje, a neritko se njima koristio da bi potaknio vjernike na dobrotvorna dila. Tako on dvaput prikazuje sv. Antuna, ko sveca i dobročinitelja ubogih: u brošuri *Sveti Antun Padovanski i krušac ubogih* (1899.) i u članku »Krušac sv. Antuna« (1900.) koji je objavljen u *Subotičkoj Danici*.— »Krušca ubogu!«, vapije naš pisac za siromahe, »Glad ga mori! (. . .) Ubog pati, sve ga nevolje snalaze, (. . .) samo daj krušca ubogima.« Socijaldemokratija je u Novom Sadu 1908. godine, ko i u ostalim bačkim gradovima, pokrenila široku antireligioznu propagandu, ozbiljno ugrožavajući ugled Crkve u očima mnogih radnika vjernika, optužujući je za saradnju s neprijateljima radničke klase. To je bio neposridni povod da Lajčo Budanović, odluči osnovati stranku kršćanskih socijalista u Novom Sadu. Najprije je u saradnji s pojedinim katoličkim studentima, sridinom 1909. osnovao »Kršćanski licej društvenih nauka« („Kereszteny tarsadalomtudományi liceum”) kojem je svrha bila buđenje interesa za društvena pitanja među novosadskim intelektualcima i poticanje na smišljenu kršćansku akciju u novim društvenim prilikama. Ne zaboravimo da je rič o tadašnjem Uj Videku, gradu sa mađarskom i nemačkom upravom, u Austrougarskoj carevini, sa značajno drugačijim nacionalnim i virskim sastavom stanovništva. Licej je počeo izdavati nediljnik *Delvideki Ujsag* (Novine Južne krajine) koji je postao glasilo kršćanskih socijalista za južnu Bačku. List je izlazio šest miseci, sve do Budanovićevog primištaja u Sombor. Prvi broj objavljen je 16. januara 1910. Potvrdu da je baš Budanović osnovao »Kršćanski licej društvenih nauka« s novosadskim studentima i da je bio uridnik novina »Delvideki Ujsag«, pošto se u tim novinama eksplicitno ne spominje njegovo ime, nalazimo u dva izvora. Prije svega, u subotičkom glasilu kršćanskih socijalista *Bacsikai Naplo*, koje je posli Budanovićevog primištaja u Sombor, u povodu njegovog imendana, objavilo pismo novosadskih građana, koji ga izričito nazivaju »dušom kršćanskog socijalizma«, »apostolom novosadskih socijalista« i »uridnikom bivšeg „Delvideki Ujsaga«. U nastavku uridništvo *Bacsikai Naploa* opisuje Budanićev rad u Novom Sadu privedeno sa mađarskog na bunjevački, ovim ričima: »Malo je u Novom Sadu bilo ljudi ko Budanović, koji je svojom sposobnošću i agilnošću, uklanjajući među viroispovistima prikrivene razmirice, stvorio prvo kršćansko udruženje,

koje se u nečuvenoj miri razvijalo; u trgovačko-obrtničkom životu Novog Sada, steko je taku poziciju, da je prilikom ovogodišnjih izbora Radničke blagajne, uz sav terorizam socijalnih demokrata, izvojevao jedinstvenu sjajnu pobidu; u zajednici sa sveučilišnom omladinom, osnovao je „Kršćanski licej društvenih nauka”, a na početak ove godine pada stvaranje političkog dila našeg pokreta, koji je prije izbora zadavao veliki strah vladinoj stranci. Vrhunac svega bila je opskrba kršćanskih interesa štampom: to je „*Delvideki Ujsag*”. Druga informacija o Budanovićevoj socijalnoj dilatnosti u Novom Sadu potiče od vlč. Ivana Jurige, njegovog dugogodišnjeg bliskog saradnika u Subotici. On u pismu velečasnom Tomi Verešu 1979. godine, piše slideće: »On je organizirao kršćanske socijaliste u Novom Sadu. Sam nam je o tome više puta pričao, kako je išao na gradilišta i organizirao štrajkove. Jednom je od gradskog kapetana (šefa policije) tražio dozvolu da smije nositi sobom revolver, da ako ga slučajno napadnu protivnici. No ovaj mu je to odbio, jer se bojao da će doći do nezgodnih situacija, a biskupov temperament je bio dosta koleričan. Kapetan ga je poznao. I sam biskup nam je podvukao da je pametno uradio. Poznao me je! Za vrijeme jednog štrajka grafičkih radnika sam je otišao u štampariju i sastavljao svoj list za štampu. Doduše samo jednu stranicu, no i to je puno značilo, jer drugi listovi nijesu tih dana izlazili u Novom Sadu.« Budanović je svoj socijalni rad obavljao anonimno, nije potpisivao svoje članke, niti se u javnosti legitimisao kao osnivač kršćanskih socijalista i pokretač njevih novina, jer bio svistan da taj rad ne spada direktno u nadležnost svićenika već katoličkih laika. Budanović je, znamo to pouzdano, uvijek pridavao veliku važnost ulogi laika u životu i apostolatu Crkve. U tom pogledu, mogli bismo ga nazvati pritečom II. vatikanskog sabora u našim krajevima, ocinijo je vlč. Tomo Vereš. Zato sve članke u *Delvideki Ujsagu*, osim nekih malobrojnih koji su potpisani, valja smatrati zajedničkim dilom Budanovića i njegovih suradnika. Nemoguće je ukratko prikazati sve ono što Budanović i njegovi suradnici kažu u 22 broja svojih novina, koje se gotovo cilovito čuvaju u Budimpešti (u Orszagos Szecheny konyvtar), ali je to još jedna od obaveza, koju ćemo pokušati da obavimo. U uvodnom članku prvoga broja (od 16. januara 1910.) uridništvo ukratko obrazlaže potribu pokretanja kršćanskog lista s društvenom problematikom. Konstatuju da u Novom Sadu nema ni jednoga lista kršćanske orijentacije, a kršćanska

se načela iz dana u dan sve žešće napadaju i kršćani se nasilno potiskuju iz javnog života. Međutim, oni imaju pravo suditi o zbivanjima u svojem gradu, kao i ostali građani i ne treba im nikavo specijalno dopuštenje političkih vlasti da bi smili kazati da je dobro dobro a zlo zlo. U drugom broju (od 23. januara) kršćanski socijalisti otvoreno ukazuju na svojeg glavnog suparnika u Novom Sadu, na socijaldemokrate, koji stalno izazivaju društvene sukobe u gradu i nije im stalo ni do mirnog rješavanja društvenih nepravdi, ni do poboljšanja materijalnog položaja radnika. Pod naslovom »Carinici bede« list socijaldemokrate optužuje ko licemirne oplakivače sirotinjske bide, koji obilno naplaćuju svoju agitaciju iz siromašnih radničkih plata i vode gospodski život po gradskim kafanama. Najteži sukob između kršćanskih socijalista i socijaldemokrata, odigrao se 20. marta, povodom izbora za Radničku osiguravajuću blagajnu. Tog dana, kršćanski socijalisti su izvojevali neočekivano veliku pobjedu koja je iznenadila cilokupnu novosadsku javnost, a odjeknula je i u drugim krajevima Monarhije. O tom uspihu čitamo slideći izvještaj u *Devideki Ujsagu* (br. 11. od 27. marta): »Rišen je veliki sukob. Borbu smo vodili časno i muževno. Zastava je izašla pobidonosno. Okrunjena je pobjedničkim lovor-vincom. Usprkos svakom teroru, svemu izazivanju, svemu nasilju, slomili smo izdajnike domovine, vjere i radničke klase, ...Ko bi povirovo da je u Novom Sadu moguće slomiti socijaldemokrate? Mnogi su virovali baš suprotno. Mnogi su bili zavedeni jakim glasom, kojim su socijaldemokrati govorili ko pridstavnici radništva i bezobraznom arogancijom, kojom su nastupali u ime svih radnika. . . Cili grad je sa napetom pažnjom očekivo dan izbora, . . . Bio je to velik dan Novog Sada, po poslidicama i po važnosti. Od njega je zavisilo biće socijaldemokratije u Novom Sadu. Socijaldemokratija se slomila zbog nepoštenog poslovanja novcom u vlastitim redovima, zbog mahnitog izazivanja štrajkova i zbog smišljene organizacije kršćanskih socijalista. Zanimljivo je da su socijaldemokrati prije izbora pokušali postići sporazum s kršćanskim socijalistima, ali tako da kršćani podrže njeve stavove. Kršćani su, međutim, odgovorili da nije bitan sporazum među strankama, nego je važno boriti se za interese radnika, za poboljšanje radnih odnosa. Tada je »šestočlano izaslanstvo socijaldemokrata otvoreno izjavilo da je njima važnije uništenje kršćanskog socijalizma u Novom Sadu, nego postizavanje boljih radnih odnosa. Neće biti mira, dok jedna

stranka ne propadne.« Pobidili su kršćanski socijalisti: od 1788 radničkih glasova, dobili su čak 1097. Kršćanski socijalisti priuzeli su vođstvo radničkog pokreta i počeli odlučno zastupati interese radnika, protiv svakog oblika izrabljivanja. Karakterističan je u tom pogledu, članak koji je objavljen u *Delvideki Ujsdgu* od 1. maj. U njemu se daje kratak prigled teške istorije proletarijata, koja vapije za kršćanskom osloboditeljskom intervencijom: „Ko će ustvrditi da su ti milijoni dobili dio koji im pripada od kulture koju su stvorili? Dobili su životinjsko pravo da se množe, da se znoje i da propadaju, a šta dobivaju u X I X . i X X . viku? Električna struja ne svitli njima, a upravo oni rade na strojevima. Oni grade plesne dvorane, al se ne zabavljaju u njima. Proizvode svilene tkanine, a iđu u krpama. Grade palate, a stanuju u podrumima; plaćaju milijone državnog poreza, a nemaju udila u upravljanju državom. Oni od kulture imaju samo crkve i bolnice. . . nije li to ćuška po vično Božjoj promisli? . . . ne zaslužuje li krunu nastojanje koje želi ukinuti bidu, koje želi pomoći milijonima da postignu svoja prava . . .?« Svrha je kršćanskog socijalizma da dade svoj prinos ostvarenju tih prava”, piše ovaj list. Međutim, kad je Budanović u julu 1910. bio primišten u Sombor, mladi pokret kršćanskih socijalista u Novom Sadu, pristaje raditi i postojati. Koji su bili razlozi njegovog primištaja iz Novog Sada, ko i zašto se taj pokret u Novom Sadu, nije mogao održati bez Budanovića, ostaje da se istraži.

Posli tog primištaja, Budanović nije prekinio sa društvenom dilatnošću, već joj daje novi sadržaj. Tako u Baji krajom 1910. godine osniva “Pučku čitaonicu”, a u Bačkom Brigu 1913. kulturno društvo, kojem je svrha bila »Unapriđivanje društvenog života i obrazovanja Bunjevaca, i Šokaca u Ugarskoj«. Pučke čitaonice i druge slične ustanove, imale su u ono vreme, velik društveni značaj. Bile su socijalna pomoć siromašnima, a imale su velik značaj u očuvanju identiteta slavinskih manjina. Osnivajući pučke čitaonice i kulturna društva u manjim mistima, Budanović traži načina kako primostiti jaz između viših i nižih slojeva društva, kako pravedno podiliti duhovna i materijalna dobra među ljudima. Osićo je ko nepravdu, da gradovi imaju sjajna pozorišta, biblioteke, koncertne dvorane i luksuzne dvorane za priređivanje zabava, a siromašan narod od svega toga nema ništa. Budanović je takim društvenim radom, obiluzio svoj apostolat, do kraja života. Siromašni su mu ostali trajna briga. Taj svoj duhovni princip uvijek je znao pokazati i u životu, ko recimo na dan 88

njegovog biskupskog posvićenja 1. maja, (ima li možda, ovaj datum kake veze sa novosadskim angažmanom kršćanskog socijaliste, jel je to puka slučajnost) kad je u zgradi subotičkog »Momačkog kola«, priredio užnu za onoliki broj siromaha, koliko je gostiju bilo pozvano na svečanu užnu, u zgradi biskupije. Taj čin je manifestacija karakteristična za njegovu socijalnu orijentaciju, kojoj je osto viran i kad se vinijo visoko, za razliku od drugih biskupa, koji često na toj visini, više nisu pokazivali ni pažnju, ni brigu prema siromasima, a posebno ne na dan svog biskupskog posvićenja. Ovo je možda tim veličanstvenije, što on ko dite, iz vrlo imućne zemljoposidničke familije, socijalno nikad nije pripado nižim društvenim slojevima. Između brojnih socijalnih dila i karitativnih poduhvata što ih je pokrenio, jel podržavo ko biskup, spomenimo njegovu podršku narodnoj kujni u Molu 1929. godine. O tome vlč. Franjo Fritz, tadašnji administrator župe u Molu, 1978. godine piše vlč. Tomi Verešu, prikazujući strašnu bidu molskih bezemljaša i njevih familija, dicu koja su još i oko Božića išla bosa, a ručala, užnala i večerala samo kruva, između ostalog i ovo: »Htio sam za gladnu djecu otvoriti pučku kuhinju da bi bar jedanput dnevno dobila toplu hranu. Izložio sam situaciju gospodinu biskupu Budanoviću i upitao ga bez oklijevanja zašto ja vodim u dnevniku 216.000 dinara, od čega je 62.000 fond za orgulje, a djeca gladuju. Koliko novca smijem uzeti da bih prehranio djecu? Velikodušni odgovor je bio: "Koliko god bude potrebno". Krenuli smo, u praznim prostorijama župske kuće, davali smo hranu siromašnoj djeci. 130 djece, 70 staraca i 30 kućnih bolesnika, primalo je dnevno topli objed. Budući da smo naš pothvat nazvali pučkom kuhinjom, nismo pravili razliku između Mađara i Srbina, muškarca i žene. Tko je bio gladan dolazio je kod nas jesti.« Međutim, to nisu jedine Budanovićeve veze i inicijative sa pučkim kujnama i dobrotvornim ustanovama u Bačkoj. Navedimo još primer „Dobrotvorne zajednice Bunjevaka” u Subotici, s pučkom kujnom poznatog franjevca patera Vazula u Subotici i vlč. Gere Vincea u Adi, iako znamo da je finasijsku i svaku drugu pomoć davao i drugima, koje ovom prilikom nismo pominili.

Sve ovo, pokazuje da je biskup Lajčo Budanović, bio značajan društveni, i duhovni radnik, na širokom prostoru, od Novog Sada, do Subotice,

Sombora, Baje, Mola, Berega i mnogih drugih mesta, svakako puno značajniji humanista i teolog, nego što se kolokvijalno zna.

„Med Bunjevcima u Dalmaciji, Hrvatskom primorju i Lici“ je tekst koji je objavio u „Subotičkoj Danici“ za 1937. godinu. Slideće godine, u istom kalendaru, izlaze njegova dva teksta „Sa putovaja po Hrvatskom Gorskom Kotaru“ i „Povijesti zemlje Humske (do Hercegovine)“, pod pseudonimom V.Labudić. Na svojim putovanjima, nalazi vrlo male razlike u bunjevačkim običajima, posebno u onima, vezanim za Božićne blagdane. U „Subotičkoj Danici“ za 1899. godinu, objavljuje pod pseudonimom L.Ratanski, članak „Španjolci, povicna crtica“, oštro osuđujući izrabljivanje tamošnjeg stanovništva. 1899. godine u „Subotičkoj Danici“ objavljuje putopisne crtice „Kako izgleda sada Kalvarija i sveti grob Spasitelja u Jeruzalemu“.

Aleksandar Raič

Mapiranje naučnog područja i primena Toulminovog modela u evaluaciji bunjevističkih istraživanja

Nacrt scijentometrijskog istraživačkog projekta

Istraživanje Bunjevaca ko etniciteta i nacionalne zajednice postalo je tema kritičkog diskursa nacionalni ideologa i, u novije vrijeme, istraživača iz oblasti historiografije, humanistike i društveni nauka. Ovaj istraživački front dobio je na zamahu nakon pionirske *Rasprave o Bunjevcih i Šokcih...* Ivana Antunovića a nakon Prvog svjetskog rata raščlanio se u nekoliko idejnih struja. Pažnja prema ovoj pratećoj pojavi izgradnje hrvatske i srpske (donekle i mađarske) nacije tokom 19. i 20. Ve.ika čini se nesrazmernom prema aktuelnoj veličini populacije i statusu reliktnog etniciteta bački Bunjevaca, na koje se “bunjevačko pitanje” danas uglavnom i odnosi.

Mnoštvo istraživački pregnuća sa odsustvom cilovitog uvida u konceptualnu povezanost (strukturu) i vrimensku evoluciju autora i tema, otežava poimanje ove naučne oblasti ko ciline istraživanja Bunjevaca – bunjevistike¹. Postizanje take cilovitosti omogućeno je primenom bibliometrijski metoda podržani računarskim softverom. Na tom putu ispričava se ideologizacija i suprotstavljenost srpski i hrvatski autora, pristrasni tumača nacionalne pripadnosti Bunjevaca, i nerazvijenost paradigme “neutralnog”, naučno nepristrasnog pristupa istraživanju Bunjevaca. Ovaj “treći” put samosvojnih Bunjevaca, ni Srba ni Hrvata, zahteva sazajno i metodološki kritičko posmatranje, analizu argumentacije kojom se manje ili više koriste postojeće škole naučnog mišljenja i/ili ideološke borbe oko “svojatanja” Bunjevaca. To je razlog što se naučno postavljanje bibliometrijskog istraživanja raspoloživog korpusa historiografski tekstova-narativa o Bunjevcima ne mož virodostojno postići bez dovođenja u vezu sa

¹ Poput kroatistike, srbistike, hungarologije, bunjevistika je područje interdisciplinarni naučni istraživanja Bunjevaca u funkciji izgradnje njegov nacionalnog identiteta.

modelom analize argumentacije (Toulminovim kao priznatim modelom u međunarodnoj akademskoj zajednici). U ovoj studiji, na prvoj etapi analize argumentacije hrvatstva Bunjevaca, obrazloženo je postavljanje bibliometrijskog istraživanja kojim se mož dospit do cilovitog sagledavanja nastanka i razvoja bunjevistike kao interdisciplinarne oblasti istraživanja Bunjevaca.

Bibliometrijsko istraživanje društvenonaučni i historiografski narativa o Bunjevcima

Korpus tekstova posvećeni Bunjevcima obuhvata narative zasnovane na historiografskim, jezičko-forenzičkim i etnografskim metodima opisivanja i tumačenja prošlosti etničke grupe obilježene relativno nedavno (prilom 16 -17. vika) etnonimom Bunjevci. Osim u posljednja tri vika, zahvaljujuć naknadnom učitavanju značenja pripisani istorijskim Bunjevcima, pomenuti korpus tekstova je proširen na dalju i najdalju antičku prošlost pridbunjevački virovatni predaka sa čijom etnogenezom se Bunjevci dovode u hipotetičnu vezu. Na taj način se područje bunjevistički istraživanja širi na korpus tekstova kojim se teško može ovladati brez savrimeni metoda bibliometrijski istraživanja².

Pristup naučnom istraživanju Bunjevaca pritpostavlja razumivanje modela (paradigme) celokupnog područja dosada realizovani taki istraživanja i njegovi promina u realnom vrimenu. Istoriografsko posmatranje je pristup najbliži razumivanju ovi promina. Ove promne se u krajnjoj liniji odnose na teme i pojmove (ključne reči) kojima se evidentira postojanje etniciteta nominovani etnonimom Bunjevci. Pojava novi tema i upotreba novi (ili nove kombinacije) pojmova u naučno-ideološkom diskursu, označava prominu modela razmatranja, argumentacije i zaključivanja o bunjevačkom problemu. Prvi korak u takom istraživanju čini konstruisanje semantičke mape istraživačkog područja bunjevistike. Prema I. Župiću (2016), mapiranje bunjevistike primenom bibliometrijski metoda uključuje slidedeći istraživački tok.

² Bibliometrijska i istraživanja su opta a posebno bivaje scientometrijska istraživanja kad njim je cilj objašnjenje evolucije pojedini naučni sfera.

1 *Dizajn istraživanja*: postavljanje problema/teme (ko su, “čiji su” Bunjevci) i utvrđivanje baze znanja bunjevistike (skup najviše citirani članaka koji se bave Bunjercima); intelektualna struktura bunjevistike njezine istraživačke tradicije, kompozicija disciplina, uticajni istraživački naslovi i model njihovih međuzavisnosti; fundamentalne teorije, rani radovi “probijači leda” i metodološki kanoni područja. - Istraživački front, tekući naučni članci koje citiraju publikacije u bazi znanja; posljednji publikovani članci koji reprezentuju stanje vištine (state of art) bunjevističkog naučnog područja. - Društvena mreža, mreža koautora i oponenata-kritičara, uticaj na autorstvo, prihvatanje nečiji ideja, metoda etc. ili odbacivanje i uporno ostajanje bez argumenovanja el sa faličnim argumentovanjem na sopstvenim idejama el kritičko razvijanje sopstveni ideja. – Svrha istraživanja, konstruisanje semantičke mape istraživačkog područja bunjevistike, otkrivanje povezanosti između predmeta u području bunjevističkog istraživanja i trasiranje njevog razvoja.

2 *Kompilacija bibliometrijski podataka*: korišćenje baze podataka Google Scholar i SSCI, drugih baza (SRCE-hrčak, COBIB ...), sopstvena konstruisana baza. - Filtriranje i izvoz dokumenta bibliografskih podataka (utvrđivanje kriterijuma traganja, izbora časopisa, ručnog filtriranja, vrednosti praga filtriranja citata.

3 *Analiza*: izbor bibliometrijskog softvera (BibExcel, Sitkis, SciMAT) - Čišćenje podataka - Izrada similarity matrice za SPSS - Utvrđivanje podgrupa (metodi PCA, klaster analize, analize mreže)

4 *Vizualizacija*: izbor metoda vizualizacije (analiza mreže) - izbor softvera za vizualizaciju (Pajek, Gephi)

5 *Interpretacija*: Opis i tumačenje rezultata bibliometrijskog istraživanja.

Navedenim postupkom, uglavnom oslonjenim na co-word metod (ključne reči i teme izvedene iz analize korpusa tekstova, apstrakta i užeg skupa full-text izvora), biće utvrđena uža baza naslova i autora, sa uzajamnim

odnosima ko-autora saradnika el kritičara, razvrstanim po vrimenskim periodima pojave, uspona i opadanja pojedini struja diskursa.

Primena Toulminovog modela u bibliometrijskom istraživanju Bunjevaca

Interpretacija rezultata bibliometrijski analiza mora sadržati kvalitativno-logičku evaluaciju argumentacije koja stoji eksplicitno el u pozadini istraživačko-političkog diskursa. Razumevanje naučne evolucije bunjevističkih istraživanja moguće je sprovođenjem sekvencijalne analize argumentacije na koju se oslanjaju najuticajni autori. Unošenje novi elemenata u modele argumentacije, kojim se osnažuju istraživačke hipoteze (tvrdnje), mož značit otvaranje nove idejne struje el, ukoliko je inovacijom argument oslabljen, početak opadanja i gubljenja uticaja u području bunjevistike. Toulminov model (shema u nastavku) analize argumentacije daje uputstvo za evaluaciju rezultata bibliometrijskih istraživanja.

Da bi bila politički ubedljiva (za “puk”, “pastvu”, “naš narod”) **tvrdnja** etničke samoidentifikacije “Mi smo Bunjevci” ili tvrdnje “Drugih” “Bunjevci su Hrvati” i sl. moraju se izvoditi iz ubedljivih, proverljivi **razloga koji čine podatke (evidenciju)** istinitosti svake ponuđene tvrdnje. U slidećoj shemi navedeni su podaci, ko niz razloga kojima se formuliše prva, u argument nerazvijena, tvrdnja o hrvatstvu Bunjevaca. Tako formulisanoj tvrdnji-hipotezi suprotstavlja se niz drugi razloga kojima se ona pobija, opovrgava (Bunjevci su migrirali iz istočne Hercegovine i severne Albanije kao pripadnici pravoslavne konfesije, oni su Srbi-katolici itd.). Otaleg, neophodno je razvijanje cilovitog argumenta u prilog hrvatske hipoteze o Bunjercima. Po Toulminu je kao prvi naredni korak argumenta, neophodno navesti ubedljivu **garanciju** za navedene podatke (na primer, hrvatska državnost na područjima sa kojih su Bunjevci migrirali, sa antičke Crvene-južne Hrvatske). Odsustvo neprikidnosti hrvatske državnosti na područjima navedene Crvene Hrvatske, potpadanja ti područja u sridnjem viku pod vlast srpski knezova i kraljova, osporava validnost navedene garancije. Osim tog, teorijska **podrška** na koju se garancija oslanja (nasilno pripisivanje ili prirodno-koristoljubivo

TOULMINOVA SHEMA ARGUMENTACIJE: Ko su Bunjevci? Jesu li Hrvati? (1)

Podaci, evidencija

Bunjevci potiču iz zapadne Hercegovine – donjeg toka reke Neretve, reke Bune - i Dalmacije – područja Dinare-Svilaje [u širem smislu sa područja Crvene Hrvatske]

Pošto, jer, zato što je data

Garancija

Navedena područja su neprekidno od 9 veka bila pod vlašću hrvatske državnosti

I zbog činjenice da postoji

Podrška, oslonac (standardizovana teorija)

Dominirajuća etnička populacija putem svoje države i konfesije oblikuje etnicitet potčinjenih grupa – preobražava ih u svoje sub-etnije

Tvrdnja (Teza)

Dakle, verovatno, Bunjevci su Hrvati.

Osim ako postoji

Pobijanje, opovrgnuće

Podaci, garancija i podrška nisu verodostojni

NASTAVAK: Diskusija hrvatskog argumenta i postavljanje argumenta o autohtonosti Bunjevaca – korišćenje Toulminove sheme

prihvatanje etniciteta, svojstva sub-etničke grupe, pod uticajem nekog jačeg politički-nacionalno oformljenog i konfesionalno integrisanog etnikuma, Hrvata, Srba, Mađara itd.) takođe se mož problematizovat. Traganje za ubedljivim razlozima, garancijama i njevim teorijskim i političkim osloncima, nasuprot **pobijanjima** Drugih, konkurentni tvrdnji o poriklu, karakteristikama, svrsishodnosti nacionalnog pripadanja Bunjevaca, motiv je bunjevistički istraživanja i evolucije te oblasti istraživanja.

Zaključak

Za opstanak i razvoj svi bački Bunjevaca, ko u osnovi istog etniciteta, podiljenog na nekoliko nacionalni orijentacija (konfrontirane prohrvatske i prosrpske, promađarske i nacionalno samosvojne bunjevačke autohtonističke orijentacije), mapiranje cilokupnog naučnog nasliđa (oni narativa koji mogu izdržat evaluaciju sa stanovišta analize argumentacije), pretpostavka je nalaženja izlazne strategije za sve Bunjevce, sa očuvanim živim etničkim impulsom, iz nastupajućeg stanja etničkog relikta. Nacrt scijentometrijskog istraživačkog projekta naminjen je kritičkoj rekonstrukciji istraživačkog područja bunjevistike ko naučnog okvira razumivanja šansi opstanka bački Bunjevaca kao nacionalne manjine su i generis i razvoja kao demokratski konsolidovanog civilnog društva.

Reference

Toulmin, Stephen Edelston: 2003, *The Uses of Argument*, 2nd edition, Cambridge: Cambridge University Press.

Župić, Ivan (2016), *The growth of high-tech companies: Theoretical framework and empirical research*, Doctoral dissertation, Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of economics, gl. 1.

Memoari

Aleksandar Raič

Trnovitim putom obnoviteljske Bunjevačke Matice

Istraživanje jeste učenje koje znači kritičko čuvanje, korekciju i dalje razvijanje svega postojećeg.

– Đerđ Konrad

Arhipelag magazin 28. novembar 2017.

Po savetu Ivana Vojnića Kortmiša, koji je, među prvima od Bunjevaca, samnom uspostavio kontakt¹, uputio sam se sridinom 2009. godine u Suboticu na dogovoreni sastanak u Bunjevačkoj Matici. Pošao sam sa ufanjom da ću u toj krovnoj instituciji Bunjevaca, nać polje aktivnosti na kojem ću moći primenit svoje dotad stečeno naučno-istraživačko znanje. Pošo sam u Suboticu s idealizovanom pridstavom o Bunjercima i Matici, dakle, brez uvida u stanje bunjevačkog naroda i njegovi institucija. Već kad sam stigo na sto koraka do Matice (ušo sam u knjižaru u ulici V. Nazora ne bil me obavistili di je Matica) pokazalo se sve moje nepoznavanje i naivnost zbog kojih sam, na tom prvom putu do Bunjevaca, prosto rečeno – obmanit. Niki veselnik, šta se zateko u knjižari (pridstavio se ko turistički vodič), ponudio se da me „odvede“ do Matice. Umisto da me uputi iza prvog ćoška na Korzo, poveo me na dugačku šetnju do čitaonice Bele Gabrića. Srićom, tog dana ona nije bila otvorena, pa smo se odma i vratili do pomenite knjižare.

¹ Prvi kontakt samnom uspostavila je Jelisaveta Vućetić u vrime osnivanja manjinski redakcija na Radio Novom Sadu. Došla je sa pridlogom da se prihvatim angažmana u bunjevačkoj redakciji. U to vrime se nisam mogo prihvatit take odgovorne obaveze.

Nakon par minuta našo sam Bunjevačku Maticu², svestan da sam bio žrtva hrvatskog manipulisanja Bunjevcima.

Zatečeno stanje u Bunjevačkoj Matici i traganje za projektima značajnim za razvoj naučnog diskursa³ u bunjevačkoj zajednici. - Na ovom, prvom viđenju sa dilatnicima Matice, imao sam prijateljski doček i razgovor sa predsjednikom Ivanom Sedlakom i nekoliko članova Maticinog Glavnog odbora. Izložio sam svoju ponudu razvijanja u Matici projekta istraživanja stanja i razvoja bunjevačke zajednice, imajuć, pri tom, u vidu svoje četrdecenijsko iskustvo istraživačke i nastavne aktivnosti. Zamiso istraživanja zasnivala se na primeni anketnog metoda prikupljanja podataka, što sam smatrao prikladnim pristupom bunjevačkoj populaciji. Iz pažljivog praćenja mog izlaganja od strane prisutni, zaključio sam da su saopštene ideje shvaćene i prihvaćene. Primedbu o potrebi obuhvatanja, u istraživačkom projektu, uloge muzičke kulture ko važnog faktora održavanja etniciteta Bunjevaca, sa zahvalnošću sam prihvatio (kasnije sam shvatio posebnu ulogu muzike i folklornog – igračkog načina izražavanja identiteta Bunjevaca).

Na osnovu načelnog sporazuma sa Maticom (njezinim pridsidnikom), pristupio sam studiranju literature i pripremio projekt istraživanja na temu „Razvoj etničkog identiteta Bunjevaca adolescenata“. Projekt (sa

² Analiza u ovom memoaru je autobiografska studija slučaja, izvedena iz vlastitog iskustva aktiviste i poklonika Bunjevačke Matice. Ona daje okvir za razumivanje zbivanja u Matici, njenih programskih i ideološki kolebanja, i preko njih, širi idejni perspektiva kojima je zahvaćena bunjevačka zajednica u cilini.

³ Foucault definiše 'diskurs' kao medij kroz koji se ideje razminjuju (Wikipedia, 2004). U ovom tekstu podrazumiva se diskurs etniciteta ko antropološka disciplina kritičke analize /dekonstrukcije/ konteksta lingvističke i socijalne prakse koja konstruiše el jača etnicitet el nacionalizam. O analizi diskursa vidit: The Handbook of Discourse Analysis, Second Edition. Edited by Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton, and Deborah Schiffrin. © 2015 John Wiley & Sons, Inc. Published 2015 by John Wiley & Sons, Inc. http://www.philsci.univ.kiev.ua/UKR/courses/asp/asplit/tannen_d_hamilton_h_e_schiffrin_d_eds_the_handbook_of_discou.pdf#page=496 (pristup 11/28/2017 8:51:52 PM).

anketnim upitnikom – neznatno modifikovanim instrumentom Jean Phinney) dostavio sam pridsidniku Sedlaku. Očekivao sam da će se o projektu u Matici održat recenzentska diskusija i pristupiti organizaciji izvođenja ankete u uzorku ispitanika (učenika završni razreda osnovne škole i njevi roditelja). Očekivana diskusija nije održana.

Uskoro, nakon navedernog razgovora, u organizaciji Matice u Subotici 18. decembra 2009. godine prezentirana je knjiga Mije Mandića *Buni, Bunievci, Bunjevci*, u kojoj sam učestvovo. Tom prilikom u Matici, u razgovoru sa Brankom Franciškovićem pridsidnikom Bunjevačke stranke Vojvodine, bilo je riči o pripremi materijala o Bunjercima kao malom ugroženom narodu. U emejl pismu 25.12.2009. poslao sam Branku nacrt projekta *Ključne tačke programa etnokulturne, društveno-ekonomske i političke obnove Bunjevaca*. Zamiso je bila da se pripremi *Bila knjiga o Bunjercima*, o njoj održi savitovanje u Matici i donese Deklaracija o položaju i razvoju nacionalne zajednice Bunjevaca. Odgovora nije bilo. Ko verziranom političaru, Branku je, virovatno, bio neprihvatljiv pridložen i shod ovog projekta – Deklaracija adresirana na društvene faktore (Skupština APV) od kojih zavisi izlazak Bunjevaca iz stanja malog ugroženog naroda.

Kasnije sam shvatio kako u Matici – i med aktivistima bunjevački organizacija – nije postojalo iskustvo empirijski istraživanja, da se pod naukom podrazumivaju književno-arhivistička istoriografska istraživanja, koja ne poznaju anketnu tehniku prikupljanja podataka. To sam, sa zebnjom, počo shvatati kao teško premostivu barijeru, nakon prvog pokušaja distribucije anketnog upitnika za projekt *Razvoja identiteta...* putom Matičine administracije. (Bila je u to vrime, kao šta je i danas, administracija Matice skromnog kadrovskog sastava, nevičnog komuniciranju sa bunjevačkom populacijom u istraživačke svrhe i bez za tu svrhu predviđeni finansiski sridstava). Ovo iznenadujuće iskustvo sa Maticom, tom prilikom nisam razumio ko izraz dublji karakteristika njezinog institucionalnog ponašanja. Virovo sam da je u pitanju slučajan propust u dilovanju Matičine administracije pa sam, tokom naredni nekoliko godina, još dva puta pokušavo, takođe neuspješno, izvest ovu anketu.

Za tehničko-organizacionu stranu izvođenja istraživački projekata u Matici nije, do danas, nađeno rješenje. Taj, naizgled administrativno-tehnički problem, pokazalo se kasnije, izraz je dubljeg idejnog i političkog problema koji objašnjava odsustvo zainteresovanosti vodeći ljudi Matice za teorijsko-metodološki dijalog neophodan u recenziranju projekata, koji je izostao već kod mogeg prvog pridloženog projekta. Razlog tom je dvojak.

Prvo, Matica je definisana kao krovna institucija bez civilno-društvene infrastrukture, nema svoju konsolidovanu etničko-političku bazu, samostalnu u odnosu na stranačke rasporede koji utiču na njezino finansiranje, menjajuć se na vlasti (od struktura radikalno-nacionalne orijentacije do liberalno-demokratskih političkih struktura). U realnoj bazi bunjevačkog društva prisutna je ova lepeza idejno-političkih orijentacija, pa bi diskurs (dijalog i debata) o svakom pristupu postavljanja i rješavanja bilokog društvenog problema, pogotovo pristupu istraživačkom projektu koji za cilj ima razotkrivanje suprotni interesa zaogrnuti u višeslojne teorijsko-ideološke oblande, imo politički odjek. Svako istraživanje aktuelni društveni odnosa dotiče se interesa dominantni struktura u društvenim organizacijama kaka je i Matica, pa bi svojim rezultatom ("istiravanjem kurjaka na čistinu") otkrila poziciju ti struktura i time mogla ugroziti njevu delikatnu političku ravnotežu u nastojanju da obezbede podršku svake vlasti.

Iz ovog proističe drugi razlog. Matici u sadašnjem njezinom formatu, više odgovaraje programi koji ne otkrivaju srž idejne orijentacije, programi dilatnosti ambivalentne, blagoslovene neobavištenosti, ideološke nesvrstanosti, koji ne traže dijalog, debatu koja bunjevačku zajednicu vodi solidarnosti i konsolidaciji, koja otklanja ideje i ponašanja koji u njoj jačaju sile razlaganja i osipanja, rastaču je i prepuštaju njezinu parčad strančarenju (vezivanju interesni grupacija politički elita korisnim odnosima s vladajućim strankama). Taka programska orijentacija ne traži dijalog, istraživanje, studiranje i učenje, koji otvaraje nove probleme i postavljaju kritične teme koje vrednuju zatečeni nacionalni identitet Bunjevaca (obadve orijentacije) i od Matice traže razvoj sektora naučno-istraživačke i obrazovne aktivnosti, nego se zadovoljava njezinom kameralnom, komemorativnom programskom orijentacijom. Možel se, s

tavim svojstvima, Matica vezivat sa *obnoviteljskom namirom* postavljenom prilikom njenog osnivanja? Valda će odgovor na ovo pitanje bit pružit do kraja ovog memoara.

Osnivanje i ukidanje Odbora za nauku Bunjevačke Matice. – Vrhunac mojeg istraživačkog poduhvata med Bunjevcima bilo je osnivanje Odbora za nauku Bunjevačke Matice, za čijeg pridsidnika sam, na istoj godišnjoj skupštini (11. marta 2011. godine), izabran. Već nakon deset dana sročio sam i razaslo dopis na emejl adrese 14 potencijalni članova Odbora (vidit u nastavku). Ranije sam pripremio pridlog pravilnika o radu Odbora kao i idejne projekte istraživanja. Na konstitutivnu sednicu 5. aprila 2011. godine odazvalo se sedam pozvani, a među odsutnima je bio i na Skupštini Matice izabrani sekretar Odbora (susrio sam ga u Matici 2010. godine prilikom konstituisanja Bunjevačkog nacionalnog savita i nikad više). Kasnija istraživačka saradnja pokazala je da je troje od tada prisutnih članova Odbora aktivno učestvovala u naučnom diskursu, objavljivala tekstove i bila zainteresovana za dijalošku komunikaciju.

Iz ovog prvog iskustva shvatio sam da se, od planiranih oblika aktivnosti Odbora, pokrećanje istraživački projekata suočava s najvećim izazovima. Brez sekretara Odbora i brez usvojenog glavnog projekta sa potrebnom finansijskom podrškom, nije bilo moguće okupljanje istraživačkog tima i realizacija istraživanja. Taki glavni projekt sam pod naslovom *Jačanje institucionalne infrastrukture i kapaciteta kulturnog razvoja Bunjevaca* pripremio još prije osnivanja Odbora za nauku, 2010. godine poslo ko projekt Bunjevačke Matice na konkurs Međunarodnog fonda za kulturnu različitost UNESCO-a. Na tom konkursu nismo uspili (zbog nevičnosti pripremanja projekata ali i, virovatnog odsustva podrške Nacionalne komisije za UNESCO priko koje je projekt dostavljen). (Postojanje pripreke plasiranju projekata u inostranstvu iskusio sam još 2001/2 godine, kada mi je, kao profesoru Fakulteta fizičke kulture u Novom Sadu, na konkursu budimpeštanskog Otvorenog društva, u prvi mah, prihvaćen projekt „Sport kao faktor zbližavanja omladine nakon ratnih sukoba“ - imo sam telefonski intervju sa inostranim recenzentima – i dobio sam informaciju iz Budimpešte o prihvaćenom projektu, ipak, nakon misec dana stiglo je obavještenje o uskraćenju podrški već prihvaćenom projektu. Lobirani projekti spričavaju konkurenciju.)

Bunjevačka matica

Odbor za nauku

Subotica, Korzo 8.

Tel. 024/557-213, E-mail: bunjevacmatica@open.telekom.rs

Broj: 1/2011- 01 Subotica, 22.03.2011.

Poštivani prijatelji

Na svojoj Skupštini održanoj 11. marta 2011. godine, Bunjevačka matica je osnovala Odbor za nauku ko novi samostalni oblik svog stručnog rada. Naučni rad u oblasti ciljova Bunjevačke matice (navedeni su u nastavku ovog pisma) postao je jedan od vitalni zadataka Matice. Naučno zasnivanje aktuelne borbe bunjevačkog naroda za svoj opstanak i razvoj ko ravnopravne nacionalne zajednice u Srbiji – Vojvodini ko i u Mađarskoj, ima danas značaj akutnog, neodložnog zadatka. ...

Odbor za nauku

Osnovan je radi uspešnijeg ostvarivanja ciljeva i zadataka Matice. U cilju ostvarivanja i očuvanja kolektivnih interesa i prava Bunjevaca koji žive u Srbiji, njihove zaštite i unapređenja. Odbor posebno teži ostvarenju osnovnih ciljeva Matice putem istraživanja i brige: o nacionalnom identitetu Bunjevaca u Republici Srbiji, posebno u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, umetnosti i informisanja; životnih potreba i interesa Bunjevaca u najširem humanitarnom smislu (sloboda, ravnopravnost, socijalna pravda i demokratija); ostvarivanja ravnopravnosti naroda i nacionalnih manjina Republike Srbije u svim sferama društvenog života na osnovama jednakosti svih građana i osvedočenog osećanja zajedništva; razvijanja, jačanja i produbljivanja društvene, naročito kulturne saradnje Bunjevaca sa svim nacionalnim zajednicama u Republici Srbiji i sa odgovarajućim institucijama i udruženjima; razvijanja kulturnih veza sa odgovarajućim institucijama i udruženjima u inostranstvu, posebno gde žive pripadnici naše nacionalnosti. Posebno praćenje ostvarivanja uloge Matice u oblasti realizacije prava Bunjevaca: na očuvanje imena i identiteta kao naroda; na obrazovanje; na očuvanje i unapređenje bunjevačkog jezika; na negovanje i očuvanje kulture i etnografske baštine; na umetničko stvaralaštvo na bunjevačkom jeziku i naučna istraživanja etnogeneze imena Bunjevac i drugih pitanja od značaja za Bunjevce; na odgovarajuća učešća u izabranim organima vlasti i saradnju u pitanjima od neposrednog interesa za Bunjevce.

Poslovníkom i drugim opštim aktima u skladu sa Zakonom i Statutom Matice Odbor za nauku uređuje svoju organizaciju i način rada (član 37. stav 3. Statuta Bunjevačke matice).

Poštivani prijatelji, obraćam vam se, posle konsultacija u Matici, s uverenjem da ćete prihvatiti da se angažujete u radu Odbora za nauku. Konstitutivna sednica Odbora je planirana za **utorak, 5. april 2011. godine u 13. sati u prostorijama Matice**. Unapred vam se zahvaljujem i nadam se uspešnoj saradnji.

Dr Aleksandar Raič

Predsednik Odbora za nauku

Članovi Odbora za nauku učestvuju u najmanje jednom od sledeći *oblika aktivnosti*:

FORUM – Rasprave o aktuelnim pitanjima iz područja ciljeva Bunjevačke matice, na osnovu pisanih saopštenja i učestvovanja u okruglom stolu. Posebno važne teme se pripremaju za prezentovanje na *naučnom skupu* u organizaciji Odbora.

STUDIJE I ISTRAŽIVANJA – Autorski tekstovi na teme utvrđene planom Odbora ili po sopstvenom izboru članova; autori izlažu svoje radove putem prezentacije i davanjem obrazloženja na pitanja auditorijuma. *Diskusione večeri* se održavaju jednom mesečno u Bunjevačkoj matici (utorkom).

ISTRAŽIVAČKI PROJEKT – *Timovi istraživača* prikazuju svoje projekte usvojene od strane Odbora u pojedinim fazama realizacije (prvi nacrt, razvijeni projekt, problemi terenske realizacije, završeno istraživačko saopštenje-studija sa recenzijama).

RECENZIJE KNJIGA – Prikazi odabranih knjiga, po planu Odbora ili po izboru članova, saopštavaju se na *diskusionim večerima*. Prikaz knjige se najavljuje najmanje mesec dana ranije kako bi knjigu mogli da pročitaju drugi članovi Odbora.

POPULARIZACIJA NAUČNIH ZNANJA O BUNJEVCIMA – Odabrani sadržaji iz aktivnosti Odbora pripremaju se kao posebni programi za publikovanje na diskusionim večerima izvan Subotice i putem medija.

Publikacija Odbora za nauku: Godišnjak „*Bunjevačke perspektive*“ posebno izdanje „*Riči Bunjevačke matice*“.

Subotica, 22.03.2011.

Drugi projekt *Identifikovanje, mapiranje, čuvanje i publikovanje kulturnog nasleđa Bunjevaca* pripremio sam 19.05.2011. za učešće Odbora za nauku Bunjevačke Matice na konkursu Programa prikogranične saradnje Mađarska-Srbija u okviru IPA – programskog dokumenta za programski period od 2007. do 2013. godine. Ovaj projekt

takođe nije uspio na konkursu (bila je neophodna garancija APV u sufinansiranju a u odgovarajućim organima interesi bunjevačke zajednice nisu imali dovoljnu podršku). Ovim neuspilim pribavljanjem finansijske podrške za istraživanja, Odbor je u Matici ostao „kratki rukava“.

Na sridstva iz domaći finansijski fondova (republički, pokrajinski i gradski konkursi) istraživački projekti Odbora nisu u Matici mogli računati jer bi, pojavom ove nove stavke, Matičini već ustaljeni projekti (izdavačka delatnost, manifestacije) dobili konkurenciju. Virovatno iz tog razloga, planovi Odbora za nauku nisu unošeni u planove i izveštaje o radu Matice iako sam take dokumente dostavljao Glavnom odboru. Bilo je to obeshrabrujuće iskustvo, pogotovo što faktička nemogućnost Odbora za nauku da realizuje svoju istraživačku aktivnost, ko reason d'etre njegovog postojanja u Matici, nije izazivala brigu u njenom Glavnom odboru i navodila na postavljanje pitanja o opravdanosti njegovog samo formalnog postojanja.

U takoj situaciji (brez „vidljivosti“ u delatnosti Matice) Odbor za nauku nije se mogao etablirati ko specifična produktivna istraživačka jedinica i formalno je pokazivao postojanje ko Matičin odbor samo publikovanjem tekstova u *Riči Bunjevačke Matice*. Ovi tekstovi su bili individualni autorski radovi, koje sam pripremo koristeć se sekundarnim podacima (brez empirijskog primarnog zahvata u društvenu stvarnost bunjevačke zajednice). Aktivnost Odbora se svela na ove moje individualne priloge u Matičinom glasilu.

U nastojanju da istraživačke projekte pokrenem u Matici, još prije nominalnog osnivanja Odbora za nauku, februara 2011. godine pripremio sam, kao inicijativu Udruženja građana „Bunjevci“ iz Novog Sada (osnovano početkom 2010. godine), dva projekta za Pokrajinski konkurs. Projekt *Simpozijum "Bunjevačke perspektive 2011"* zasnivao se na ideji o zajedničkoj realizaciji UG Bunjevci i Odbora za nauku stručno-naučnog skupa koji bi se svake godine, povodom Dana ufanja (dan UG Bunjevci povodom verifikacije Statuta APV u Skupštini Republike Srbije, kojim su Bunjevci dobili pravno priznanje kao nacionalna manjina) održavao u Matici. Drugi projekt *Memorijal "Pečat vrimena"*, takođe u zajedničkoj realizaciji sa Odborom za nauku Matice, pridviđo je komemoriranje

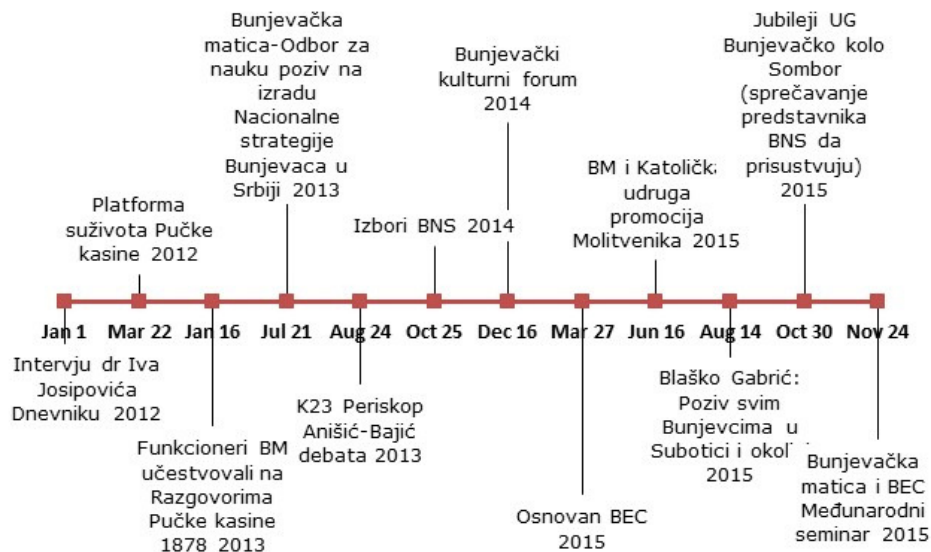
identiteta nad Bunjevcima izvedenog u maju 1945. godine dekretom GNOOV (Skupštine Vojvodine) o zabrani izjašnjavanja Bunjevaca i Šokaca svojim etnonimima i njihove administrativne kategorizacije kao Hrvata. Obadva ova projekta nisu prihvaćena na konkursu.

Posljednja moja inicijativa pokretanja diskursa o vitalnim problemima bunjevačke zajednice bio je pokušaj institucionalizacije u Matici *Bunjevačkog kulturnog foruma* (BKF) 2014. godine. Pridlog tog diskusionog oblika aktivnosti Odbora za nauku (i drugih zainteresovanih Odbora) prihvaćen je na Glavnom odboru Matice i prva sesija BKF održana je u Matici na temu *Razvoj bunjevačke nacionalne zajednice, organizacije civilnog društva i stranke* 16. decembra 2014. godine. Studija na istu temu i autorizovana izlaganja učesnika ovog okruglog astala objavljeni su u zborniku *Bunjevački prigled* za 2014. godinu (str. 47-96). Učesnici su se saglasili da je za pokrećanje ovakvog otvorenog diskursa u bunjevačkoj zajednici pravi trenutak, u izlaganjima saopštili kritičke analize stanja i naznačili svoja viđenja perspektiva za izlaznu strategiju razvoja bunjevačke zajednice. Činilo se kako je nađen pravi oblik dilovanja Odbora za nauku i otvorena perspektiva za Maticu ko instituciju koja niguje kritički diskurs neophodan za izlazak bunjevačke zajednice iz senke memorijalne etape njene etnogeneze (prema L. Gumiljovu). Za narednu sesiju BKF dogovorena je tema *Formiranje bunjevačkog nacionalnog identiteta i Bunjevačka Matica*. Tema je bila aktuelna jel je Matica s jeseni naredne 2015. godine obilježavala 20-togodišnjicu svog reosnivanja. Prid Maticom je takođe stajo zadatak donošenja Programске osnove za njeno dilovanje (statutarno pridviđeni dokument koji nije do tada donet). Tokom 2015. godine pridsidnici Odbora za nauku i Odbora za istoriju Matice pripremili su autorski tekst *Formiranje bunjevačkog nacionalnog identiteta i Bunjevačka Matica - teze za dijalog* u kojem je izložena kritička analiza odnosa Matice i procesa formiranja bunjevačkog nacionalnog identiteta (videti *Bunjevački*

prigled za 2015. godinu str. 24-34). Sesija BKF nije održana u planiranom terminu (jesen 2015.). Umesto ove sesije Matica je (brez komunikacije sa njezinim odborima) u saradnji sa kontraverznim Bunjevačkim evropskim centrom (BEC)⁴ pripremila i realizovala Međunarodni seminar. Bio je to poduhvat koji je Maticu dovo u finansijske teškoće i oko kojeg nije postojala opšta saglasnost u kolegijumu njezini aktivista. Bio je to jedan od razloga idejni razmimoilaženja u Matici koji je, naposlitku, dovo do mojeg razlaza sa Maticom i do ukidanja njenog Odbora za nauku (na Skupštini 2017. godine).

Hronogram političkih zbivanja u bunjevačkoj zajednici, Srbija 2012-2015.

Teme kritičkog diskursa u bunjevačkoj zajednici i Bunjevačka Matica.
– Zbivanja u Bunjevačkoj Matici – ko i hronologija ideološki i politički sukoba u i oko Bunjevačkog nacionalnog saveta (vidit hronogram) – mogu se razumit ako se razjasne ideološka kolebanja (politički diskurs)

⁴ Videti na blogu Bunjevačkog prigleda (postovi 13. i 15. avgust 2015.) URL: <https://bunjevackiprigled.wordpress.com/> (pristup 11/29/2017 2:11:32 PM)

tokom formiranja nacionalnog identiteta Bunjevaca nakon 1990-ti godina. U Matici su se iskristalisale *tri teme* koje su uticale na izbor politički perspektiva izgradnje nacionalnog identiteta Bunjevaca: autohtona teorija porikla Bunjevaca, povlačenje granice prema asimilacionim pritiscima na Bunjevce i koncept „krovne institucije“ (društvenog oblika konstituisanja) bunjevačke zajednice.

Diskurs o autohtonoj teoriji porekla Bunjevaca. – Nacionalni identitet Bunjevaca se formira posljednji polak vika, nakon identicida 1945. godine, u konfrontaciji sa asimilacionim pritiscima koji Bunjevce prate od početka njeve nacionalne obnove krajom 19. vika. To je teza koja je iskristalisana kao teorijsko-hipotetska orijentacija u mojim naučnim ispitivanjima Bunjevaca. Početni impuls detaljnijim studijama identitetskog pitanja Bunjevaca poteklo je od dijaloga koje sam imao sriće da povedem u Matici sa nekoliko njezini aktivni članova.

Matica je, naime, ubrzo posli mojeg uspostavljanja kontakta s njom, publikovala Mandićevu knjigu „*Buni, Bunijevci, Bunjevci*“ na čiju promociju sam, ko jedan od prikazivača, pozvan. Posli prvog čitanja i anotiranja recenzentski marginalija, pripremio sam prikaz za opštu publiku prid kojom je izdavač, Matica, nameravo pridstaviti tu svoju važnu publikaciju. Tokom promišljanja ove obimne knjige, shvatio sam da njezin autor razvija najširu vrimensku etnogenetsku dijagonalu od antički Buna, priko sridnjevikovni Bunijevaca do novovikovni Bunjevaca, nastojeć utemeljit bunjevački naciokreacijski projekt na primordijalnoj teoriji autohtonog bunjevaštva. To istraživanje doprinos je mapiranju heterogene (istoriografske, etnografske, lingvističke, kulturološke) građe o poriklu Bunjevaca. Tako koncipirana knjiga je repertoar dokaza, evidencije koji zadovoljava različite pravce istraživanja. Odsustvo kritičke argumentacije autohtonosti Bunjevaca – dokaznog postupka koji uključiva kontra-argumentaciju, kritiku drugi teorija o poriklu Bunjevaca (posebno oni koje Bunjevce svrstavaje u relikte drugi, već formirani nacija, osobito koje to čine naknadnim učitavanjom istorijski kasniji u istorijski ranije situacije, konstruišući Bunjevce-Hrvate, Srbe-katolike) – ostavilo je ovu knjigu brez pokrećanja neophodnog kritičkog diskursa.

Vizualizacija porekla Bunjevaca i Hrvata

1

2

3

4

Dalmatinski Morlak Lički Bunjevac Karlovački Hrvat 1875 Hrvat 20-tog veka⁵

Autohtona teorija bunjevaštva postala je, pored panhrvatske i pansrpske teorije još jedna teorijska perspektiva koja čeka nastavak kritičkog diskursa o poriklu Bunjevaca.

Ispitujući ovo svojstvo Mandićevog pristupa problemu porikla Bunjevaca, shvatio sam kako je vlaška teorija (Simonović, Šarić, ...), naučno najprikladnija za argumentovano objašnjenje porikla Bunjevaca. Taj istraživački pristup omogućuje kritičku argumentaciju, proviru raspoloživi podataka (istoriografski činjenica) unutar standardizovanog modela argumentacije (Toulmin), ne ostavljajući problem bez rješenja i otvarajući prostor za naučni diskurs, i za reviziju svakog rješenja ukoliko se jave dokazi za nova, uvirljivija rješenja. Jedna od savremeni tehnika analize sličnosti lica ide u prilog ovom istraživačkom pristupu porikla Bunjevaca (slike gore). Indeksi sličnosti ovi portreta (lica) mogu potvrditi sličnost i različitost Morlaka i Bunjevaca, odnosno Hrvata. Na ovaj način se mogu,

⁵ Dinarac, Hrvat, po talijanskom rasnom antropologu R. Biasutti
<http://www.imoart.hr/portal/index.php/ljudi/ljudiantropologija/bioantropologija/368-geni-kameni-i>

na osnovu savremenih slika, istraživat sličnosti različiti bunjevački i hrvatski, srpski itd. populacija.

Diskurs o poriklu Bunjevaca vodi se u okviru sukobljeni naciotvorni procesa Hrvata i Srba koji „bunjevačko pitanje“ recipročno negiraje (nacionalnu pripadnost Bunjevaca smatraju rešenim problemom osporavajuć drugoj strani „pravo“ na asimilaciju Bunjevaca). Za Bunjevce je, pak, to otvoreno pitanje jel njim je stalo do samostalnog nacionalnog konstituisanja i stoga insistiraju na naučnom diskursu koji traži „treći put“ autohtone naciokreacije ko malog ugroženog balkanskog naroda. Nesporna mogućnost takog naučnog diskursa javlja se kod hrvatski autora (Roksandić, Šarić...) i kod srpskih autora (Filipović,...) koji se oslanjaje na vlašku hipotezu o etnogenezi Bunjevaca (ali i Crnogoraca...). U bunjevačkoj zajednici, pa stoga i njezinoj Matici, taki diskurs je uplivisan odjecima kritičkog diskursa srpske nacionalne elite⁶. Ovo važno pitanje o poriklu ko markeru nacionalnog identiteta Bunjevaca, u Matici nije razvijano kako bi se razjasnile nedoumice postavljene tokom ideološki invazija usmireni na asimilaciju Bunjevaca. Brez internog dijaloga⁷ i

⁶ T.Žigmanov nalazi potvrdu svojeg objašnjenja obnove Bunjevaca ko nacionalne manjine (umjetne nacije) pod patronatom srpskog konzervativnog nacionalizma u forsiranju te obnove za vrime Koštunicinog režima i njezinom zastoju zbog „neznatne podrške Bunjvcima za vreme Đinđićevog režima“. Tomislav Žigmanov (2012): Politike Republike Srbije prema Hrvatima kroz prizmu izgradnje tzv. bunjevačke nacije, SRPSKO-HRVATSKI ODNOSI: REŠAVANJE OTVORENIH PITANJA, CENTAR ZA ISTORIJU, DEMOKRATIJU I POMIRENJE – NOVI SAD, UDRUGA ZA POVIJEST, SURADNJU I POMIRENJE-GOLUBIĆ (OBROVAČKI) MAXIMAGRAF, PETROVARADIN, str 104, f. 26.

⁷ U razgovoru sa M. Bajićem na TV K23, A. Anišić je pridložio debatu stručnjaka Bunjevaca i Hrvata-Bunjevaca o razlikama koje dile današnji korpus bunjevačkog naroda na dvi nacionalne orijentacije. Hrvatski istraživači uključeni u kreaciju hrvatske nacije, profesionalno angažovani na hrvatskim Sveučilištima, daleko su odmakli u operacionalizaciji teorije „Bunjevaca kao subetnijske skupine hrvatskog naroda (etnije)“. Malobrojni bunjevački istraživači, uglavnom amaterski angažovani na temama o poriklu Bunjevaca, brez državne potpore i institucionalnog okvira za profesionalni naučni rad, teško se mogu *al pari* uključit u kritički diskurs, kako to Anišić pridlaže. Pritpostavka takve rasprave je interno razjašnjenje među bunjevačkim istraživačima i izlaganje pisani saopštenja i uzajamnih recenzija prid međunarodnom akademskom zajednicom.

naučne rekonstrukcije porikla (povezivanja vlaške hipoteze i teorije autohtone etnogeneze Bunjevaca, uključujući tezu o južnoj Buni-Bojani i poreklu bunjevačke aristokratije sa terena Paštrovića) ne mogu se privazići razlike u poimanju porikla i dekonstruisati njegove asimilacionističke verzije koje izazivaju ideološke suprotnosti u bunjevačkoj zajednici.

Povlačenje granice prema asimilacionim pritiscima na Bunjevce. – Formiranje nacionalnog identiteta Bunjevaca odvija se u konfrontaciji sa asimilacionim praksama koje se od 2012. godine, na manje ili više „mek“ način, infiltriraju u javnost uticajnu na bunjevačku svakodnevicu. Znake ovog procesa sam zapazio i na nji skreću pažnju u dijalozima sa bunjevačkom čeljadi, pa i u tekstovima publikovanim u BP. Pridsidnik Republike Hrvatske dr Ivo Josipović je u intervjuu novosadskom *Dnevniku* uoči nove 2012. godine izjavio⁸:

„Što se tiče bunjevačkog pitanja, nije Zagreb pozvan da bilo kome određuje kako će se osećati ili izjašnjavati. Pitanje identiteta je lično pitanje i temeljno ljudsko pravo. Međutim, želimo se aktivnije uključiti u kontakt među zajednicama da pokušamo otvoriti neku pozitivnu komunikaciju, pa se može na kraju ispostaviti da razlike nisu tako velike ako ih uopšte ima. Upravo bi i hrvatska zajednica u Srbiji trebala nastojati da deluje integrativno, da otvori komunikaciju sa onima koji se osećaju Bunjevcima, a ne da ih tera od sebe“...

Ovim je dr Josipović saopštio važan, strateški stav o odnosu Hrvatske nacionalne države prema vojvođanskim Bunjevcima. On je značio najavu zaokreta od dotadašnje krute, nacionalističke strategije (iz vremena Radićevsko-Mačekovske iredentističke strategije hrvatske Bačke) prema uvažavanju multietničke, multikulturne Vojvodine u kojoj Bunjevci nalaze okvir svoje revitalizacije. *Kasniji događaji* su otkrili i ovu prominu u pristupu Bunjevcima učinili podložnu analizi. Nju bunjevački aktivisti el nisu shvatili el su, naivno el ne, „naseli“ na otvaranje Hrvata-Bunjevaca prema saradnji sa Bunjevcima koji ne prihvataje asimilaciju u hrvatski

⁸ <http://www.dnevnik.rs/svet/josipovic-danas-smo-i-bolji-ljudi-i-bolja-drustva>

nacionalni identitet. Svim tim zbivanjima zajedničko je labavljenje ideološke granice prema hrvatskim asimilacionim pritiscima na Bunjevce.

Tokom Josipovićevo boravka u Monoštoru 2011. godine, zajedno sa tadašnjim Pridsidnikom Republike Srbije, iz izjave Borisa Tadića, postalo je jasno da je strategija „meke“ asimilacije Bunjevaca u tadašnjoj srpskoj državi naišla na neprotivljenje⁹. Ovo moje zapažanje nije kod kolega-Bunjevaca u Matici naišlo na interesovanje. No, zbivanja u političkom životu bunjevačke zajednice, posebno u Matici i BNS, bila su argument u prilog pomenutog mog zapažanja o promini strategije asimilacije Bunjevaca u hrvatski nacionalni identitet.

U martu 2012. pojavila se Platforma suživota subotičke Pučke kasine 1878. a u januaru 2013. godine funkcioneri Matice učestvovali su na Razgovorima iste Kasine. Virovatno je ovo prisustvovanje na Razgovorima predstavljalo test ideje iz Platforme suživota o uzajamnom saučestvovanju članova Matice i Kasine na njihovim manifestacijama. Iza ove, naizgled benigne ideje, iz Platforme ipak se nazirala marginalizacija i navođenje Bunjevaca na prihvatanje hrvatskog identiteta¹⁰. Zbližavanje

⁹ Izjava B. Tadića predsednika Republike Srbije prilikom posete hrvatskog pridsidnika dr I. Josipovića u Bačkom Monoštoru „kako mu manjina koja se zove samo bunjevačka nije poznata kao važan faktor u nacionalnim zajednicama Vojvodine. Oni po Ustavu imaju pravo formirati se kao nacionalna zajednica, kao manjina, međutim on je u Bačkom Monoštoru rekao kako takvu delegaciju neće primiti u službeni posjet dok je on predsjednik.“ (prema Mati Matariću). 21.03.2011 08:09 - Razgovor s dvojicom potpisnika Otvorenog pisma iz Sombora, Razdijeljena grana treba spoznati istinu, „Hrvatska riječ“, (kraj petog pasusa od gore u članku Zlatka Gorjanca) URL: <http://www.hrvatskarijec.rs/vest/30/Razdijeljena-granatreba-spoznati-istinu/> (pristup 11/30/2017 1:19:33 PM)

¹⁰ Citat iz časopisa Pučke kasine 1878 navodi na potrebu kritičkog opreza prema ponudi „suživota“. Vojnić Stipan u rubrici Žackalo-Amnezija za pamćenje, piše: „Jeto, na priliku. Naši Rvati ne znadu baš zdravo rvatski, a Bunjevci devanidu srbijanski, doduše, ne baš zdravo čisto. Nako – smučkaj, pa proli. Jedino, Rvati barem znadu odkaleg su njim didovi, i koja njim je grudva očeva, dok oni, isti taki, sebe nazivadu, „SAMO BUNJEVCI“ – ma, nemaju tu grudvu, pa se grudvaju sa snigom! Za nji Hrvati-Bunjevci-ne postojidu! Oni su, pa, autohtoni, ko sime, koje tice siju po oranju. Pa Kurdi i Plestinci se paštre za svoje države! Jedino su Cigani (Romi) i Bunjevci, manjina u „SOPSTVENOJ“ državi, i di su skoro priznatiji od nebeskog naroda. He, da je sriće, pa

sa Hrvatima-Bunjevcima ne mož mimoić kritički diskurs o njevom dvojnomo identitetu i njegovoj ulozi u hrvatskoj etapnoj asimilaciji Bunjevaca. O ovom značajnom kontaktu sa Pučkom kasinom 1878 u Matici nije bilo razgovora. U isto vrime Matičin odbor za nauku pokrenio je inicijativu za izradu Nacionalne strategije Bunjevaca u Srbiji (poziv 21. jula 2013) u kojem je "suživot" bila jedna od tema pridviđeni za diskusiju i razjašnjavanje (o tome sam objavio kritički komentar)¹¹ al on u Matici nije imo odjeka. Za očekivani diskurs o Nacionalnoj strategiji Bunjevaca zajedno sa mr Suzanom Kujundžić Ostojić, priredio sam knjigu *Bunjevci izmed asimilacije i nacionalne zajednice* naminjenu pokretanju diskusije u Matici. O toj inicijativi kasnije.

Iste 2013. godine (24. avgusta na TV K23) emitovan je razgovor Mirka Bajića, pridsidnika Saveza bačkih Bunjevaca i uticajnog čoveka u BNS sa msgr Andrijom Anišićem svećenikom Subotičke biskupije potpisnikom protestnih pisama vojvođanski Hrvata-Bunjevaca i članova njeve zagrebačke udruge, kojim su državnim rukovodstvima i nacionalnim institucijama Srbije i Hrvatske upućivani apeli za poštivanje dekreta o identicidu nad Bunjevcima i Šokcima iz 1945. godine. Dijalog ova dva uticajna subotička javna delatnika iz dvi nacionalno podiljene bunjevačke etničke zajednice najavio je otopljanje odnosa ti zajednica. Sagovornici su se saglasili o mogućnosti i potrebi aktivne koegzistencije, posebno o saradnji u organizaciji Dužijance. Uskoro se pokazala neosnovanost takog očekivanja M. Bajića: A. Anišić je osnovo *Udrugu bunjevačkih Hrvata „Dužijancu“* kojom je potvrdio klerikalni (hrvatski) monopol nad ovom manifestacijom koju su Bunjevci utvrdili ko jedan od svoji nacionalni praznika.

Okretanje Matice strategiji suživota proklamovane Platformom Pučke kasine 1878. i tome komplementarno otvaranje klerikalizmu A. Anišića (posli izbora 2014. postao je jedan od promotora Hrvatske liste, manjinske

da je to jedina nebeska glupost. ..." Vojnić Stipan, Žackalo-Amnezija za pamćenje, *Glasnik Pučke kasine 1878*, br 113, Siječanj 2013. Str. 2.

¹¹ Hrvatsko-bunjevački suživot: Prijedlog platforme Pučke kasine 1878, Bunjevački prigled 3/2014, str. 162-173.

frakcije u Hrvatskom nacionalnom vijeću), Matica se našla u mreži uticaja strategije "meke" asimilacije Bunjevaca u hrvatsko-bunjevački identitet. U 2015. godini ova mreža se pokazala na dilu kako u pogledu saradnje Matice sa Katoličkim institutom za kulturu, povijest i duhovnost "Ivan Antunović" (Anišić je pročelnik njegovog izdavačkog odjela) tako i otvarajući se uticaju novoformirane institucije Bunjevački evropski centar (BEC). Taki novi, spoljnim faktorima podložan položaj Matice direktno se pokazao kroz realizaciju zajedničkog projekta izdavanja molitvenika I. Antunovića *Čovik s bogom* čija promocija je organizovana 16. juna 2015. godine u Gradskoj kući u Subotici. O tom projektu u Matici nije bilo rasprave ni u jednom od njezini relevantni Odbora (za nauku, istoriju, književnost), čime je potvrđen njegov formalni, marginalni status. Taka saradnja najavljena je, prvo, uvodnim člankom pridsidnika Matice u *Riči BM* u kojem je pomenuta „naša crkva“. Drugo propagiranje take saradnje sadržano je u platformi BM na izborima za BNS 2014. godine. Uvođenje nemuštog pojma „naša crkva“ ovim se potvrdila kao način rasplinjavanja nacionalno-ideološke granice izmed Hrvata-Bunjevaca i „samo-Bunjevaca“ (pežorativni naziv korišćen u *Glasniku Pučke kasine 1878* za Bunjevce koji ne prihvataju asimilaciju u hrvatski nacionalni identitet). Postalo je jasnije kaka je uloga izbegavanja u Matici kritičkog diskursa o klerikalizmu i povlačenju granice prema njemu u formiranju bunjevačkog nacionalnog identiteta. Iza formule „naša crkva“ je iskorišćavanje autoriteta vjerski i moralni osiđanja, koja Bunjevce vikovima vezuju za RKC. „Naša crkva“ postala je ideološka zavesa za približavanje „bunjevačkog puka“ hrvatskom etnokonzesionalnom nacionalizmu prihvaćenom od klera RKC tokom izgradnje hrvatskog nacionalnog identiteta¹².

¹² Perica, Vjekoslav (2006), *The Most Catholic Country in Europe? Church, State, and Society in Contemporary Croatia*, Religion, State & Society, Vol. 34, No. 4.; Ibid. (2009), *Religion and Ethnic Nationalism: The Making of the "Church of the Croats"*, International conference: Novi Sad-Sremska Kamenica, 27.10. 2009

PROGRAM:
DVODEVNOG MEĐUNARODNOG SEMINARA
„Jezici kojima prethodi opasnost od nestajanja i digitalizacija
edukativnog materijala za obrazovanje nacionalnih manjina“

Drugi, ambiciozniji projekt zajedničkog organizovanja sa BEC Međunarodnog seminara zasluživa detaljniju analizu jer na tom primeru se pokazuje dilovanje diverzivnog mehanizma "meke" asimilacije Bunjevaca u hrvatski nacionalni identitet i njegov razorni efekt po Maticu. BEC je osnovan na inicijativu dr Dragana Kostadinovića koji se, prvo, predstavio kao mogući oslonac međunarodne promocije Bunjevaca, njeve kulture, etničkog nasliđa i savremene društveno-nacionalne aktivnosti. Ova ponuda osnivanja BEC, dobrodušno, bez proviravanja namira i kvalifikacija pridlagrača, prihvaćena je u BNS i već 27. marta 2015. godine u Holandiji osnovana je ta, pokazaće se, promašena kontraverzna "bunjevačka" institucija. Postalo je to jasno kada je na internetu osvanuo *Bunjevac portal*. Već njegova prva verzija otkrila je da pridsidnik BEC pod Bunjevcima podrazumeva Hrvate-Bunjevce. Na upozorenje o mogućoj njegovoj neupućenosti o razlici Bunjevaca, pod čijim mentorstvom je BEC osnovan, i Hrvata-Bunjevaca, nije bilo odgovora. Do danas taj portal je propagator kroatizacije Bunjevaca¹³.

Međunarodni seminar, održan u Matici 24-25. novembra 2014. godine, po sebi ima značaj, jel je realizovan sa učešćem naučnika, lingvista međunarodne reputacije¹⁴ i nuz tretiranje teme kojom bi se mogla dičiti i SANU. Ostalo je pod znakom pitanja. Pogotovo angažovanje Matice ko

¹³ <http://www.bunjevac.org/>(pristup 12/1/2017 7:29:13 PM)

¹⁴ **dr Tjeerd de Graaf** profesor fonetike na univerzitetu u Groningenu Holandija, stručnjak za ugrožene jezike; **dr C. van der Meer (Cor)** direktor Evropske mreže Merkator, Friske akademije, stručnjak za ugrožene jezike; **dr Vera Ferreira** iz Portugalije lingvistkinja

organizatora tog stručno-naučnog skupa, bez raniji iskustava o takoj vrsti događaja. Već sam čin prihvatanja i organizacije projekta Seminara je pod znakom pitanja. Proces planiranja i organizovanja Seminara izveden je u režiji njegovog pridlagачa, bez angažovanja Odbora, koji su, po prirodi njihove programske nadležnosti, bili neophodan činilac tog, inače delikatnog, procesa. Na seminaru stoga nisu učestvovali pridsidnici relevantni Matičini Odbora.

Sa završetkom seminara nije nastavljena Matičina aktivnost (štampanje zbornika radova, nastavak saradnje sa holandskim istraživačkim institucijama pokrećanjem odgovarajućeg projekta u Matici) jel to nije omogućavalo status inicijatora i menadžera seminara (nije član Matice, bez istraživačkih kvalifikacija iz oblasti bunjevistike, upućen samo u menadžerijalni aspekt seminara, etablirani slidbenik hrvatsko-bunjevačke idejne orijentacije). Neplanirani troškovi ovog događaja iscrpili su budžet Matice. Pošto je seminar realizovan bez usaglašavanja sa BNS, Matica nije iz tog izvora dobila dopunsko finansiranje. Našavši se u finansijskom tiskanu, pridsidnik Matice je brezuspšno nastojao balansirati deficit. Iz takog tisanca, nađen je izlaz angažovanjem novog pridsinika Matice iz redova ugledni subotički političara sa očekivanjom da obezbedi podršku rešavanju finansijski problema Matice.

*Napuštanje koncepta Bunjevačke Matice ko „krovne institucije“ bunjevačke nacionalne zajednice - Godina 2014. prošla je u znaku izbora BNS (održani 25. oktobra) na kojem je Matica učestvovala ko obično bunjevačko grassroot udruženje, dakle, napuštajući ulogu krovne opšte-bunjevačke organizacije. U Matici o tom kardinalnom pitanju razloga njezinog osnivanja nije bilo debate. Nije mi poznato dal je o učešću Matice u okviru pridizborne koalicije 2010. godine sa dvi bunjevačke organizacije (KUD *Bunjevka* iz Subotice i UG *Bunjevačko kolo* iz Sombora) i jednom strankom, na listi *mr Suzana Kujundžić Ostojić „Sad i uvik samo Bunjevci“* bilo debate u ovde naznačenom smislu. No, tadašnji nastup Matice ko faktora okupljanja više bunjevački organizacija radi zajedničkog nastupa na izborima za BNS, predstavljalo je korak u pravcu konsolidacije ciline bunjevačkog civilnog društva ko demokratskog subjekta. Ovaj integrirajući korak Matice pokazao je tad njezinu sposobnost okupljanja bunjevački NVO i pridobijanja povirenja birača.*

Od tog početnog koraka Matica je odustala jer u periodu dilovanja BNS izmed 2010. i nastupajućih izbora 2014. godine nije razvila aktivnost u pravcu dalje konsolidacije bunjevačkog civilnog društva što je sadržaj njene funkcije kao krovne, stožerne institucije.

Povodom ovog pitanja poslo sam pridsidniku Matice pismo o kojem smo, na njegov poziv, u Matici imali dijalog. U načelu smo se saglasili oko ključni stavova ovog pisma (vidit u nastavku). U praksi, pridsidnik Matice je ostao pri stavu o direktnom učestvovanju na izborima i nije sazvo očekivano savitovanje radi uspostavljanja pridizborne solidarnosti (ako ne već propuštene prilike postizanja koalicije i smanjenja devet prijavljeni izbornih listi). Prema obaveštenjima dobijenim od učesnika u izbornom procesu, Matica je imala džentlmenski sporazum sa barem jednom listom o zajedničkom nastupu u izboru pridsidnika BNS. Rezultati izbora su tako nastup Matice obesnažili (njezina lista ostvarila je jednog člana BNS). Taki rezultat Matice na ovim izborima značio je njezinu samodegradaciju ko krovne organizacije bunjevačkog civilnog društva. Nakon izbora bunjevačkoj zajednici priostao je BNS ko jedina opštebunjevačka nacionalna institucija, a Matica je u tom smislu marginalizovana.

From Me <ugbunjevci@gmail.com> ✨
Subject **Izbori za BNS 2014 Raič** 10/13/2014 11:19 AM
To Bunjevačka Matica <bunjevackamatica@open.telekom.rs> ✨
Bcc :

Poštovani predsedniče Sedlak

U prilogu dostavljam pismo Vama i članovima Glavnog odbora Matice u vezi situacije sa rekordnim brojem listi na izborima za Bunjevački nacionalni savet 2014.

Matica u aktuelnoj situaciji ima priliku da ispuni svoju ulogu krovne institucije odgovorne i za demokratsku konsolidaciju bunjevačkog korpusa.

Srdačan pozdrav

Prof. Raič

Ključni pasusi u ovom pismu glasili su:

Činjenica da Bunjevci imaju najviše (devet) izbornih listi na izborima za Nacionalni savet 2014. navodi na razmišljanje o ulozi Matice u konsolidaciji

bunjevačkog korpusa. Sa ovim rekordnim brojem listi Bunjevci pokazuju odsustvo sposobnosti demokratke konvergencije i parlamentarizma. Ulazak stranaka na arenu političke konkurencije za kontrolu Bunjevačkog nacionalnog saveta, unosi manir neprincipijelnih konfrontacija, čini legalnom kulturu strančarenja (vezivanja za mentorske velike, obično vladajuće stranke). U takvoj situaciji civilni sektor bunjevačke zajednice ostaje izložen "lovu na glasače". Bez konsolidacije tog sektora, stvaranja demokratskog kapaciteta naših NVO, naša nacionalna zajednica je samo iluzija. Taj prazan prostor može danas ispuniti samo Matica. ...

Pošto naše dve liste (Markova i Suzanina) deklarišu jedinstvo BNS (tome teži većina ostalih listi, iako je značenje „jedinstva“ diskutabilno), Matica bi morala demonstrirati sposobnost za ostvarivanje takve upravljačke klime u delovanju budućeg BNS, odmah, svakako pre izbora. Morali bi pokazati da Matica ima kapacitet demokratske konsolidacije, uspešnog iniciranja sporazumevanja na deklarisanim zajedničkim principima, uspostavljanja održive predizborne koalicije. To znači da Matica ima obavezu da inicira dogovor o budućoj saradnji na usklađenoj platformi. Neophodno je da Matica sazove predstavnike listi koje reprezentuju bunjevačke NVO (ne stranački inspirisane liste) sa ciljem utvrđivanja pravila delovanja uključujući naročito pravila dobrog, etičnog ponašanja, koje isključuje "raskole" koji su u prethodnim sazivima onemogućavali rad i opstanak BNS, tog IZVRŠNOG organa bunjevačke kulturne autonomije.

Ovim Vam predlažem sazivanje predizbornog dogovora predstavnika listi koje reprezentuju organizacije bunjevačkog civilnog društva (NVO). Svrha tog dogovaranja bilo bi iniciranje konvergentnog načina rada u budućem BNS a takođe, što je za nas u Matici prioritetno, proveravanje ugleda i poverenja koje Matica uživa u ovom trenutku među našim NVO. Bio bi to, takođe, početak prakse demokratskog usaglašavanja u bunjevačkoj zajednici, početak demokratskog civilnog parlamentarizma čije odsustvo potkopava temelje naše zajednice.

Problem koji je u osnovi Matičine dekadencije kao bunjevačkog okupljajućeg faktora može se razumeti na primeru predizborne inicijative bivšeg predsednika BNS Blaška Gabrića koju je obnarodovala njegova *Pozivnica* svim Bunjercima u Subotici i okolini upućena za skup-večeru 14. avgusta 2015. godine (u nastavku).

Dragi Bunjevci,
dokle ćemo siditi skrštenih ruku i gledat kako nam drugi vode naš voljeni grad u propast?

Zasučimo rukave i izidimo svi na izbore i glasajmo za dobre domačine našeg grada koji mogu i znaju kako se vodi domaćinstvo i voljeni grad.

Svi će Vam obećat med i mlako ako pabede.

Mi nismo stranka!

Mi smo Subotičani koji su gradili ovaj grad i ne želimo više gledati našu propast!

Uništili su svu domaću privredu i banke!

Radnici i omladina su bez posla!

Maloj privredi se ne daju nikake olakšice dok se stranim investitorima daje sve!

Ne želimo da ostanemo bez naše dce i da posle završene škole traže posu u bilom svitu!

Subotica je bila industrijski centar u Jugoslaviji, a danas je Subotica grad koji polako izumire, jer bez posla nema života ni za radnike, ni za omladinu, a da ne govorimo o penzionerima i njihovim malim penzijama.

1. Mora se pomoć poljoprivrednicima i osavremeniti proizvodnja u ratarstvu i stočarstvu,
2. Samostalnim zanatlijama i malim preduzetnicima obezbediti smanjena dažbina,
3. Vratiti SDK, jer bez SDK nema privrede,
4. Smanjiti rok plaćanja na 15 dana i svako mora plaćat,
5. Moramo sprečiti kočničare za razvoj Palića i postaviti nove i sposobnije ljude za razvoj turizma. Pre 150 godina smo na Paliću imali banju, a sad je ostala samo bara bez turista!

Pozivnica

svim Bunjencima u Subotici i okolini

AJMO ZAJEDNO!

(Hrvatskim Bunjencima,
Jugoslovenskim Bunjencima,
neopredeljenim Bunjencima i
Bunjencima)

Bunjevci! Sitimo se da su naši očevi, didovi i praridovi gradili i izgradili Suboticu i okolinu i da su je dukatima otkupili od Marije Terezije.

Krajnje je vreme da se dogovorimo da li među nama Bunjencima ima dovoljno "MUDRIH GLAVA" koje mogu da ujedine sve nas Bunjevce, bez obzira na naša lična opredeljenja kojoj naciji pripadamo. Mi smo Bunjevci!

Da li znate zašto Bunjevci i Bunjevke idu u papučama u varoš? Zato što su kod kuće!

Ima nas Bunjevaca oko 30.000 u Subotici i selima. Bunjevci su drugi narod po broju stanovnika, a u upravi grada nema nas nigde, čak ni 2%!

Pitajmo se zašto i kome to odgovara naše nejedinstvo?! Nama Bunjencima sigurno NE!!!

ONDA DI SMO?

Ajmo pamet u glavu, pa da na sledeće lokalne izbore idemo pod imenom „Jedinstvena lista svih Bunjevaca“ ili kako se dogovorimo o imenu liste.

Onda ćemo se i mi Bunjevci pitati kako se vodi briga o nama i o Subotici. Sami ćemo moći voditi brigu o nama svima, a ne pojedine stranke u gradu!!!

**MISLIM DA IMAMO VELIKE ŠANSE I ZATO GLAVU GORI!
NIJE SRAMOTA BITI BUNJEVAC!**

Blaško Gabrić
Blaško Gabrić

Pozivam Vas
da dodete na **KRUMPIRAČU**

na dogovor "KAKO DALJE"
jer ovako više ne ide!

Restoran „Spartak“,
ul. Šandora Petefija 8,
u petak **14.08.2015.** u **17.00** sati.

Troškove ručka i pića u iznosu od
500,00 dinara snose svi pozvani!

Gabrićev proglas se obraća „svim Bunjevcima“ ignorišući postojeće razlike koje ih dele, kako unutar korpusa „njegovih“ Bunjevaca (čije glasove je tražio 2010. godine svojom listom Jugoslovenskih Bunjevaca) tako i unutar korpusa Hrvata i Hrvatskih Bunjevaca. Ovo rasplinjavanje nacionalne razlike i svođenje svih Bunjevaca na njihov isti etnički identitet, nalazi koren u koncepciji „suživota“ lansiranoj platformom Hrvata-Bunjevaca. Kao i u ovoj platformi, Pozivnica polazi od uverenja da „mudre glave“ mogu ujedinit sve Bunjevce u osvajanju vlasti u Subotici, bez obzira na njihovo „lično nacionalno opredeljenje“. Zajednički osvojena i mudrim glavama kontrolisana vlast postaje magična snaga koja ujedinjuje Bunjevce svodeći njihov identitet na etnicitet (isti jezik, ista vira-„naša crkva“, maglovitog mitskog, a „neupitnog, aksiomatskog“ hrvatskog porekla), potiskujući nacionalni identitet u sferu „ličnog opredeljenja“, koje se krije od javnosti, da ne bi sramotilo bunjevački etnički identitet (Nije sramota biti Bunjevac!). Naposljetku, ova ideološka konstrukcija dobija građansku formu: Bunjevci su dobri domaćini koji mogu i znaju vodit naš grad koji izumire, a koji nisu stranka nego Subotičani.

Gabrić u svojoj Pozivnici ne spominje Maticu, niti BNS. U kojem društvenom, političkom obliku – jer je reč o borbi za osvajanje, makar lokalne, vlasti – njegovi integrisani Bunjevci mogu nastaviti postojanje kao društveni subjekt nakon izbora? Ne nudi im se stranačka struktura a ne daje se ni oslonac za demokratski pokret svojstven građanskom, civilnom društvu. Ne nudi im se nikakva trajna društveno-politička struktura nego egzistiranje kao rasute, atomizovane skupine individua sa amorfnim „ličnim pravom na nacionalno opredeljenje“ bez perspektive razvijanja kolektivnog bunjevačkog nacionalnog identiteta. Po istom modelu denacionalizacije Bunjevaca nastupaju asimilatori koji se uzdaju u dejstvo procesa „prirodne“ asimilacije¹⁵ i svođenje malih naroda na egzotične relikte čiji etnički životni motiv (pasionarnost) se gasi u memorijalnim etapama njihove etnogeneze (Gumiljov).

¹⁵ Feher, I. (1993), *Utolsó percben*, Budapest: Oroksegtar.

Bunjevci u memorijalnoj etapi etnogeneze i izlazna strategija održivog razvoja bunjevačke nacionalne zajednice. – Demografska depopulacija i nestajanje govorne zajednice, tradicionalizovana komemorativna kultura i zanemarivanje izgradnje naciokreativne perspektive su znaci približavanja malih ugroženih naroda fazi etničkog relikta. Uverili su me u zasnovanost tog zaključka rezultati sopstvenih istraživanja (projekcija etničkog gašenja Bunjevaca do kraja tekućeg veka kao i istraživanja autora priznatih u međunarodnoj akademskoj zajednici)¹⁶. Nije bilo teško zapaziti znake etape etničkog relikta u bunjevačkoj zajednici već na početku mojeg angažovanja u Matici. No, niko vrime nisam razumio razloge trnovitog puta kojim se Matica krećala (sukob sa strankama pa i BNS, kameralna zatvorenost i nerazvijenost njezini proizvodni dilatnosti i promotivni jedinica na terenu, izvan Subotice, skromno prisustvo u članstvu i u projektima akademski obrazovanih intelektualaca). Ova zapažanja navela su da postavim pitanje: zašto se u Matici ne ističe kako je njezino reosnivanje označeno ko *obnoviteljski poduhvat*. Šta su njezini ponovni osnivači – posli ukidanja svi institucija i nasilne zabrane samog etnonima Bunjevci u maju 1945. godine – u momentu reosnivanja namiravali obnovit? Na ovo pitanje, virovatno, potpuniji odgovor daju tekstovi priminilog Marka Peića. Delimične odgovore dali su ljudi s kojima sam u Matici komunicirao. Naposlitku, posli studiranja literature o malim ugroženim narodima, shvatio sam da je odgovor na ovo pitanje u objašnjenju sudbine Bunjevaca ko takog naroda.

Model malog ugroženog naroda je u literaturi postavljen i operacionalizovan¹⁷ i njegova primena u analizi i pripoznavanju Bunjevaca ko takog naroda omogućena je do nivoa koji olakšava diskurs čija bit se svodi na izvedeni problem: kako mali ugroženi narod mož da obnovi i osnaži

¹⁶ Opstanak i obnova mali ugroženi naroda, kaki su i Bunjevci, je naučni problem koji privlači pažnju istraživača (Gumiljov, Tiškov, Abulof, Vahre, prof. Godet, Milonas, Bieber, Gibernau...). Glavnina istraživača prati proces nestajanja ugroženi jezika (Kristal).

¹⁷ U studiji V Vahre, Laura i Viikberg, Jüri (1991), *The Red Book of the Peoples of the Russian Empire*, URL: <http://www.eki.ee/books/redbook/foreword.shtml>, obrazložen je taki model i njega sam koristio u izvođenju zaključka o Bunjvcima sadržanom u Uvodu u bunjevačko pitanje (Bunjevačke novine).

svoj životni motiv (tolčok pasionarnosti) i nađe izlaznu strategiju svoje obnove u budućnosti? Studije slučajeva niki evropski ugroženi naroda, koje uključivaje utvrđivanje opasnosti koje ugrožavaje priživljavanje njihovog identiteta, ko i odgovore koje pojedini od ti naroda suprotstavljaju tim opasnostima, date su u kolektivnom radu pod uredništvom Jean S. Forward (2001). U uvodu Forward konstatuje¹⁸:

Osim vojni i pravni mera podsticanja homogenosti, postoji druga snaga, na neki način jača i mnogo podmuklija - globalizacija. Tirolci, Jermeni, Rusini, Slovaci, Škotski brđani (Highlanders) i francuski Muslimani svi se suprotstavljaju pretnjama njihovim identitetima. U isto vreme, nove globalne tehnologije pružaju mogućnosti koalicija koje presecaju klanske, nacionalne i kulturne linije, koalicija koje mogu osnažiti male grupe. Globalna industrijalizacija ugrožava okruženja u kojima mi svi živimo; međutim, ovi kulturni identiteti se uvek razvijaju kao odgovor na nove opasnosti i ljudi uvek stvaraju nove strategije da se suoče sa novim izazovima.

Iz ovog citata, formulisanom na osnovu istraživanja realni situacija izabrani evropski ugroženi naroda, proizlazi načelni odgovor na gori postavljeno pitanje: svi ovi narodi se suprotstavljaju pritnjama njevim identitetima, koristeć šanse izgradnje novi strategija, oslonjeni na koalicije koje prisecaju zatečene linije podila, i osnaživaje ji nasuprot novim izazovima. *Nove strategije i koalicije koje male narode otvaraju prema okruženju, u kojem se razvijaje novi kulturni identiteti*, jezgro su obnove životni motiva mali ugroženih naroda, pa se u tom pravcu mora tražit smiso inicijative obnoviteljske Bunjevačke Matice.

Naslidene linije podila, koje ugrožavaje bunjevački narod, polaze od razlika izmed Bunjevaca međusobno podiljeni uticajima etno-konfesionalni nacionalizama Hrvata i Srba¹⁹. Hrvati i Hrvati-Bunjevci

¹⁸ Forward, Jean, S. (ed.) (2001), *Endangered peoples of Europe: struggles to survive and thrive*, The Greenwood Press. ISSN 1525-1233

¹⁹ Vjekoslav Perica, *Religion in the Balkan Wars* <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935420.001.0001/oxfordhb-9780199935420-e-37>; Gordon N. Bardos (2013), *Ethnoconfessional*

direktno su konfrontirani srpskom naciokreativnom procesu ko pripadnici hrvatske nacije nastale na dugom sukobljavanju katoličke i pravoslavne konfesije oko privlačenja etnički površno oblikovani pridmoderni narodnih masa zapadnog Balkana²⁰. Najnovija istorija Bačke pokazuje kako je, pripadnost hrvatskom naciotvornom procesu, pritisnuta svim etnički bunjevačkim grupacijama, ne samo njevom identitetu, nego samom opstanku na ovim prostorima. Priroda pritnje, sadržana u Tuđmanovoj ponudi „humanog preseljenja“ Hrvata-Bunjevaca na jadranske otoke el u Slavoniju, bila je jasna i Beli Tonkoviću, nesumnjivo ubeđenom pokloniku ideologije hrvatstva Bunjevaca. Otuda, proizlazi da se Bunjevci mogu održati, obnoviti svoju životnu etničku motivaciju, razvijajući nove elemente sopstvenog kulturnog identiteta i nalazeći simbiotske paralele i dodire u elementima novog kulturnog identiteta okružujući naroda – posebno Srba, Hrvata i Mađara, čuvajući se, u isto vreme, od jednostranog integrisanja u procese produbljavanja nacionalni razlika između naroda. Koalicije koje se uspostavljaju, na osnovu razvijanja novog kulturnog identiteta, u narodima sa kojima Bunjevci žive, mogu biti oslonac strategija njihovog izlaza iz situacije venućeg etničkog relikta na čijem je pragu njena savremena etnogeneza.

Koliko je dosad ostvareni proces obnove, kojoj je reosnivanje Matice orijentisano, u skladu sa opisanim modelom opstanka mali ugroženi narodi Evrope? Strategija koja čini jezgro tog modela ima u vidu *privatni i javni-institucionalni nivo* izgradnje novih kulturnih identiteta suprotstavljenih pretnjama globalizacije. Na *privatnom nivou* bunjevačka obnova je imala nasleđe „salašarske“ kulture rodovske i porodične komunikacije, sa konfesionalno oblikovanim kulturnim oblicima koji se sukobljavaju sa plimom sekularizovane građanske kulture, koja se, uzto, brzo menja pod uticajem standardizovanih globalnih kulturnih obrazaca (uticaj interneta, kulture umreženog društva, kulture konzumerizma). U

Nationalism in the Balkans: Analysis, Manifestations and Management, COLUMBIA UNIVERSITY

²⁰ Nad etnicitetima formiranim na nivou rodova (klanova) dominira konfesionalno podvajanje i nasilna integracija (osnov Todosijevićeve i Gardoseve hipoteze).

bunjevačkoj zajednici se ovoj strani etničke kulturne obnove nije pridavala potrebna pažnja od početka reosnivanja Matice. Uzajamne posite i okupljanja (prela, proštenja) ostali su okamenjeni i tradicionalizovani iako su na toj osnovi moguće inovacije koje doprinose, kako usvajanju i jačanju sekularni oblika nigovanja kulturno-etnički identiteta, tako i izvlačenju ispod kripto-klerikalnog uticaja retradicionalizacije nakon 1990-ti godina.

Obnova na koju se Matica orijentisala imala je prvenstveno u vidu *institucionalni javni nivo*: spori proces samoosnivanja bunjevačkih KUD, centara, udruženja. No, tu ulogu efektivnog osnivačkog faktora široke mreže od početka sa njom povezani bunjevački organizacija, Matica nije ostvarila. Ostala je usamljena i daleka kula svitilja u bunjevačkoj Varoši. (Od 2003. godine tu ulogu je, takođe s nerazrađenom strategijom i vizijom razvoja bunjevačke zajednice, priuzeo BNS.) Od samog početka obnoviteljska Matica je bila uplivisana političkim ideološkim faktorom. Ko protivteža Matičinom građanskom karakteru osnovana je „ideološka“ Bunjevačko-šokačka stranka orijentisana ka razgranavanju mreže osnovni organizacija. (Ovu težnju posljednji godina uspišno realizuje Savez bačkih Bunjevaca, Mirka Bajića.) Taka težnja se ne zapaža kod Matice od njezinog osnivanja; ona se ne oslanja na osnivanje svoji klubova (el čitaonica), širenju u privatnu sferu nigovanja identiteta, masovnog druženja i etničkog uplivisanja radi uspostavljanja civilnog društva. Iza take orijentacije je vjerovatno bila njezina instrumentalizacija radi održavanja bunjevačkog nacionalnog impulsa na niskom nivou (komemorativno-literarna orijentacija, retradicionalizacija i etno-konfesionalna neutralnost). Ova situacija mož se pripisat prvom periodu osnivanja i idejnog profilisanja Matice koji dospiva do vremena koje sam doživio ko njezin aktivni član, i u kojem su se javili znaci posustajanja, al i pokušaja otvaranja prema modelu dilovanja koji realno ide u susrit izazovima novog vremena.

Moj pokušaj (inicijativa Odbora za nauku Bunjevačke Matice 21. avgusta 2013. godine) formulisanja strategije razvoja bunjevačkog kulturnog identiteta oslonjenog na otkrivanje, demokratsku mobilizaciju i stvaranje koalicije realni snaga bunjevačkog civilnog društva, nuz podršku srpske države reprezentovane sa BNS, bio je, kako se pokazalo, nestrpljiv,

preuranjen eksperiment. Kao imenovani član Odbora BNS za izradu *Studije o političko-sociološko-ekonomskom položaju Bunjevaca* koji je decembra 2012. godine formirao Bunjevački nacionalni savit (Pridsidnik BNS Branko Pokornić), pod uplivom naučni saznanja opširno izloženi u studijama prof. Godeta, nastoje sam pokrenuti proces demokratskog strategijskog planiranja od kojeg sam očekivo potvrdu hipoteze o održivosti koalicije organizacija (NVO) bunjevačkog civilnog društva u sistemu državne podrške nacionalni manjina (nacionalni savita). Domašaj i održivost take simbioze (NVO i BNS pod uplivom stranačkog sistema) tribo se pokazat putom realizacije Godetovog procesa demokratske formulacije i usvajanja nacionalne strategije kulturnog razvoja Bunjevačke nacionalne manjine. Taj proces planiranja pridviđo je rad u tri etape: 1) izrada ekspertske verzije nacarta Strategije, 2) javna rasprava, prikupljanje pridloga i sugestija i završavanje ekspertske verzije, 3) utvđivanje pridloga strategije (završno savetovanje ekspertskeg tima BM, Odbora BNS, pridstavnika-nosilaca ovlašćenja bunjevački institucija i organizacija i funkcionera državni organa i drugih društveno-politički subjekata, odgovorni za ostvarivanje uslova budućeg ravnopravnog razvoja bunjevačke nacionalne zajednice u Srbiji). Nakon prihvaćanja pridloga od strane Odbora BNS, strategiju donosi BNS ko dokument pridviđen Zakonom²¹.

Inicijativa Odbora za nauku Matice ostala je nerealizovan eksperiment zasnovan na saznanju o opominjućim, teškim rezultatima popisa stanovništva 2011. godine koji pokazuju nadprosičnu depopulaciju bunjevačke zajednice u Srbiji i zahtivaju sistematsku spasilačku intervenciju. Citirana studija Raič-Kujundžić Ostojić (2013) je svojevrsna *Bela knjiga* sa dokumentovanom argumentacijom o nastupanju „poslidnjeg minuta“ (Feher) priostalog za okretanje obrušavajućeg depopulacionog procesa koji bunjevačku zajednicu vodi u etapu etničkog relikta brez izgleda za obnavljanje etničkog životnog impulsa.

²¹ Detaljnija obrazloženja vidit u Raič-Kujundžić Ostojić (2013), Bunjevci izmed asimilacije i nacionalne zajednice, Novi Sad: UG Bunjevci str. 125-139,

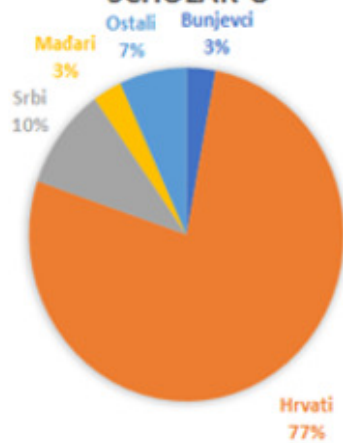
Ne ulazeć u detaljnija obrazlaganja ozbiljnosti pritnji održanju etničkog identiteta bački Bunjevaca, dovoljna je ilustracija vidljivosti intelektualnih, naučni ostvarenja bunjevački autora kojima se u svitu predstavlja problem ugroženosti bunjevačkog naroda²². Vidljivo je koliko su bunjevački autori neznatno, sa jedva 3%, prikazani na Google Scholaru, nesumljivo najopsežnijem bibliografskom izvoru za istraživače u svitskoj akademskoj zajednici. To je posljedica nepostojanja naučno-istraživačke institucionalne strukture u Srbiji (matičnoj državi Bunjevaca) i njezine pritpostavke – sistema obrazovanja intelektualaca pripremljeni za produkciju i plasiranje na svitskom „tržištu“ ideja, posebno u sferi društveni i humanistički nauka.

Nasuprot takom stanju bunjevačke zajednice (ni posli skoro jednog vika njezinog postojanja, u Srbiji nije razvijen bunjevački obrazovni sistem, makar na nivou koji uživa slične manjinske zajednice, na primer, Rusini), hrvatsko-bunjevačka struja mož svoj obrazovni sistem (konstatuju da je takođe nerazvijen) osloniti na obimnu, osmišljenu istraživačku i nacionalno-ideološku produkciju koja na Google Scholaru dominira (77%). (To je izraz razvijenog sistema akademskog obrazovanja primerenog studentima bunjevačkog porikla iz Bačke na studijama u Hrvatskoj i postojanju naučno-istraživački institucija na koje se oslanja hrvatski naciokreacioni proces²³.) Interesovanje mađarskih, srpskih i ostali istraživača za bačke Bunjevce je poslednje dve godine porasto al je zastupljenost bunjevački autora na Google Scholaru ostala na simboličnom nivou od 3% (grafikon u nastavku - pristup Googlu 12/23/2017 12:00:06 AM).

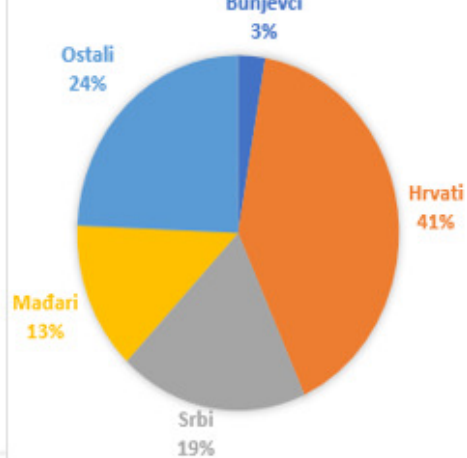
²² Uzorak prvi deset stranica na Google Scholaru (od ukupno 925 rezultata za pozivnu ključnu reč "Bunjevci" pozvani naslovi članaka i knjiga brez citata, sortirani po rangi relevantnosti za ukupni vremenski raspon bibliografskog indeksiranja). Pod Bunjencima su obuhvaćeni i Primorski i lički Bunjevci.

²³ Hrvatska istraživanja Bunjevaca oslanjaju se na istoriografska, sociološka, etnološka, lingvistička istraživanja svi sveučilišta u Hrvatskoj, HAZU,... Na Google Scholaru međunarodnoj akademskoj zajednici dostupni su radovi autora koji potiču iz Vojvodine (M. Černelić, M. Bara,...) ili Mađarske (Heka, Šokčević...). Poimanje Bunjevaca ko Hrvata je aksiom od kojeg većina ovi autora polazi.

INDEKSIRANI RADOVI O
BUNJEVCIMA NA GOOGLE
SCHOLAR-U

BUNJEVCI NA GOOGLE
SCHOLARU 2016-2017

Nije neosnovano što je napred pomenuti pridsidnik Republike Srbije izjavio „kako mu manjina koja se zove samo bunjevačka nije poznata kao važan faktor u nacionalnim zajednicama Vojvodine“. O Bunjevcima se, skoro isključivo, mogo obavestiti iz literature iz pera autora koji pozivaju na primenu dekreta iz 1945. godine o administrativnoj kategorizaciji Bunjevaca kao Hrvata i njevom brisanju iz liste nacionalnosti Srbije.

Skromna bunjevačka literatura o Bunjevcima nastala je, uglavnom, u posljednjoj deceniji prošlog i tokom tekućeg vika. Dio mojeg doprinosa vidljiv na Google Scholaru, naveden je u nastavku. Cilovitija bibliografija, nastala nakon 2011. godine, pristupačna je na sajtu Bunjevačkog nacionalnog savita u odeljku Bunjevački prigled²⁴.

²⁴ <http://www.bunjevci.net/bunjevacki-prigled> (pristup 12/3/2017 10:10:38 PM)

Epilog

Završavajuć ovaj memoar o trnovitom iskustvu stečenom u Matici, možem reć da sam na kraj tog puta dospio sa dva vridna saznanja. Izgubio sam iluziju o mogućnosti brze obnove etničkog životnog impulsa Bunjevaca, njegovog razvitka ko malog strateški orijentisanog i solidarnog naroda. Nije lako otklonit posledice poluvikovnog identicida i isključenosti Bunjevaca iz javnog života. Komemoracija i kritički diskurs o identicidu iz 1945. godine, crvena je linija koja obilježava formiranje bunjevačkog nacionalnog identiteta. Shvatio sam, takođe, da je realni oslonac nacionalne obnove Bunjevaca njevo oslanjanje na dvi institucije: na Bunjevačku Maticu ko univerzitet i krov pokreta uspostavljanja održivog bunjevačkog civilnog društva i na Bunjevački nacionalni savit ko instituciju integracije Bunjevaca ko nacionalne manjine u društvenopolitički sistem Srbije. Pozivanje na rezultate nauke i kulture i nigovanje političkog diskursa izmed ovi institucija su oslonci na kojima se bunjevačka zajednica mož održat ko priznati društveni subjekt. A za taku, dosad neostvarenu svoju ulogu, Matica mora slidit proaktivnu filozofiju, sposobnu za pokrećanje i povezivanje bunjevačke populacije u realnom obnoviteljskom poduhvatu.

Izvod iz indeksirane bibliografije o Bunjevima na Google Scholar-u

Ključne riječi: bunjevci (izostavljeni tekstovi za druge ključne riječi)

„aleksandar raič“

https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=%22aleksandar+rai%C4%8D%22&btnG= pristup: 11/26/2017 6:57:33 PM

User profiles for "aleksandar raič"

Aleksandar A. Raič
istraživač, Univerzitet u Novom Sadu
Verified email at uns.ac.rs
Cited by 29

[CITATION] **Jugosloveni u Vojvodini**

A Raič - Yugoslavs in Vojvodina). Nase Teme, 1982

Cited by 2 [Related articles](#)

[DOC] [academia.edu](#)

[DOC] **Organizovanje građana u kulturi, manjinske jezičke zajednice i sistem nacionalnih saveta nacionalnih manjina u Srbiji**

[A Raič - academia.edu](#)

Dva temeljna interesa građana za organizovanjem kao kulturno specifičnih manjinskih nacionalnih korpusa izvire iz egzistencijalnih problema njihovog demografskog i socio-kulturnog, identitetskog opstanka 1. Nestajanje, smanjivanje, depopulacija najšireg

[Related articles](#)

[PDF] [academia.edu](#)

[PDF] **Bunjevci izmed asimilacije i nacionalne zajednice**

[A RAIČ, SK OSTOJIĆ - academia.edu](#)

U ovoj knjigi sabrani su dosad objavljeni radovi, u kojima su pokrenuta istoriska, metodološka i empiriski dokumentovana pitanja oko koji se, inače, moraju voditi razgovori o perspektivi naše nacionalne zajednice. Bilo da je riječ o sagledavanju vizije budućnosti, ili o traganju za

[\[PDF\] academia.edu](#)

[\[PDF\] Sustainability of the national development of the Bunjevci ethnic minority in Serbia](#)

SK Ostojić, [A Raič](#) - [academia.edu](#)

Abstract: The aim of this paper is to examine the problem of Bunjevci of Bačka from the standpoint of their actual movement for renewal and development into a modern nation without a state. The study is based on the hypothesis that minority ethnic groups can survive

[Related articles](#)

[\[PDF\] academia.edu](#)

[\[PDF\] Bunjevci and Croats in Serbia: Problem of Democratic Solution of an Ignored Ethnic Conflict](#)

[A Raič](#), [SK Ostojić](#) - [National question in Central Europe, 2013](#) - [academia.edu](#)

Abstract The conflict inside the ethnic corps of Bunjevci in Bačka in Serbia has been smouldering for more than a half a century, not coming to the attention of relevant democratic factors. This conflict has been manifested in the resistance of Croatian national

[Related articles](#)[All 4 versions](#)

[Previous](#)[1](#)[2](#)[3](#)[4](#)[Next](#)

[\[PDF\] sanu.ac.rs](#)

[\[PDF\] TOPOTHEQUES AS A BRIDGE BETWEEN THE NATIONAL AND CITIZENS ARCHIVES: THE PILOT PROJECT OF THE TOPOTHEQUE NORTH BACHKA](#)

[A Raič](#), [Z Stantić](#) - [elib.mi.sanu.ac.rs](#)

Abstract. The archive material, that can be stored and displayed in digital form, belongs to the mobile cultural heritage. Digitization makes the basic process in conservation and restoration of nonmovable cultural heritage, indirect and fixed, if the digitized documents are

[Related articles](#)

[PDF] [ugd.edu.mk](#)

Preconditions for efficient public administration in the Republic of Macedonia

[J Denkova](#), [J Ananiev](#) - National Question in the Central Europe ..., 2013 - [eprints.ugd.edu.mk](#)

... Perspectives from Hungary and Romania..... 39 **ALEKSANDAR RAIČ** – SUZANA KUJUNDŽIĆ OSTOJIĆ: Bunjevci and Croats in Serbia: Problem of democratic solution of an ignored ethnic conflict ...

[Related articles](#)[All 5 versions](#)

[PDF] [ugd.edu.mk](#)

Citizens participation at local level in the Republic of Macedonia

[J Ananiev](#), [J Denkova](#) - National Question in Central Europe ..., 2013 - [eprints.ugd.edu.mk](#)

... Perspectives from Hungary and Romania 39 **ALEKSANDAR RAIČ** – SUZANA KUJUNDŽIĆ OSTOJIĆ: Bunjevci and Croats in Serbia: Problem of democratic solution of an ignored ethnic conflict ...

[PDF] [mtak.hu](#)

Serbian National Awakening and Enlightenment as Inspired by the West Ukrainian Cultural Centres

[S Földvári](#) - 2013 - [real.mtak.hu](#)

... Perspectives from Hungary and Romania 39 **ALEKSANDAR RAIČ** – SUZANA KUJUNDŽIĆ OSTOJIĆ: Bunjevci and Croats in Serbia: Problem of democratic solution of an ignored ethnic conflict ...

[Related articles](#)[All 2 versions](#)

[Previous](#)[1](#)[2](#)[3](#)[4](#)[Next](#)

[PDF] [mpn.gov.rs](#)

Етнички идентитет војвођанских Шокаца и Буњеваца у међуратној Југославији (1918-1941)

[А Хорват](#) - 2016 - [nardus.mpn.gov.rs](#)

Page 1. УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДСЕК ЗА ИСТОРИЈУ Етнички идентитет војвођанских Шокаца и
Буњеваца у међуратној Југославији (1918-1941) ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА
Ментор: Проф

Privod

Ivan Antunović

Pismo biskupa Ivana Antunovića crkvenom okrugu o poslasticama revolucije 1848. po svećenike

Po prvi put iz pisma vidimo da je Ivan Antunović imo značajni problema posli 1848. godine, čak se u pismu potpisiva sa: Iz vaše župe prognani svećenik.

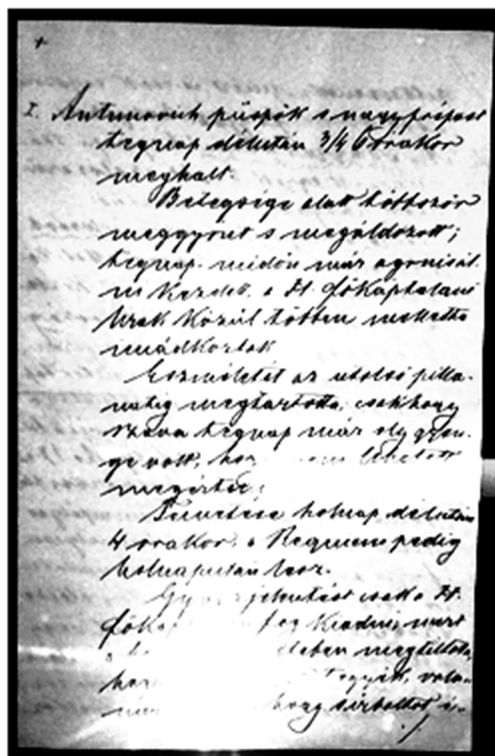
Privod sa originalnog mađarskog teksta: Ana Gazafi Vereš i Zvonko Stantić

Poštovani Crkveni okrug!

U proteklim godinama revolucije mnogo je bilo žrtava, brez razlike, stradali su i veliki i mali i mnogocinjani biskupi kao i obični kapelani i župnici. Mnogi su već ko mučenici napuštali ovaj svit i nalaze se prid Božjim sudom, dok su drugi u teškom zarobljeništvu, brez zračka nade za spas, a mnogo je i taki koji se brez doma i kruva u ruki, skrivaje se po ciloj domovini, brez stope sigurnog tla. Međutim, ovo nije to zbog čega ja moju žalbu šaljem Poštovanom okrugu. Znam da se prid sudbinom moramo pokleknit i di ljudska snaga više ne pomaže, utihu jedino od Boga možemo očekivat.

Veća bol ranjava moje srce zbog tog što se prisuđena kazna svitovnim ljudima veoma često skraćiva, dok svećenicima koji se služe najpitomijim oruđom, najčešće golim ričima, sud određuje strogu smrtnu kaznu. Ko da su svećenici kopilad ove domovine prema kojima niko nema milosti.

Dakle, zaređenjom u crkvenu službu, mi smo se zato okrenili od svega što je svitovno, da bi nas i naša braća svećenici u danima nevolje ostavljali na milost i nemilost?

Dio testamenta biskupa Ivana Antunovića

grišim, pošto su na intervenciju visokog svećenstva ublažili kaznu osuđenim biskupima.

Al, u mojem srcu se bol udvostručila. Zar smo mi svećenici nižeg ranga, zlobniji od osuđeni biskupa manje zaslužni protežiranja, kad smo mi sa njima u istom čamcu veslali, nji slušali, a sad je to naš veliki grij. Zar mi ne zasluživamo protežiranje? Zar se svećenstvo nije moglo blagovrimeno informisati o opasnostima revolucije, to je bio razlog što su svećenici župe Kaloče bili prisiljeni iz više razloga da se nose sa bujicom revolucije. Zar je u domovini iko bio više napadan da je neprijatelj naroda od katoličkog

Oni su velika dika katoličke crkve čije su sluge, cilj ponižavanja. Sad možete sa slatkom zloradošću posmatrat nemoć i poniženje moćnog svećenika katoličke crkve.

O, ova se vrimena nisu mogla mimoić. Dok rodbina svitovni lica ne odriču se nji koji su kažnjeni, već pokušava i nemoguće da spasi svoje voljene, svećenstvo brez saosićanja posmatra sudbinu svoje braće, a često je spremno i na izdaju. Čast izuzecima, i tražim izvinjenje u slučaju da nisam o svim ovim zbivanjima dovoljno tačno informisan. Po mojem znanju samo se jedan jedini svećenik iz inostranstva potrudio da što god učini za svećenike mučenike. Jel možda

svećenstva? Zar se mož osuditi svećenik u samoodbrani u vremenima kad ni vlast ni zakon ne daju nikakvu sigurnost? U ovim vremenima svako je bio pripušten samom sebi, odnosno činio je to što bi svaki pošten čovik činio za interese domovine. Al u vihoru razni ideala i nacionalni raznolikosti, teško je nać put, a da čovika ne osuđuju ljudi ove el one grupacije, partije. Naročito u našoj župi, di je divljaštvo pojedini, podstaklo mnoge ljude na samoodbranu. Pošto gubim nadu da će moja molba naii na razumivanje kod vlasti naše župe, obraćam se sa velikim povirenjom Poštovanom Crkvenom Okrugu i molim da razumite našu nevolju i da niko ne bude kažnjen, jel ova teška vrimena i neznanje ljudi, mož bit opravdanje za naša razmišljanja i dila. Oni koji saosićaje s nama prognanim svećenicima, oni nam budu ko melem za rane, dok mi svićenici u muki i dalje čekamo blagoslov Božiji.

Pošt.Crkvenom Okrugu

april 29. 1850.

Ponizni službenik Vaš

Iz vaše župe

prognani sveštenik

Profili

Jelena Stantić

Đuro Stantić: Prvi Jugosloven olimpijski pobjednik

Sažetak: Đuro Stantić, rođen je 19.08.1878. u Subotici. Takmičarskim hodanjem se počeo baviti od 1896. godine, kada je njegov talenat zapazio i jedini tadašnji profesor „telovežbanja“ u Subotici i šire, Nikola Matković, mnogostruki prvak u biciklizmu i atletici. Kao član „Subotičkog sportskog udruženja“ Đuro Stantić ostvario je značajne evropske i svetske pobjede i rekorde, koji su ga uvrstili u sam vrh tadašnje svetske atletike. Jedan od njegovih najznačajnijih rezultata je zlatna medalja u Berlinu 1901. godine na distanci od 75 kilometara, što se smatralo nezvaničnim prvenstvom sveta, a pobjeda u Atini, na međuolimpijskim igrama 1906. godine predstavlja vrhunac njegovih takmičarskih rezultata. Nastupao je kao reprezentativac Ugarske (Austro-Ugarska monarhija imala je dve reprezentacije austrijsku i ugarsku). U Budimpešti, 9.10.1898. god. u disciplini brzo hodanje na jednu englesku milju, postavlja evropski rekord, a u disciplini brzog hodanja na dve engleske milje, postavlja državni rekord Ugarske. U Budimpešti, 16. 4.1899. god. popravljajući evropski rekord u disciplini brzo hodanje na 30 km, za 7 min i 37 sek. i osvaja prvo mesto. U Pragu, 01.09.1901. god. u disciplini brzo hodanje na 27 km, u vremenu 2 sata, 24 minuta, popravljajući svetski rekord za čak 14 minuta i osvaja prvo mesto. U Berlinu, 08.09.1901. god. u disciplini brzo hodanje na 75 km, u vremenu 8 sati, 46 min, 24 sek i 8 desetinki, obara rekord za 9 minuta. i osvaja prvo mesto. Na Paliću, 07.08.1904. god. u disciplini brzo hodanje na 3 engleske milje, popravljajući državni rekord Ugarske za 2 min. 16 sek. i osvaja prvo mesto.

Ključne reči: Đuro Stantić, Subotica, brzo hodanje, olimpijski šampion,

SPORTSKI PUT

Prof. Nikola Matković trener i Đuro Stantić prid start trke na OI u Atini 1906.

I nicijativa koju su porodica i „Atletski klub Spartak“ pokrenuli 2014. godine, a „Komisija za podizanje i održavanje javnih spomenika na teritoriji grada Subotice“ na čelu sa g. Šandorom Kerekešom, prihvatila 30.4.2014. godine, da se Đuri Stantiću podigne spomenik u Subotici, pokazuje da ga atletičari Subotice cene. Đuro je na neki način otvorio vrata evropske i svetske atletike subotičkom A.K. „Spartak“. Đuro Stantić nije među poznavacima atletike ostao zaboravljen. Mnogobrojni novinski članci su do danas posvećeni njegovim vanserijskim sportskim uspesima. Takođe je pisano o njemu u fakultetskoj udžbeničkoj literaturi - Istoriji sporta, na

Fakultetu za fizičko vaspitanje i sport u Beogradu, kao i u sportskim godišnjacima. Rezultati sakupljanja i analiziranja pisanih tragova, o sportskoj karijeri Đure Stantića, ukazuju na položaj sporta u tadašnjem društvu srednje Evrope i na način organizovanja tadašnjih takmičenja. Na neki način, bili su hit u to vreme, u skladu sa tadašnjim savremenim, a možda i avangardnim tendencijama.

Subotica je jedan od naših gradova, u kome su timovi i pojedinci, koji se takmiče u najvišim rangovima takmičenja, postizali daleko bolje rezultate nego što se u njih materijalno – finansijski ulagalo. To se može okarakterisati kao jedan od fenomena domaćeg sporta, gde se pokazalo više puta da oni koji sportu „pristupaju srcem“, u koje se skromno ulaže, kojima se ne pruža medijska pažnja, često postižu izvanredne sportske rezultate. To je fenomen koji je karakterističan i za naše nekadašnje sportiste. Jedan od

takvih bio je subotičanin Đuro Stantić. Svaki sportista voli da nastupa pred punim tribinama, da bude bodren, ne samo od svojih najbližih, da zajedno sa svojim sugrađanima slavi pobjede i daje svoj maksimum. Interesovanje za uspehe Đure Stantića danas, u odnosu na njegov doprinos našoj atletici, na atletskim stazama je neznatno. Upravo je to povod da se u većoj meri prouči i obradi njegova sportska karijera. On je osvojio veliki broj takmičenja i prvenstava, u takmičarskom brzom hodanju širom Evrope, i pored toga što su mnogi takmičari koje je pobeđivao, sigurno imali bolje uslove za trening i takmičenje od njega. Fenomen Đure Stantića ogleda se i u tome što mađarska, jugoslovenska, odnosno srpska atletika nikada ni pre ni posle nije imala „brzohodača“, ni atletičara Stantićevog kalibra, koji je u evropskim i svetskim razmerama tako suvereno i dugo dominirao, kao on koji je obarao evropski i svetski rekord, osvojio zlatnu medalju na olimpijskim igrama. Moglo bi se reći da su njegovi treninzi tokom višegodišnje sportske karijere, bili njegova potreba. Nije propuštao ni jedno jutro, a da ne opešači do „Glavnog ulaza“ na Paliću i nazad, bez odmora. Od njegove kuće na Beogradskom putu do Palića i nazad, bilo je oko 17 kilometara. Kada se prvi put pojavio na „Palićkim sportskim igrama“ 1896. godine, kao osamnaestogodišnjak, već je bio u izvrsnoj kondiciji. Telesna visina od 186 cm, omogućavala mu je određenu prednost nad drugim takmičarima zbog dužih koraka, ali najveće njegove prednosti bile su urođena „prirodna“ izdržljivost i kompetitivnost, izrazita želja za pobjedom. Od samog početka treniranja imao je velike ciljeve, vredno je trenirao i sanjao velike pobjede. U najtežim trkama, kao što je bila ona u Berlinu 1901. godine na 75 kilometara, njegov sklop ličnosti mu je omogućavao koncentraciju i u najvećim krizama. Što je napor bio veći i duži, njegova upornost i izdržljivost su više dolazile do izražaja u odnosu na druge takmičare. Pored želje za dokazivanjem, Đuro je imao inat, koji mu je u mnogim sportskim situacijama pomagao, ali ga je i uveo u svet takmičenja u više sportova. U drugoj polovini XIX veka u Subotici je postojao veliki broj organizovanih klubova i takmičara u sportovima kao što su: gimnastika, fudbal, atletika, boks, mačevanje, plivanje, rvanje, biciklizam, klizanje i drugi. Takmičarsko hodanje je već bilo dobro razvijeno i postojala su dobro organizovana takmičenja u Subotici i na Paliću. Engleska je bila kolenka takmičarskog hodanja, koje je bilo izuzetno popularno u XIX veku. „Najracionalniji način hodanja je takmičarsko

hodanje. Tokom takmičarskog hodanja telo mora da je stalno u kontaktu sa tlom. Na rezultat u takmičarskom hodanju bitan uticaj imaju: dužina i frekvencija koraka, brzina hodanja, oscilacije težišta tela po visini i dr. Takmičenja u hodanju su se održavala na drumovima pod nazivom „na tamo“ ili „tamo i natrag“, ali najčešće od jednog putnog kamena do drugog, što je omogućavalo prisustvo velikog broja gledalaca. Najčešće su to bila takmičenja za opkladu sa izazivanjem protivnika. Jedan od najstarijih zapisa o hodanju datira iz 1589. Godine, kada je ser Robert Karej za opkladu savladao razdaljinu od Londona do Bervika dugu 340 milja (550km) za veliku sumu novca. Zabeleženo je da je Kralj Čarls II više puta hodao po distanci od Vajthola do Hempton Korta. Godine 1670. kralj i cela dvorska svita su pratili Lorda Digbija u pokušaju da hodajući (bos) pređe distancu od pet milja za jedan sat. On je zakasnio pola minuta tako da nije uspeo da zaradi 50 funti.“ Početkom 19. veka najuspešniji takmičar je bio kapetan Barklej Alardis, Škotlanđanin. Takmičio se za novac. Tako je 1808. godine prihvatio opkladu da prepešači 1000 milja za 100 sati. Ovaj događaj je trajao 41 dan i 16 sati, a za svoj uspeh, kapetan je nagrađen sa 1000 gvineja. On je danonoćno pešačio, skoro bez spavanja.”¹ Atletska disciplina brzo hodanje, danas je po popularnosti u senci nekih drugih disciplina na atletskim takmičenjima. Jedan od razloga je taj što se trka odvija sporije od drugih, na primer sprinterskih trkačkih disciplina. Vrlo često se zbog dugih staza takmičenje dešava i van stadiona i naseljenih mesta, a često se samo start i ulazak u cilj obavljaju pred gledaocima. Đuro Stantić je uspeo svojim pristupom treningu, radom, talentom, kao i velikim odricanjem i zalaganjem da postigne izvanredne uspehe. Imao je sve neophodne kvalitete, od izuzetnih fizičkih predispozicija, do jake volje, borbenosti i istrajnost.

¹ Stefanović Đ. Juhas I. Janković N. „Teorija i metodologija atletike“ (2008) Beograd str. 102

KRATKA BIOGRAFIJA ĐURE STANTIĆA

Đuro Stantić rođen je u Subotici 19. avgusta 1878. godine od oca Martina Stantića učitelja i majke Margarete Stipić, kršten je kao Georgius Stefanus Stantić (pošto se podaci u katoličke matične knjige unose na latinskom jeziku), sa dva imena na insistiranje kume koja je bila Švabica. Pored

Mater Margita

Sestra Elizabeta

Đuro sa sestrama Marijom i Elizabetom

Đure, Martin i Margareta Stantić, imali su i dve ćerke, Mariju i Elizabetu. Radio je kao šef kancelarije za registar u subotičkoj Gradskoj kući. Posle

mnoštva velikih međunarodnih uspeha, iznenada ga je ispred njegove kancelarije, na poluspratu gradske kuće u Subotici, zadesila moždana kap, kako precizno stoji u knjizi umrlih. U mnogim tekstovima koje su autori prepisivali jedan od drugog, navodi se da je umro od srčane kapi, što je netačno. Sahranjen je na Bajskom groblju u Subotici, dan nakon prerane smrti 10. jula 1918. godine. Iako je celog života živio u gradu, u knjigi umrlih stoji adresa imanja u Maloj Baji kod Ljutova, koje je kao unuk nasledio. Po običajima, sahranjen je u najboljem svečanom odelu, sa svim medaljama koje je osvojio. Nećaka Đure Stantića, Nada Kozarić je 1952. godine prisustvovala otvaranju bakarnih sanduka u kojima su bili Đuro i njegova sestra Elizabeta Stantić. Tela i odeća oboje, bili su prilično očuvani, a Đuro je bio bez ijedne medalje, njegovo telo je jedino na mestu gde su bile medalje bilo ulubljeno. Dakle, neko je medalje pre 1952. godine pokrao. Nadajmo se da nisu sve njegove medalje sahranjene zajedno sa njim, jer bi to bilo zaista puno, ali za sada nismo uspeli ni u porodici ni u muzejima pronaći bar jednu. Međutim, zlatni pehar iz Atine smo pronašli. Da usvojeni sin Đurine starije sestre Marije, ne bi išao na front kao mađarski vojnik, Đurin otac Martin, dao je rođaku advokatu zlatni pehar, koji je Đuro Stantić primio od grčkog kralja Konstantina, da „sredi“ sa tadašnjim vlastima taj problem. Pehar se i danas nalazi u toj nekad advokatskoj porodici, koja više nema naslednika, pa postoji opravdana opasnost da će se izgubiti iz subotičke sportske baštine.

SPORTSKA KARIJERA

Sportski put Đure Stantića počeo je po priči njegovog oca Martina, kada je na „Paličkoj olimpijadi“ 1896. video da se takmičari spremaju za start trke u brzom hodanju. Ovaj događaj različito je i često interpretiran u štampi.² Siguran u sebe, sa 18 godina, on je svom društvu i organizatorima rekao da je brži od svih njih. Bio je u šetnji sa društvom na Paliću i želeo je da se takmiči, ali bez pismene prijave se nije moglo učestvovati, jer su se rezultati vrednovali u sportskom sistemu Ugarske, što je Đuro znao, ali mu je proradio inat, a i nije se slučajno baš tu šetao. Bio je obučen

² Дулић, П. (1971)., „Бачка“ 1901 – 1971 Суботица. Монографија, Суботица: Фудбалски клуб „Бачка“ стр. 107.

po bunjevačkoj tradiciji, u odelo sa bridž pantalonama i naravno crnim čizmama. Trku je, po rečima njegovog oca, otpešaćio po travi, izvan staze, odeven kako je došao, u odelu i čizmama. Pobjeda je i pored nepovoljnije podloge, duže spoljne staze, neodgovarajuće opreme, ubedljivo bila njegova, a stil ispravan. Već tada, Subotica je imala oformljeno udruženje pod nazivom „Subotičko sportsko udruženje“, pod rukovodstvom Lajoša Vermeša, kasnije profesora fudbala na univerzitetu u Klužu i učitelja mačevanja dinastije Obrenović. Sva sportska takmičenja odvijala su se po utvrđenim strogim pravilima. U sportskom udruženju, radio je prvi profesor „telovežbanja“, kako se to tada zvalo, budimpeštanski diplomac Nikola Matković, Stantićev kasniji trener. Takve sposobnosti, kakve je Đorđe na ovoj trci prikazao i pored podsmeha gospode iz publike zbog čizama, profesora Matkovića, inače Bunjevca kao što je bio i Đuro, nisu ostavile ravnodušnim. Odmah ga je pozvao da se učlani u sportsko društvo i počne sa treninzima. Nakon napornih treninga Đorđe 1899. godine postiže državni rekord Ugarske na 30 km, u vremenu od tri sata, osam minuta i 45 sekundi. „Nikola Matković, rekviziter i tehnički rukovodilac društva (u stvari trener) je bio svestrani sportista, koji se između 1886. i 1889. godine naročito istakao u disciplinama kao što su: gimnastika, atletika, mačevanje, rvanje i biciklizam.“³ Nikola Matković je završio školu za profesora fizičkog vaspitanja u Budimpešti. Interesovao se za sport od malena. Doneo je prve bicikle iz Pariza na Palić. Postizao je izvrsne rezultate na mnogim atletskim takmičenjima (trčanje na 200m, trčanje na 15 km, u bacanju kugle, u bacanju diska, u „boračkim skokovima“, kao što su skok u vis, skok u dalj i skok motkom.)

Na prvom državnom takmičenju Ugarske 21. i 22.08.1897. godine koje je na Paliću organizovalo „Subotičko sportsko udruženje“ u disciplini 1.000 m „brzog hodanja“ Đuro Stantić osvojio je prvo mesto. Drugo prvenstvo „Subotičkog sportskog udruženja“ održano je 15.08.1898. godine. U disciplini hodanje na 33 km od Bačke Topole do Subotice, pobedio je Đuro Stantić. U Budimpešti je „Mađarski atletički savez“ 9.10.1898. godine organizovao državno atletsko takmičenje. U disciplini hodanja na jednu englesku milju, postavio je evropski rekord, a u disciplini hodanja na dve

³ „Спорт у Суботици“ (1984.) Суботица стр.10

engleske milje, postavio je državni rekord Ugarske. U disciplini trčanja na jednu englesku milju osvojio je 2. mesto. „Novosadsko biciklističko društvo“ je 2.7.1899. godine organizovalo državno sportsko takmičenje. U disciplini hodanje od Novog Sada do Futoga i nazad, pobedio je Đuro Stantić. „Subotičko sportsko udruženje“ je 26. i 27. 8.1899. godine organizovalo drugo državno prvenstvo na kojem je Đuro Stantić, učestvovalao u trci hodanja na 42 km, pobedivši u vremenu od četiri sata i 24 minuta, sa čak šest minuta prednosti nad drugoplasiranim. „Mađarski atletički klub“ je 3.10.1899. godine organizovao internacionalno takmičenje u parku Orči, u hodanju na dve engleske milje. U konkurenciji domaćih i takmičara iz Beča i Praga, Đuro Stantić zauzeo je prvo mesto. Pošto je evropski rekord ranije oborio, ovom prilikom mu je uručena zlatna medalja i za taj uspeh. Đuro Stantić je kao član „Subotičkog sportskog udruženja“ 30.6.1900. godine, učestvovalao u Beču na međunarodnom takmičenju u hodanju, osvojivši prvo mesto, za šta je dobio zlatnu medalju i počasnu nagradu. Tom prilikom, Đuro Stantić popravio je evropski rekord za pet sekundi. Beogradsko „Prvo srpsko biciklističko društvo“ je 22.7.1900. godine organizovalo veliko sportsko takmičenje, pod pokroviteljstvom Njegovog Kraljevskog Veličanstva Aleksandra I Obrenovića, u kraljevskom vrtu u Topčideru. U trčanju na 1.500 m učestvovalo je 12 takmičara, od kojih je prvo mesto osvojio Đuro Stantić, drugi je bio Stevan Pardić iz Subotice, dok je treće mesto osvojio Milan Vasić iz Beograda. „Nagrade su pripale: prvom bure piva, drugom tepsija bureka, a trećem venac safalada.“⁴ Na Paliću je 18. i 19.8.1900. godine održano treće otvoreno prvenstvo. U disciplini hodanje na 15 km, ubedljivo je pobedio Đuro Stantić, ispred Mihajla Poljakovića iz Subotice. Lokalni mesečnik „Neven“ pisan starinskom ikavicom, doneo je tekst pod naslovom, „Živio Đuro Stantić!“ sledeće sadržine: „Naš mladi rodoljub Đuro Stantić došao je iz Beča sa najvećom slavom i najlipšom uspomenom. Naime, prošaste nedilje bili su u Beču prve engleske mejdandžije koje su zbog svoje istrajnosti u tilovežbanju, a najposle u hodanju, po svemu svitu na glasu, da se sa bečkim i ostalim evropskim mejdandžijama u hodanju oprobaju. Na to takmičenje otišao je i naš Đuro Stantić u Beč

⁴ "Politikin zabavnik" broj 2393. od 19.12.1997. Beograd st.17

koji je do sada sve mejdandžije pišake nadobio. Duljina je bila odmirena, tako na 50 km. I naš Đuro prvi dođe do mete, zadobije prvo odlikovanje i postane prvi mejdandžija na širom svitu. Čestitamo od srca našem mladom sokolu na tom ritkom odlikovanju, koji je tako lipo sebe i rod svoj proslavio!⁵ U Beču u organizaciji „Geh. Sport Kluba“ 23.09.1900. godine, Đuro je osvojio prvo mesto, za 23 minuta ispred drugoplasiranog Mikloša Šorgoa iz Budimpešte. Stazu je prešao za 5 sati i 41 minut, što je bio novi rekord staze. Na takmičenju koje je održano 14.04.1901. godine u orga-nizaciji WFC iz Beča, u neizvesnom finalu trke između člana „Subotičkog sportskog udruženja“ Đure Stantića i Mikloša Šorgoa (BAC Budimpešta) koji su zajedno ušli u cilj u „mrtvoj trci“, odlukom sudijskog kolegijuma Mikloš Šorgo proglašen je za pobjednika. Samo mesec dana kasnije je usledio revanš, takođe u Beču, kada je organizovano veliko međunarodno takmičenje u brzom hodanju na 18,677 km na teškoj stazi sa 17 uzbrdica. Ovaj put član „Subotičkog sportskog udruženja“ Đuro Stantić, osvojio je prvo mesto i zlatnu medalju u vremenu 1 sat 49 min, dok je drugi bio Mikloš Šorgo (Budimpešta), sa 5 minuta zaostatka. „Subotičko sportsko udruženje“ na Paliću je 25.8.1901. godine organizovalo veliko međunarodno takmičenje u atletici i biciklizmu, na kojem je u disciplini hodanje na 20 km od 22 prijavljena takmičara nastupilo 14. U toj trci Đuro Stantić pobeđuje u vremenu 1 sat 57 min. ispred Ferenca Manglica iz Budimpešte, koji je u cilj ušao dva minuta kasnije. U Pragu je 1. 9.1901. godine organizovano međunarodno takmičenje u brzom hodanju na 27 km u kojem je učestvovalo 14 najboljih takmičara Evrope tog vremena. Pobedio je član „Subotičkog sportskog udruženja“ Đuro Stantić, osvojivši zlatnu medalju u vremenu 2 sata 24 min i naziv „šampiona Češke“, popravivši svetski rekord na toj distanci za čitavih 14 minuta, iako je staza bila brdovita. Lokalni list „Bacskai friss újsag“, najavljujući učešće Đure Stantića na takmičenju u Berlinu kao šampiona, citira članak praškog lista „Politika“: „U državnom takmičenju u hodanju za češku krunu na 25 km, šampionsku titulu osvojio je jedan Dalmat, činovnik iz Subotice, koji je član „Subotičkog sportskog udruženja“ koje ima 800 članova. Stantić za vreme od pet godina koliko tamo trenira, startovao je na 55 trka i isto toliko je osvojio. Osvojio je sledeće šampionate: Šampionat

⁵ „Невен“ бр. 10 од 01.10.1900. године, Суботица, стр. 158.

Austrije na 20 km i 50 km, zatim, šampionat Srbije na 30 km i šampionat Mađarske na 1 milju, 3 milje, 33 km, 40 km i 56 kilometara. Pred kraj proleća sprovodi oštre treninge na lokalnim ravnim terenima. Izjutra od 5 do 9 sati najmanje 30 kilometara pređe čas brzim, čas umerenim tempom. Za vreme rada na treningu, niti pije niti jede nešto.⁶ U međunarodnoj trci održanoj u Beču 10. 6.1902. godine u hodanju na 13 km, Đuro je osvojio prvo mesto u konkurenciji od 25 takmičara, u vremenu 1 sat, 10 minuta i dobio zlatnu medalju. Sportsko društvo „Bohemija“ je 7. 9.1902. godine organizovalo u Pragu takmičenje u hodanju na 27 km po brdovitom terenu, u kome je učestvovao veliki broj takmičara. Đuro Stantić, osvojio je prvo mesto, dobio počasnu medalju i titulu „šampion Češke“. Na Paliću je 21. 9.1902. godine održano takmičenje u čast Lajoša Košuta, na kome je u disciplini brzo hodanje na 12 km, Đuro Stantić osvojio drugo mesto, iza Ferenc Manglica, a ispred Mikloša Šorgoa, takmičara iz Budimpešte. U subotičkom dnevnom listu na mađarskom jeziku „Bacsikai Ellenör“, 12.10.1902. godine, izašao je pod naslovom, „Fudbalsko takmičenje“, sledeći tekst: „Subotičko sportsko udruženje protiv Segedinskog biciklističkog i telovežbačkog kruga, igra utakmicu u nedelju u 3 sata popodne u Dudovoj šumi. Fudbalsko takmičenje ima šanse da se pokaže kao veoma zanimljivo. Subotička ekipa sastoji se od sledećih članova. Golman: Staniša Mačković; Odbrana: Jožef Jaroš i Franjo Pančić; Half linija: Antal Rižanji, Šandor Tari, Antun Pokornik; Navala: Lajčo Evetović, Ilija Lepedat, Đorđe Stantić, Antal Pataki i Bela Poljvaš.... Đorđe je dakle igrao na poziciji centarfora za „loptačku“ sekciju „Subotičkog sportskog udruženja“.⁷ Na takmičenju održanom na Paliću 7. 8.1904. godine u disciplini hodanje na tri engleske milje, Đorđe je osvojio prvo mesto, popravivši državni rekord za 2 min i 16 sekundi. Na državnom prvenstvu Ugarske 9.10.1904. godine, koje je organizovao atletske klub iz Arada, u trci brzog hodanja na 30 km, Đuro Stantić je osvojio drugo mesto. Na Paliću je 9. i 10. 9.1905. godine održano Peto međunarodno takmičenje, povodom jubilarnih 10 godina organizovanja

⁶ „Bacsikai friss újság“ од 09.06.1901. године, Суботица, стр. 14.

⁷ „Bacsikai Ellenör“ бр. 82 од 12.10.1902. године

takmičenja "Subotičkog sportskog udruženja". Na tom takmičenju Đuro Stantić je u disciplini brzo hodanje na 1.000 m. osvojio prvo mesto.

OLIMPIJSKE IGRE 1906. U ATINI

Već januara 1906. godine, subotički dnevni list donosi sledeću vest: „Danas je „Subotičkom sportskom udruženju“ uručen raspored takmičenja Jubilarnih olimpijskih igara koje će se održati u Atini od 22. 4. – 2. 5.1906. godine. Takmičenja u trajanju od 10 dana obuhvataju sve grane sporta, ali nas Subotičane najviše interesuje takmičenje u hodanju, tim pre, što je prema dobijenim obaveštenjima Đuro Stantić, već započeo treninge hodanja, ali i pijenja vode. Svi, koji se interesuju za program, mogu da ga pogledaju u prostorijama SSU-a“⁸, što je potvrđeno zvaničnom odlukom „Mađarskog olimpijskog komiteta“ na sednici od 9. 4. 1906. godine, na čijem spisku je Stantićevo ime bilo pod rednim brojem 7.⁹

Odlazak takmičara i publike na Olimpijske igre u Atinu 16. aprila 1906.godine, među kojima je bio i Đuro Stantić, predviđen je bio u osam sati ujutru, sa istočnog Budimpeštanskog perona. Ekipe od 35 takmičara i članova rukovodstva otputovala je iz Budimpešte vozom za Fjumu (Rijeku), odatle u Trst brodom, pa posle prekrcavanja u drugi brod za luku Pirej, odatle u Atinu kopnom. Ekipe je ovo putovanje zbog talasa i velike vrućine teško podnela. U Otrantskim vratima brod je zahvatila velika oluja, tako da su i takmičare iz Nemačke i Danske mučile slične stomačne muke, malo koji reprezentativac nije povraćao. Zbog malog budžeta reprezentacije bilo je novca samo za slabu hranu i smeštaj na brodu. Uglavnom se od mesa jelo kozije, na koje skoro niko nije bio navikao.

Velike nade polagane su u nastup Đure Stantića, u trci hodanja na 1.500 metara. Da je bio siguran u sebe i veliki optimista, vidi se prvo iz dopisnice iz Atine od 22. 4. koja je predata dugogodišnjem predsedniku SSU-a Josipu Piukoviću, u kojoj piše da je u Atinu stigao srećno, da ga putem

⁸ Лист „Szabadkai friss újság” 14 od 19.01.1906.godine, Суботица, стр. 2

⁹ List „Szabadkai friss újság” 14 od 19.01.1906.godine, Subotica, str. 2.

Zlatni pehar sa Olimpijskih igara 1906. u Atini, u ruki autora 2014. lično ga je uručio kralj Konstantin Đuri Stantiću

nije morila morska bolest, da je siguran u svoju pobjedu i da je u Atini prisutno 910 takmičara iz 25 zemalja, sa tri kontinenta. Iz druge dopisnice, koja je predata redakciji subotičkog dnevnog lista „Bácskai hírlap“¹⁰ može se pročitati da Mađari do tada nisu osvojili zlatnu medalju i da se rukovodstvo reprezentacije nada, da će pobediti i da je njegovo takmičenje posljednje na programu, zadnjeg dana održavanja Jubilarnih međuolimpijskih igara u Atini. Učestvovao je u disciplini hodanja na 1.500 m koja je bila održana u utorak 01.05.1906. godine, na „Panatenaiko“ stadionu u Atini. Na cilju bio je sledeći plasman: 1. Džordž Bonhag (SAD) rezultat 7 min 12 sec 6 desetinki; 2. Donald Linden (KAN) rezultat 7 min 19 sec 8 desetinki; 3. Konstantinos Speciotis (GRE) rezultat 7 min 22 sec; 4. Georgios Saridakis (GRE); 5. Karilaos Vasilakos (GRE); 6. Aleksandros Kuris (GRE); 7. Đuro Stantić (HUN); 8. Robert Wilkinson (GBR) diskvalifikovan; 9. Eugen Špigler (AUT) diskvalifikovan. Međutim, posle te trke izbio je skandal u čijem središtu je bio Amerikanac Džordž Bonhag, zbog čega je posle prve trke na 1.500 m, organizovana druga trka hodanja na 3.000 metara. Džordž Bonhag je bio učesnik na Jubilarnim igrama u trčanju na 1.500 metara i 5 milja, ali je podbacio, zauzeo je 6. odnosno 4. mesto. Da bi se na izvestan način iskupio za loše

¹⁰ „Bácskai hírlap“ Суботица 26.04.1906. стр.12

rezultate, u poslednjem momentu prijavio se za trku u hodanju na 1.500 metara. Pre trke obratio se poznaniku Kanađaninu Don Lindenu, takođe učesniku trke u hodanju, koji ga je posavetovao u kakvoj opremi treba da nastupi, koja su pravila i kako treba da hoda. Ta trka održana je u utorak 01.05.1906. godine. Sledećeg dana sudijski odbor je utvrdio povredu pravila hodanja od strane Bonhaga, diskvalifikovao ga i poništio održanu trku. Za vreme trke na 1.500 m, koja je bila veoma neobična, velika borba za prvo mesto vodila se između Engleza Vilkinsona i Austrijanca Špiglera. Jedan austrijski sudija na stazi diskvalifikovao je Engleza, jer se gurao rukama, zbog čega je publika nagnula na takmičarsku stazu. Ipak, na kraju, na insistiranje kralja Konstantina II, zakazana je nova trka, ali sada na 3.000 m i uz suđenje kralja, visokog predsednika Organizacionog komiteta, koji je naknadno postao član Sudijskog odbora, nezadovoljan časnošću sudija. Trka je uvrštena u poslednjem trenutku u program, održana je poslednjeg dana Jubilarnih igara, u sredu 02.05.1906. godine, pre završne ceremonije. Treneru Nikoli Matkoviću bio je veliki problem da u velikoj Atini pronade Đuru, koji je otišao da sa društvom iz reprezentacije, koji su mislili da je takmičenje gotovo, otopi revolt zbog navijačkog suđenja. Srećom, uspeo je na vreme da ga pronade i da ga pripremi za novu trku. Takmičili su se svi učesnici prethodne trke hodanja na 1.500 metara, sem Bonhaga i Lindena, koji su se već vratili u SAD odnosno Kanadu. Za vreme nove trke, za pobjednika su se opet, svim sredstvima borili Englez Robert Vilkinson i Austrijanac Eugen Špigler. U toku približavanja cilju trke, između njih dvojice, došlo je do guranja. Pošto je uočio da su povremeno njih dvojica trčali, glavni sudija Prestolonaslednik Grčke Konstantin II ih je diskvalifikovao. Kao trećeplasirani, liniju cilja je prošao Đuro Stantić, u vremenu 15 min 13 sec i 6 desetinki. Pošto je jedino njegov stil bio besprekoran, (dok su Vilkinson i Špigler trčali, jer drugačije Đuru nisu mogli prestići, pa su diskvalifikovani) na čemu mu je kralj čestitao, proglašen je za pobjednika trke u hodanju na 3.000 metara, ispred takmičara iz Nemačke Hermana Milera i domaćeg hodača Georgiosa Saridakisa. Na cilju je bio sledeći plasman: 1. Đuro Stantić (HUN) rezultat 15 min 13 sec 6 desetinki; 2. Herman Miler (GER) rezultat 15 min 20 sec; 3. Georgios Saridakis (GRE) 15 min 33 sec; 4. Pantelis Ektoros (GRE); 5. Joanis Panagulopulos (GRE); 6. Robert Vilkinson (GBR) diskvalifikovan; 7. Eugen Špigler (AUT) diskvalifikovan; 8. Konstantinos

Speciotis (GRE) diskvalifikovan.¹¹ Koliko je Stantićeva pobjeda bila značajna, najbolje pokazuje to da je od grčkog kralja Konstantina dobio zlatni pehar, kakav su svega tri pobjednika dobila: Englez za trčanje, Amerikanac za opšte rezultate i Đorđe Stantić za brzo hodanje.

Đuro Stantić u beloj majici, iza austrijskog tamičara u štraftastoj majici na finalnoj trki Atina 1906.

Đorđe Stantić 3. Maja je već bio u Budimpešti, gde su u njegovu čast priredili svečani prijem. Dolazak u Suboticu, očekivao se sutradan oko 18 časova. Na povratku iz Atine, Đuri Stantiću je u Subotici priređen veličanstven doček. Na subotičkoj železničkoj stanici, olimpijskog šampiona, dočekale su hiljade građana, na čelu sa gradskim savetom i Đurinim roditeljima. U velikom oduševljenju, građani su na rukama nosili svog najvećeg sportistu i na taj način mu odali priznanje. Zlatni pehar, maslinova grančica i zlatna medalja, koje je Stantić osvojio u Atini, bili su izloženi u radnji „Juzbah i ortak“, na subotičkom Korzou. Narod je ispunio peron i trg ispred stanice. Kada je najavljen dolazak brzog voza iz Budimpešte, uzbuđenje je kako piše „7 nap“¹² dostiglo vrhunac. Svi su sa

¹¹ <http://www.sports-reference.com/olympics/athletes/sz/gyorgy-sztantics-1.html>

¹² 7 Nap“ од 2.11.1973. стр. 23

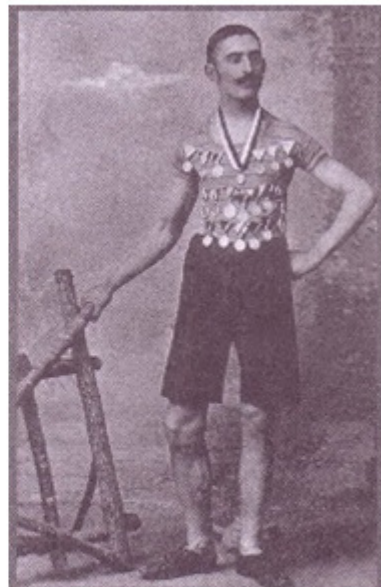
velikim nestrpljenjem očekivali šampiona koji je proneo dobar glas svoga grada. Par minuta posle 18 časova, stigao je brzi voz. Krenulo je skandiranje „Živeo“, a trube su zasvirale svečanu koračnicu. Narod je krenuo ka njegovom vagonu. Bela Vermeš, tadašnji predsednik „Subotičkog sportskog udruženja“, pozdravio je srdačnim rečima Đuru Stantića. Narod ga je podigao na ruke i uz muziku duvačkog orkestra krenuo ka centru Subotice. Sa prozora palata na gradskom Korzou, žene su mahale maramama, muškarci šeširima, vikali su: „Živeo šampion“. Nekoliko dana posle, već je bio u svojoj kancelariji, u gradskoj kući.“ I list „Невен“ o tome piše: „Na povratku sa Olimpijade, Stantiću je u Subotici priređen veličanstven doček. Na željezničkoj stanici olimpijskog pobednika dočekale su hiljade građana, na čelu sa gradskim savetom i njegovim roditeljima. U velikom oduševljenju građani su na rukama nosili ulicama svog najvećeg sportistu i na taj način odali priznanje čuvenom takmičaru i velikom rodoljubu“¹³. Nakon Olimpijskih igara, Đorđe Stantić je znatno smanjio treniranje, pogotovo učestvovanje na takmičenjima. U sportskoj javnosti, pojavljuje se početkom 1912. godine, kada izlazi tekst pod naslovom „Đorđe Stantić trenira“, u dnevnom listu „Szabadkai sport újság“. U njemu se iznosi sledeće: „Najveći ponos „Subotičkog sportskog udruženja“, najčuveniji čovek grada Subotice i za sve nas najpopularniji i najomiljeniji muškarac, Đuro Stantić ponovo trenira. Svaki čovek zainteresovan za sport, zna da otkad je Stantić napustio sport, u Mađarskoj nema takvog hodača, koji bi mađarske boje mogao zastupati u nadi pobeđe.

Čak ni u državnim razmerama nema među novijima takvih, koji bi dostigli staru gardu. Stantić je poslednji put nastupio na atinskoj Olimpijadi. Posle blistavog velikog trijumfa, kada je čitavom svetu pokazao svoje izuzetne sposobnosti i ispred predstavnika drugih nacija osvojio dičnu titulu svetskog šampiona, napustio je sport.“ „Ostavite me na miru! Star sam ja za takve stvari. Ja sam svoje uradio. Neka rade mladi“ odgovarao je

¹³ „Невен“, бр. 10 од 01.10.1906. године, Суботица стр.158

*Na Đurin život najveći uticaj imala je
starija sestra Marija*

Đuro Stantić sa zlatnom medaljom

prijateljima, na njihova nagovaranja da nastavi svoj trijumfalni put. Uzalud je čekao da mlađi stignu. Njegovim povlačenjem stigli smo dotle, da mađarski hodač danas ne može ugroziti strance na takmičenjima u hodanju. Mađarski ljubitelji sporta su uporno molili Stantića da se opet vrati na scenu i bude vođa mađarskim hodačima. A on ne bi bio ono što jeste, da je mogao odoleti ovim argumentima. Opet je počeo da trenira i prijatelji su sa čuđenjem videli da živi najsportskijim životom. Alkohol apsolutno ne koristi. Ambiciozan je i savestan kao mladi početnik. Krajem maja će početi da se takmiči. Teško je davati optimističke prognoze, jer skoro deceniju ne nastupa, zadnji njegov nastup bio je 1907. godine u Pragu, ali se ipak nadamo, da će ostvariti senzacionalne rezultate. Stantić je takva sila i talenat od Boga dan, da sigurno možemo očekivati od njega sjajne rezultate. Stari lav je nakon nekoliko meseci treninga pokazao da je

još uvek kralj sveta mađarskih hodača. Čak možda jedini, kome s poverenjem možemo dati priliku za nastup na Olimpijadi u Stokholmu.“¹⁴ U ovom periodu Đuro Stantić povremeno igra fudbal u FK „Bačka“ iz Subotice, prvom našem takmičarskom fudbalskom klubu osnovanom 1901. godine.

Na prvaj od devet mermernih ploča OI šampiona na Fakultetu za fizičku kulturu u Budimpešti je ime Đure Stantića

KRAJ ŽIVOTNOG PUTA OLIMPIJSKOG ŠAMPIONA U GRADSKOJ KUĆI

Izenada je međutim, usledila tragedija za porodicu Stantić i za atletski sport. U radno vreme, iznenada, na poluspratu Gradske kuće, Đuru je pogodila moždana kap. Smrti Đorđa Stantića u naponu sportske snage, lokalna štampa je naravno pridala veliki značaj. Subotički dnevni list na mađarskom jeziku „Bácsmegyei napló“, doneo je članak o tom tužnom događaju pod naslovom, „Umro je Đuro Stantić“, sa sledećim tekstem: „9. Jul, Sa velikom tugom smo ispisivali ove tri reči koje su u naslovu. Onaj, koji je Subotici toliko slave doneo i koji je ime Subotice pronosio

¹⁴ Дневни лист „Szabadkai sport újság“, бр 4 од 04.03.1912.године, Суботица,стр. 2.

gde god je pobeđivao, danas ujutru u pola osam, umro je od srčanog udara u svojoj kancelariji za registar o „narodnom ustanku“. Iznenadjeni njegovom smrću, nismo uspeli da sjedinimo i napišemo sve njegove pobeđe, ali taj podatak za Suboticu nije ni potreban, jer ga svi znaju. Radoznali smo ko će sve biti prisutan na njegovom poslednjem ispraćaju i da li će na nedeljnoj skupštini zakonodavnih organa grada, u gradonačelnikovom izveštaju biti sa nekoliko reči spomenuto ime onoga koji je toliko slave doneo Subotici i da li će ime Đure Stantića biti večno upisano u skupštinskom zapisniku. Toliko je ipak zaslužio. Samo to da napomenemo, da ga je smrt stigla kao „vojnika“ grada. Radio je kao rukovodilac gradskog registra o „narodnom ustanku“.¹⁵ Pod naslovom „Sahrana Đure Stantića“, idućeg dana čitamo: „Danas poslepodne u pet sati, sahranjen je iz mrtvačnice na Bajskom groblju Đuro Stantić iz Zemunske ulice, olimpijski pobednik takmičenja u hodanju. Kada je na tom takmičenju pobedio u trci na 3000 m, sa tribine je sišao lično grčki kralj, da bi se rukovao sa subotičkim takmičarem. Kada se vratio iz Atine u Suboticu kao pobednik, samo je jednom o tome pričao. Rekao je da čast onog rukovanja sa grčkim kraljem, poklanja svom rodnom gradu Subotici. Od tada nigde o tom događaju nije nikada nikom pričao. Na dočeku u Subotici posle učešća na Jubilarnim Olimpijskim igrama dočekalo ga je više hiljada oduševljenih građana, kojima su oči blistale od radosti. Juče, čoveku koji se rukovao sa kraljem, zaustavilo se kucanje srca. I sada, kao i na dočeku posle velike pobeđe u Atini, ispratila ga je masa sveta na poslednjem zemaljskom putu, kojoj su blistale oči, ali ovog puta od žalosti. Subotička sportska društva sa kompletnim članstvom bila su prisutna na sahrani i položila su vence na njegov grob. Na groblju, profesor više trgovačke škole u Subotici, Bela Matković, oprostio se od Đure Stantića, oproštajnim govorom u ime subotičkih sportskih društava.“¹⁶ Na nadgrobnom spomeniku, uklesane su sledeće reči: „Stantić Đorđe, počasni član Subotičkog sportskog udruženja i 1906. na atinskim olimpijskim igrama u daljinskom pešačenju svetski prvak“. Ispod toga stoji „U zdravom telu, zdrav duh“. Ne postoji običaj da sportska društva

¹⁵ „Bácsmegeyi Napló” од 10.07.1918. године.

¹⁶ „Bácsmegeyi Napló” од 11.07.1918. године.

određenim povodom posećuju ovaj spomenik, a ni u gradu Subotici, na žalost, ne postoji nijedno spomen obeležje, osim jedne ulice koja se zove po njemu. Taj naš nemar srećom nije karakterističan i za Mađarski olimpijski komitet koji je posetio pre tri godine Đurin grob i položio venac i cveće. Tom prilikom došlo je 14 mađarskih starijih olimpijaca, dok od domaćih niko ne dolazi. Teško je kod nas biti neko kod kuće.

Imanje u Maloj Baji zabeleženo kao adresa Đure Stantića u knjizi umrlih, desno sestra Marija i majk

Prilog etnomuzikologiji Bunjevaca: Jakov Josip Mlinkov (1876-1962): Kratka biografija

Bunjevac koji je snimio prije Velikog rata najviše gramofonskih ploča u čitavoj Jugoslaviji

Joca Mlinko, prozvan po materi Mimika, rođen je u Subotici 3. jula 1876. godine. Kršten je u crkvi Svetog Roke u Subotici, a krštenje je u matičnu knjigu zavedeno pod rednim brojom 196/1876¹. Krštenicu prikazanu pod rednim brojom 303. od 27. juna 1949. godine upiso župnik Blaško Rajić, kada je Mlinko došo rad nje, dakle Rajić nije napiso župni ured Svetog Roka, kako to stoji zvanično na pečatu, već pravo bunjevački - Svetog Roke, ko zakonito dite od oca Mlinkov Antuna i matere Emilije Buljovčić. Kršteno ime mu je Jakov Josip Mlinkov, dakle ne zove se Joca Mimika, kako to nalazimo u nikim tekstovima. Ime mu je dvostruko Jakov Josip, prizime mu nije Mlinko, već Mlinkov. Dakle Joca Mimika su samo dva nadimka. Jedan veći salaš Mlinkov bio je u drugoj duži Sivačkog puta, sa desne strane. Osnovnu škulu završio je u Starom Bečeju, a posli toga je u Beogradu u periodu od 1892. do 1894. godine završio Vojno-dvorsku muzičku škulu. Nakon toga dolazi u Mol, di mu je mater 1896. godine kupila kafanu, koja se nalazila, a i danas se nalazi priko puta Svetosavskog doma. Po usmenim tvrdnjama, otac mu je poginio u nikom ratovanju, dobrim prija Velikog rata. Iz prvog braka Josip Mlinkov je imo troje dice, dva sina i ćer. Prizime Mlinko i Mlinkov navodi se u "Imenoslovu" od 1876. u Subotici, na Bikovu i u Čantaviru.

¹ Prema podacima: István Baranyi penzionisani matičar u Molu

Broj 303/1949
Nus

IZVADAK IZ
MATICA KRŠTENIH
EXTRACTUS LIBRI BAPTISATORUM

u rimokat župi s. Roke paroch. eccl. Romano-Cath. god. 1876. hiljadu osam st. osam st. osam st. e. de a. millesimo genisimo e.

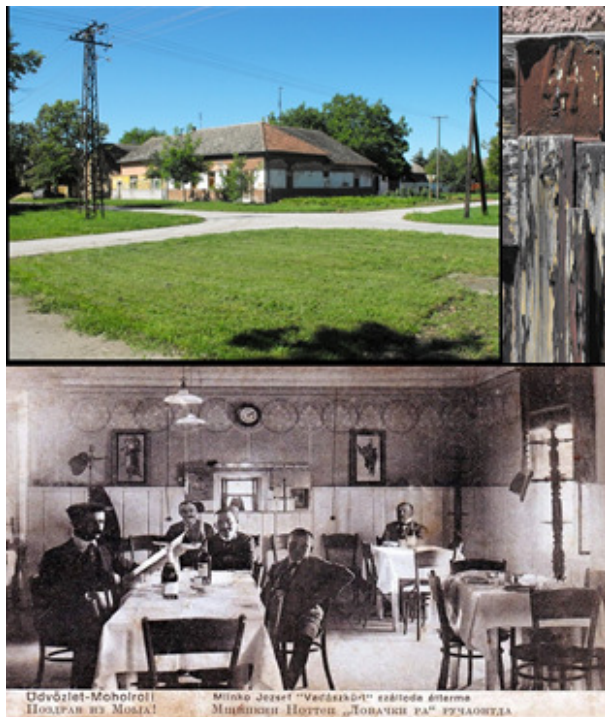
Ime i prezime Nomen Cognomen	Spol Sexus	Porijeklo Origo	Ime prezime, stajez, vjera i rodno mjesto, stan, ulica i broj kuće roditelja		Opaske Observationes
			muški mas.	ženski fem.	
3 4 186 Jula 1876.			muško	stak nis	Anton Mlinkov Emilija Bulgarčić Raka Gradani

Da se ovaj izvod sa originalom slaže, svjedoči...
U Subotici, s. Roke, dne 3. srpnja 1949.
B. Rajić
župnik - parochus

Krštenica koju je izdao 1949. god. župnik Blaško Rajić

Istraživanje o našem Bunjevcu koji je snimio najmanje 124 kompozicije na gramofonsku ploču, nije trebalo da započne 2017. godine, već za vrime njegovog života. Do sad smo trebali ko Bu-

njevci napisati Mlinkovu biografiju, izdat monografiju sa DVD-om, na kojem bi bili svi ovi zvučni zapisi u digitalnoj formi, popularisat njegov ogroman doprinos muzičkoj kulturi balkanski naroda... Tako na Vikipediji (hrvatska verzija) o Josipu Mlinku imamo zabilježene četiri prostoproširene rečenice. Evo šta "sve" o našem Bunjevcu Josipu Mlinkovu, kaže Wikipedija: "**Josip 'Joca' Mlinko - Mimika**^[1] (Subotica, 3. srpnja 1876. - Mol, 9. studenoga 1962.) je bio bački skladatelj i narodni pjevač^[1] iz Subotice rodom Hrvat. Jedna je od najpoznatijih tamburaša svog vremena. Rođen je 1876. u Subotici. Pročuo se po vrsnim tamburaškim izvedbama. Poznato mu je djelo *Veliko bačko kolo*, ponegdje zvano *Mimikino kolo*. Drugo poznato Mlinkovo djelo je *Bunjevka*. Autor je još nekoliko izvornih kompozicija za tamburice. Među njima je kompozicija *Prid pendžerom procvitala ruža*. To je pjesma hrvatskog pjesnika **Ivana Petreša** koju je uglazbio Mlinko.^[2] Umro je u Molu 1962. godine. Danas se jedna ulica u Subotici naziva njegovim imenom." Zapravo, danas ni jedna ulica u Subotici ne nosi Mlinkovo ime. Autor koji je ovo objavio, očigledno ne pozna dobro čak ni gramatičke promine po rodovima. Zvanično, iako je Josip Mlinkov bio obrazovani muzičar, vodio se kod poreznika po zanimanju, ko samostalni ugostitelj. Kafana sa tri sale zvala se "Mimikina kafana", tog naziva još se sića više živi gostivi, a dugo joj je zvaničan naziv bio "Lovački rog". Bio je u kafani bar sa šankom, jedna velika sala za goste i jedna manja za viđenije goste, domaće i iz drugih mista, di se moglo isti za astalom sa bilim čaršapima, a pošto na razglednici iz Mola, na kojoj je fotografija ove sale piše da je ona u hotelu,

Današnji izgled kadgod Mlinkove kafane i kuće, jugozapadna ćoša N.Radonića i Narodnog fronta, Broj 44 na kapiji, Mlinkova gostionica "Lovački rog", sala za ručavanje, na ovoj razglednici gostionica je nazvana

dobo sa drvenim lutkama i drvenim kugljama. Kafana je sve do 1937. godine bila u Mimikinom vlasništvu, kada ju je u svojoj 61. godini prodo Ivanu Radoniću, ugostitelju iz Mola. Radonić je do 1950. godine bio zakupac opštinske Velike kafane, koja je te godine srušena i na njezino mesto izgrađen Dom poljoprivrednika sa bioskopom. U to vrime, Mimikina bivša kafana je bila poznata pod nazivom "Banfi kafana". Posli drugog svitskog rata je nacionalizovana. Od toga doba, radila je u okviru ugostiteljskog priduzeća "Vinar", dok je 1970. godine nije kupio Dušan Pajić i priprazio u porodičnu kuću. U dobo prodaje, još je u avliji postojala kugljana, ali u neupotrebljivom stanju.

možemo zaključiti da je u istom objektu bilo moguće i prispavati. U kafani je redovno sviro veliki tamburaški orkestar, sa kojim je često nastupo i sam vlasnik, najčešće svirajući violinu, jel pivaјуći. Kafana je sudeć po stilu Mimikinog života, o čemu svidoeče fotografije koje u ovom radu, prvi put izlažemo javnosti, donosila ozbiljan prihod, a ne zaboravimo tantijeme od snimljenih ploča za američke, engleske i mađarske diskografske kompanije.

U avliji kafane postojala je kugljana, u ono

Mlinkov za kormilom svog motornog metalnog čamca na Tisi

U Molu se osniva 1885. Godine Dobrovoljno vatrogasno društvo, a već 1887. godine osnovan je duvački orkestar od sedam članova. Obaveza članova orkestra bila je naravno gašenje požara, zatim koncerti za vatrogasne proslave, na lokalnim paradama, ispraćaj na saranama. Za prvog dirigenta bio je izabran Mulbak Đula iz Beograda.

Jakov Josip Mlinkov je početkom 1900.-ti godina došo na čelo tog vatrogasnog orkestra, o kojem se staro naredni 60 godina.

Vatrogasni orkestar u Molu prije Prvog svitskog rata, Mlinkov sidi treći sliva

U istom periodu osnovo je u Molu i čuveno tamburaško društvo "Lira", uz čiju pratnju je snimio gotovo sve svoje ploče. Osnovo je i sve do 1924. godine vodio hor pri srpskoj pravoslavnoj

crkvi Svetog Save u Molu. Ko honorarni nastavnik pivanja, radio je četiri godine u Građanskoj škuli u Molu, a nakon Drugog svitskog rata, pridavo

je teoriju i pivanje u nižoj gimnaziji i u Dičijem domu u Molu. Na poučavanju muzike aktivan je bio kako u Molu, tako i u Adi, od njegovi mnogobrojni učenika mnogi su postali profesionalci i osnovali svoje kafanske, i orkestre za svadbe u Molu i Adi, ali i širom zemlje. U drugoj polovini 50.-ti godina, uveo je običaj da omladinski vatrogasni orkestar, ujutro muzikom budi stanovnike Mola i poziva ih na prvomajski uranak. Uporedo sa tim svojim aktivnostima, osnovo je omladinski i pionirski duvački orkestar Vatrogasnog društva iz Mola, zatim sokolsku, omladinsku i profesionalnu muzičku kapelu.

Omladinski duvački orkestar u Molu oko 1919. Godine i Josip Mlinkov

Pri kraju svojeg života i rada (živio 86 god.), osnovo je duvački orkestar "bleh kapelu" od 20 članova, pri DTV "Partizan", što je bio nastavak njegovog angažmana pri

sokolskom društvu u Molu, pošto je društvo za telesno vaspitanje "Partizan", bilo socijalistički nasljednik sokola.

Mlinko šezdeseti godina sa svojim učenicima iz Mola ispred Velike terase na Paliću.

U dubokoj starosti, da sačuva tradiciju vatroasne muzike, ponovo osniva

pionirski orkestar od 30 članova talentovane djece, sa kojima radi od početnih tonova i taktova.

Josip Mlinkov sa dičijim orkestrom u Molu

U isto vrime počinje sa radom 45-člani ženski – divojački orkestar. Rad

se odvijao u tri grupe: tamburaški instrumenti, harmonika i klavir. Osnovno je svoj nonet – desetočlani zabavni orkestar, kako se to kadgod zvalo, sa džez kompletom bubnjeva, trombonom, klarinetom, alt i tenor saksofonom, harmonikom, džez trubom, kontrabasom i dvi violine.

Molski nonet - zabavni orkestar sa Mlinkovim u sredini

Pored tog što je rukovodio većim brojom orkestara, od koji naravno nisu svi mogli trajat kontinuirano cilo vrime njegovog rada, bavio se i komponovanjom. Tako je svoju

prvu kompoziciju objavio još zdravo daleke 1893. godine, pod nazivom “Kaplarsko kolo” (sa nepuni 17 godina), da bi 1898. godine kompoziciju “Kolo mladeži marš” posvetio dr Stipanu Matijeviću, prvom pridsidniku “Kola mladeži” u Subotici.

Prigodnu kompoziciju “Nevena marš” komponuje povodom proslave 25-te godišnjice izlaženja časopisa “Neven” Mije Mandića, da bi u čast podizanja spomenika Svetozaru Miletiću u Novom Sadu, komponovo “Mi-

letića marš”. Prilikom podizanja spomenika caru Jovanu Nenadu u Subotici, komponuje za vojnu duvačku kapelu, svečani pohod “Pozdrav Subotici”. Sve kompozicije, bile su izvedene u navedenim svečanim prilikama.

Komponovo je Mlinko i kola kao što su: “Mimikino kolo”, “Mimikino veliko kolo”, “Staroga Mlinka kolo”, “Bunjevačke igre” i “Melanikin valcer”. Isto tako komponovo je muziku na tekstove pisnika: “Prid prozorom procvatala ruža”, “Ču li mene skeledžijo”, “Što ću nane, boluje mi dika”, “Sve zbog tvojih poljubaca divnih”². Osim toga, sakupio je dosta bunjevački narodni pisama i za njih komponovao muziku. O tom ću pokušati uskoro sakupit notni material, koji mi je obećan, što će virujem donet i mnoštvo drugi podataka o životu, radu, autorstvu i familiji Jakova Josipa Mlinkova.

Jakov Josip Mlinkov
sa odlikovanjima

Pravoslavna crkva Svetog Save u Molu, čijim
horom je Mlinkov dugo rukovodio

² Godišnjak Muzeja grada Novog Sada, broj 9. za 2014.godinu, st. 207.

Za svoj dugogodišnji rad na izvođenju muzike, koja je budila nacionalnu svist, kako Bunjevaca tako i Srba, čika Joca, kako su ga u Molu zvali, dobijo je razna priznanja i nagrade, odlikovanja. Tako je molska pravoslavna crkvena opština, za Mlinkov pridani rad sa horom srpske pravoslavne crkve, pismeno mu izrazila blagodarnost. Još 1914. godine dobio je diplomu, koju mu je dodilio Savez srpski pivački društava, na sletu srpski pivača u Somboru 27. maja 1914. godine. U toj diploma stoji: “Gosp. Joci Mlinkovu članu Srpskog pevačkog društva u Molu, izdaje se ova pohvalna diploma u svečanoj sednici svih srpskih pevačkih društava iskupljenih u Somboru na I slavi Srba pevača o pravoslavnim Duhovima 1914. godine.” Na fotografiji vidimo da je nosilac 4 odlikovanja, ali još treba istražiti za šta su i od koga dobijena.

U više navrata o radu i muziciranju Joce Mlinko-Mimike pisano je u časopisima onog vremena. Tako u listu “Nevenu” iz 1905. godine stoji: “Tamburaško društvo “Lira” iz Mola, kojemu je upravitelj Josip Mlinko naš zemljak, sadašnji gostioničar u Molu, pribivalo je ovih dana u Subotici. Sviraju neizrecivo umiljato, a krase svirku milozvučnim pivanjem. Upravitelj je umitnik, koji na svašta zna pismu reći...” U “Nevenu” iz 1912. godine objavljena je pisma “Prid prozorom procvatala ruža”, koju je uglazbio Josip Mlinko “glasoviti umjetnik”.

Umro je u Molu 9. novembra 1962. godine, di je i saranjen na katoličkom groblju, u familijarnu kriptu. Mlađi sin umro je ko momak od bolesti pluća, a po pričanju bio je natprosičan talenat za pivanje. Stariji sin Aleksandar radio je ko službenik katastra u Molu. Aleksandrova (Piština) ćerka Irena, bila je udata za Torok Lajoša, sa kojim je imala sina, dakle Mimikinog praunuka, razvela sa i odselila za Švedsku, di se udala za prvu ljubav iz Mola. Mlinkova ćer zvala se Jelka, rođena je 1921. godine, a umrla ko divojka od 16 godina 1937. godine u Molu. Žena Đula Mlinko, rođena Kuntić, umrla je 1914. godine u 39. godini. Dakle, porodični život bio mu je pun tragični događaja. Na postamentu velikog spomenika u obliku obeliska od bilog mermera uklesano je: “Ovaj spomenik podiže ožalošćeni suprug Joca sa decom”. Za ćer je uklesano: “Jelka Milinko (Mimikina) umrla u cvetu mladosti 16. maja 1921.”, klesar je očigledno

napravio grešku. Između imena ćeri i Josipovog imena, uklesana je tambura sa gudalom priko nje, ko simbol dva instrumenta koje je Mimika najviše svirao.

Baranji Ištvan, molski matičar, koji je na tom random mistu naslidio Mlinkovog sina Aleksandra, organizovo je obnovu nadgrobnog spomenika, a radovi su izvedeni između 20. septembra i 7. oktobra 2009. godine. Pridsidnik mesne zajednice Mol, Jovan Šević obezbedio je građevinski material, a ličnim novčanim priložima pomogli su Kovač Laslo, Balog Peter, Matuška Tibor, Guljaš Rudolf, ko kadgodašnji Mimikini učenici, zatim Sečenji Ferenc i Žoter Mihalj, ko veliki poštivaoci.

Obnovljena grobnica familije Mlinkov u Molu

Tragovi Mlinkovog marnog rada, mladi duvači Dobrovoljnog vatrogasnog društva Mol, 2002.god. ispid Doma kulture

SNIMANJE GRAMOFONSKIH PLOČA

U današnje vrime više naučni institucija i značajnih biblioteka, u posljednji desetak godina, izvršili su kvalitetnu digitalizaciju stari ploča, a visok tehnički nivo njevog muzičko-digitalnog hardvera, softvera i znanja, omogućili su značajno bolji kvalitet reprodukcije, čak i pomalo izgrebani ploča, od onog što smo mi entuzijasti mogli reprodukovati. Najbogatiju zbirku ovi ploča od oko 2500 primeraka, sakupio je Saša Spasojević iz Borče, prikupljajući i mnogobrojne podatke o kompozitorima i izvođačima. Među prvima koji su tu muzičku baštinu učinili dostupnom širokom krugu istraživača, je Stiven Kozobarić, unuk američkog iseljenika čiji je dida vodio čuveni orkestar “Kozobarić” u SAD, tako što je veliki broj ploča digitalizovao. Vrlo pouzdan i obiman izvor podataka nalazimo u katalogu pančevačkog prodavca gramofona i gramofonski ploča Mite Đ. Palića, koji je štampa godišnje, lipo uređene kataloge, sa cinovnikom najnoviji i stariji izdanja ploča. Sačuvan je Palićov katalog iz 1913. godine, čiji pun naziv glasi: “Cenovnik gramofona (govorećih mašina) i spisak najnovijih gramofonskih ploča Mite Đ. Palića iz Pančeva za 1913. godinu”. Više od trećine ploča su snimci tamburaški orkestara, najviše orkestra Joce Mlinka Mimike iz Mola, kako na pločama stoji, zatim orkestr Stevana Bačića Trnde iz Sombora, pa Tamburaški orkestar Vase Jovanovića Lipe iz Kovilja, novosađanin Filip Grujić, sa kojim ne nastupao i Marko Nešić, Bačvanski tamburaški kvartet, Tamburaški zbor Joce Bajića iz Sombora, Tamburaško pevačko društvo “Srem”, orkestar Mate Šandora iz Subotice, Đure Stojkovića i njegove družine iz Velike Kikinde, prvo beogradsko tamburaško društvo “Šumadija”, Šandor Perlić Jakara i njegova družina iz Novog Sada, Tamburaška družina Joce Maksimovića Trnde iz Sombora, i.t.d. Među snimljenim materijalom u grupi narodna muzika, u Palićevom katalogu prevladavaju bećarci, svatovci, razna narodna kola, koračnice, marševi, bunjevački šaranci, igre zaplet.³

Prema navodu na 63. strani Palićevog kataloga, numera “Preko mora” (La Paloma”) snimljena je na ploči Tamburaškog društva Josipa Mlinka Mimike sa kataloškim brojem K-1662. Na drugoj strani ploče nalazi se

³ Godišnjak Muzeja grada Novog Sada, broj 9. za 2014.godinu, st. 207.

Nešićev snimak pesme “Majka me psuje”. Dakle, pošto je na ploči snimljena muzika dva autora i izvođača, priostaje nam da utvrdimo na kojoj ploči su pored doli pobrojani pisme drugi autora, a koje su Mlinkove obadvi pisme, pošto su na velikim pločama sa 78 obrtaja bile najčešće (ali ne uvijek) po jedna kompozicija na svakoj strani. Ubedljiv primer nadahnutog i virtuoznog izvođenja tadašnji muzičara na gramofonskim snimcima, pruža nam ploča “Mimikino kolo” u izvođenju Josipa Mlinka i njegovog ansambla “Lira”. Prema Palićevom katalogu, Mlinkov je sa orkestrom “Lira” snimio tri ploče sa ovim kolom, pod kataloškim brojevima 62, 64 i 65. Verzija ovog kola koja je digitalizovana, nosi katalošku oznaku proizvođača: Col.1091. Ovo samo znači da je stvar još složenija, jer je ko što vidimo snimio barem tri verzije svog kola. Ploču sa snimkom “Neven kola” snimili su zajednički članovi tamburaškog društva Josipa Mlinkova iz Mola i članovi novosadskog Tamburaškog orkestra “Lira”, koji je vodio Marko Nešić. Palićev katalog navodi ovu ploču sa kataloškim brojem Z-1637 na strani 60, al brez podataka da se radi o izvođenju u kome su učestvovali članovi dva pominuta orkestra.⁴ Zanimljivo je da sam ko slučajan rezultat ovog malog istraživanja našo da je autor teksta pisme “Gine, vene srce u meneka”, bliski saradnik biskupa Ivana Antunovića de Aljmaš, župnik petrovaradinske crkve “Snižne Gospe”, Ilija Okrugić Srimac.⁵

SNIMLJENE GRAMOFONSKE PLOČE JOSIPA MLINKOVA

Do sad sam našo 123 kompozicije snimljene na gramofonske ploče sa 78 obrtaja, za diskografske kuće **1** “Columbia”(Columbia chronograph company, inc. New York, U.S.A.); **2** “Columbia Record” (Columbia grapho-

⁴ Godišnjak Muzeja grada Novog Sada, broj 9. za 2014.godinu, st. 209.

⁵ Godišnjak MGNS, broj 9/2014. st.218.

phone company, U.S.A.), 3) "Diadal Record, 4) "Favorite Record" (Reproduced in Linden), 5) "Premier Record", [s. a.], 6) "Special-Rekord", [b. r.], 7) "Columbia Double-Face Record", 8) "Phönix Record": London,

SPISAK MLINKOVIH GRAMAFONSKIH SNIMAKA

1. Od kako je Banjaluka Col.E1093 (66765)	2. Devojka je s prozora Col.E1093 (66782)
3. Ej čija frula Col.E1206 (66780)	4. Imam diku Col.E1206 (66784)
5. Tri noći nisam spavala Col.E1087 (66759)	6. Škripi deram Col.E1087 (66755)
7. Moj Dilbere Col.E1428 (67268)	8. Oj Dunave, lakše goni Col.E1428 (67269);
9. Ala imaš crne oči Col.E1204 (66773);	10. Ala volim ovo Col.E1204 (66778);
11. Odmetnu se odmetnica Col.E1089 (66762);	12. Kukuruzi već se beru Col.E1089 (66763);
13. Falila se žuta gunja Col.E1431 (67276);	14. Sela Juca na Karuca Col.E1431 (67277);
15. Doline Tutnje Col.E1608 (67287);	16. Marš Svetozara Miletića Col.E1608 (67288), (Orao klikće)
17. Bez tebe draga Col.E1607 (67281);	18. Vesela je Srbadija Col.E1607 (67282);
19. Bećarac i kolo Col.E1205 (66768);	20. Čergo moja čergice Col.E1205 (66772);
21. Čija je ono zvijezda Col.E1427 (67266);	22. Pod prozorom procvetale ruže Col.E1427 (67272);
23. Bećarac Col.E1091 (66767);	24. Mimikino Kolo Col.E1091 (66769);
25. Ej, što će meni mala garava Col.E1429 (67271),	26. Neven Kolo Col.E1429 (67270);
27. Jade jadi Jerina gospode Nar.D363 (33443);	28. Niko nema što Srbin imade Nar.D363(33444);
29. Bunjevka kolo. 1-102037;	30. Ras bole se zlato moje. 1- 105047;
31. Ala cura oči ima dangubo moja. D-361;	32. Ej caruj care (Šaranac). D-361;

33. <u>Pred prozorom procvetale ruže.</u> D-6876 (61272);	34. <u>Čija je ovo zvezda.</u> D-6876 (67266);
35. Dockan pođo iz Novoga Sada;	36. Svatovac;
37. Uzo deda svog unuka;	38. Što no mi se Travnik zamaglio;
39. Volem diku i dikinu;	40. Jedno momče crna oka;
41. Hajduk Veljko;	42. Ala imaš čarne oči;
43. Široko je lišće borovo;	44. Što te nema dragi da mi dođeš;
45. Ej vidiš muže;	46. Oj čuješ li krčmarice;
47. Pevaj petle na dudu;	48. Siroče sam;
49. Mesečina divno sja;	50. Zumbul Jela;
51. Ej što ću nane boluje mi dika.	52. Rasla mi je rasla titra i nerandža
53. Široko mi raste borovo	54. Hajd na rogalj
55. Gde ima orlo lepik se	56. Ah moje cipele
57. S one strane Dunava	58. Vina piju lane age sarajlije
59. Tri godine kako čuvam ovce	60. Majka me psuje
61. Preko mora (La Paloma)	62. Travnik zamaglio
63. U Ivana gospodara	64. S ulice baštica
65. Hvalila se žuta gunja	66. Magla pala
67. Naišo erbez	68. Omile mi devojče ah ou
69. Naišo servez na naše selo	70. VII Bataljon koračnica

71. Seljančica	72. Momačko kolo
73. Pevaj pesmu na dudu jalovem	74. Neven marš
75. Srđo moja	76. Ej caruj care al nemoj ko lane (bunjevačka)
77. Ide lola vija ga patrola	78. Servian
79. Szerb garda indulo (Koračnica srpske garde)	80. Trio slavenska himna
81. Ala volem očice	82. Dižimo čaše: napitnica iz Marte
83. Razbole se zlato moje	84. Umoreno zlato moje
85. Dalmacija (dalmatinski šajkaš)	86. Srpkinja kolo
87. Dok u nama mlado srce bije	88. Ossana
89. Mama i tata	90. Ala volem mila dušo
91. Idem kuty avety zora	92. Gledaj musze kakvo mi je licze
93. Srba ili Negotinka kolo	94. Kokonješđe: arapsko kolo
95. Čija je ono zvezda	96. Mlinkino kolo
97. Koritanka	98. Ču li mene skeledžijo
99. Dajte čamac	100. Betyarac (piva Mlinkov uz pratnju gajdaša Živu Jolića iz Ade)
101. Moja nana	102. Uspomena našeg petla
103. Ide lola, vijuga patrola	104. Dockan pođo iz Novoga Lama
105. Bunjevka	106. S one strane Save Srbijanac tera čamac
107. Svatovac i od tarabe	108. Melankin valcer

109. Šta se čuje iza grada	110. Molsko kolo (peva Mlinko uz pratnju Jovana gajdaša)
111. Imam diku lepoliku	112. Veselo srce kudeljju prede
113. Oj pojeha Revuha (ruska)	114. Nikino kolo
115. Kolo mladeži marš	116. Nevena marš
117. Kaplarsko kolo	118. Miletića marš
119. Pozdrav Subotici	120. Mimikino veliko kolo
121. Staroga Mlinka kolo	122. Bunjevačke igre
123. Sve zbog tvojih poljubaca divnih	

Spisak pronađeni kompozicija pokaziva da nam je veliki broj od nji nepoznat. Vridno pažnje biće poslušat Momačko kolo, Seljančicu, Bunjevačke igre, Mimikino veliko kolo, Staroga Mlinka kolo, Pozdrav Subotici, Kaplarsko kolo, Kolo mladeži marš, Nevena marš, Melankin valcer, Tata i mama, Dalmacija, Moja nana, Bunjevka, i druga nama poznata i nepoznata kola, igre i pisme. Zanimljivo je da je Mlinkov snimao ne samo

sa svojim orkestrom "Lira", sa orkestrom Marka Nešića, već i sa gajdašom Životom Jolićom iz Ade. Upoređivanjem broja na samoj ploči, kad se radi o istom nazivu kompozicije, moći ćemo utvrditi koje su snimljene više puta, pošto je snimo za različite diskografske kuće i u različitim periodima. U nikim slučajevima, naslovi liče, ali su u ovom tekstu navedeni onako kako stoji na ploči, pa samim tim što su različito navedeni, radi se o različitim snimcima, koji se mogu odnositi na istu kompoziciju, ali ne moraju.

Zvonko Stantić

Marko Peić književnik i rodoljub

Marko Peić Tukuljac rođen je u Mirgešu 4. jula 1913. godine od oca Gabora i matere Veronike, ko treće dite po redu. Osnovnu škulu završio je u rodnom Mirgešu, a Građansku škulu i Državnu trgovačku akademiju u Subotici.

Interesovanje za književnost pokazao je još za vrime školski dana. Peić je smatrao da je sva bunjevačka narodna književnost –pisme, pripovitke, poslovice pisana isključivo na bunjevačkom jeziku. „-I ne samo to, već i svi molitvenici koje su izdavali biskupi Budanović i Antunović i pop Blaško, takođe su pisani jezikom Bunjevaca. Mnogi bunjevački intelektualci poput Ive Prčića, Mije Mandića, Mare Malagurski – Đorđević, Balinta Vujkova i drugi, svoja dila su pisali ikavicom. Zna se da je Simo Matavulj u svojem romanu „Bakonja fra Brne“ piso o Bunjercima i većina likova divani na bunjevačkoj ikavici...malo se pisaca temeljito bavilo izučavanjem bunjevačkog jezika iz razloga što je pisana rič kod Bunjevaca kasno dobila svoje misto, a još kasnije svoje pravo.“smatrao je Marko Peić.

Tokom školovanja u Subotici, Marko Peić pripado je obrazovanom i napridnom krugu mladi bunjevački intelektualaca ko što su bili Balint Vujkov, Stipan Šimoković, Joso Šokčić, Blaško Vojnić Hajduk, Mladen Bošnjak i drugi. Iz tog druženja i poznanstva, nastao je i Omladinski časopis za književnost i kulturu „Bunjevačko kolo“, koji je počeo izlaziti 1933. godine i izlazi sve do sridine 1936. godine, uglavnom jedared misečno. U početku je njegov uridnik Balint Vujkov, izdavač Marko Peić

Tukuljac (tako se Marko Peić tada podpisivo, sa obadva prizimena), da bi uridivanje lista 1936. godine priuzo Marko Peić. U subotičkoj Gradskoj biblioteci nema ni jednog primerka, a četrnajest brojeva, što čini približno četvrtinu ukupnog broja izatih brojeva, iz različitih godina, sačuvano je u „Matici srpskoj“ u Novom Sadu. Iz ti sačuvani primeraka, jasno se vidi koji je pravac usmiren prija svega, mladim Bunjevcima, ali i svima ostalim koji su bili ljubitelji lipe ikavice. U jednom od prvi brojeva Balint Vujkov, uridnik, kaže kako je u časopisu „Bunjevačko kolo“ sve na ikavici, a sve što nije na ikavici, samo je štamparska pogriška. List je dragocini fond bunjevačkih narodnih pripovidaka, bajki... koje su skupljali i Balint Vujkov i Marko Peić Tukuljac. Objavljivane su i kratke priče raznih autora, dosta poezije, za koju nije bilo poznatijih autora. Zanimljivo je čitati visti iz kulture, pozorišne kritike, osvrte na novoizašle knjige, koje su danas klasici u bunjevačkoj književnosti. O književnom talenatu Marka Peića, svidoe i strane ovog za ono vrime avangardnog časписа, a kao ilustracija može poslužiti kratka pripovitka „Bolesna nana“ iz 1933. godine, sa nesumnjivim autobiografskim obilježjima. Jezik kojim piše mladi Marko Peić Tukuljac je bunjevački, odlikuju ga osnovne osobine ikavice, al ne skraćiva riči po ruralnom običaju gutanjem vokala, pa piše: kao, rekao, nasparam ko, reko; koristi puni infinitiv: izdržati, ljubiti; nasparm ruralnog bunjevačkog izdržat, ljubit... I ovaj bunjevački list pratili su isti problemi, ko i one ranije, mali broj pritplatnika, slaba prodavanost, nemanje sridstava za rad, redakcija se selila u više navrata, priživljavalo se i radilo dokleg se moglo. List „Bunjevačko kolo“ počo je izlaziti na dobrom bunjevačkom jeziku. Vrimenom ova se intencija minjala, malo po malo, da bi u vrime kad ga uridiva Marko Peić Tukuljac, tekstovi bili na srpskom jeziku. Otkud tolika jezička transformacija u tako kratkom vrimenskom periodu? Trideseti godina prošlog vika, bio je izrazito naglašen jugoslovenski pokret kod Bunjevaca. Tome je značajno doprinela dinastija Karađorđević, sa vrlo pozitivnim odnosom, sitimo se da su se Kraljica majka Marija, Kneginja Olga i princeza Jelisaveta Karađorđević slikale u bunjevačkoj narodnoj nošnji, što su Bunjevci vidili ko poseban izraz dobre namire. Ti trideseti godina pored angažmana na spominjanim fotografijama, Mara Malagurski – Đorđević, tražila je od Marka Peića da pripravi četrdeset mladih Bunjevaca u narodnoj nošnji, koji su išli kod kralja i igrali bunjevačko kolo na balu. Peić je već tada bio

bitan dio gradskog života Subotice, te ga tako vidimo i na proslavi dvadesetogodišnjice oslobođenja od Austro - Ugarske. Bunjevci su u ideji jugoslovenstva tražili svoju slavinsku zaštitu, žrtvovujući malo silom prilika, malo milom i sopstveni jezik, kako bi se na taj način približili ostalim narodina Kraljevine Jugoslavije. Vrime je pokazalo da je ova ideja jugoslovenstva bila promašaj za nas. Sakupljanjem narodni umotvorina Marko Peić se bavio i dalje, i u vrime Drugog svitskog rata, 1943. godine izdo je knjigu „ Hiljadu bećaraca“. Sriću i zadovoljstvo što će izdat ovu knjigu, mutila mu je činjenica da je velečasni Blaško Rajić u zatočeništvu, prvo u Subotici, segedinskom zatvoru „Čilagu“a kasnije u Budimu, di ga je Marko Peić posities. Rajić u Budimu nije mirovo, već je tajno istraživo crkvenu biblioteku o prošlosti Bunjevaca. U jednoj od 3 posite u stanu na Radijalcu, u koje sam išo kod Marka Peića sa Karlom Blesićom, tadašnjim pridsidnikom „Bunjevačke Matice“, pripovido nam je riči Blaška Rajića, kako su ga u „Čilagu“, maltretirali. „Blaško je redovno obrađivo sestrin vinograd i bio je vrlo jak i izdržljiv čovik. Sve su momke, zajedno s njim, čovikom od šezdesetak godina tirali da drže ruke visoko više glave, Rajić je mogo znatno duže izdržati, ali kad su mlade počeli većma tući, jer on ko stariji može duže izdržati, počo je brzo spuštati ruke. To su stražari svatili, pa je dobio udarac u glavu. U tim teškim trenucima Rajić je mislio u sebi: „Tvrđ je kundak, al je tvrda i Blaškova glava“. Ubrzo je na insistiranje crkve, dobio „dobru“ ćeliju, papir i malu olovčicu, kojom je mogo početi pisati svoj ep.“ Taj tvrđi karakter, vira u jačinu sopstvenog izdržanja, odlika je našeg kadgod gorštačkog naroda, kojeg su još u 19. viku u Budimu zvali brđanima.

Zanimljiv je bio odnos Marka Peića prema katoličkoj crkvi. Vidimo da je velečasnog Blaška Rajića zdravo poštivo, završio je njegov započeti ep „Javorova smrt“, ali odnos prema crkvi mu nije bio blagonaklon. Nakon drugog svitskog rata, Marko Peić je radio u novoformiranim listovima, prvo kratko u „Radio vesti“-ma i listu „Slobodna Vojvodina“ di piše najviše iz oblasti kulture. Ubrzo odlazi na poslove u oblasti bankarstva, ali ostaje u kontaktu sa kulturom, tako što 15 godina rukovodi Pozorišnim savitom, nastavljaјуći da piše prikaze i kritike, ali i stručne radove „O proizvodnim snagama Subotice“ (s grupom autora), Subotica, 1954. i 1964. godine. Bunjevačkog jezika se ni onda nije odreko, piše satirične

osvrte na dešavanja u društvu pod pseudonimom Kerčanin. Pokreće ko pridsidnik organizacionog odbora održavanje Dužijance 1968. godine, koja je u to vreme bila dobro posićena kulturno - turistična manifestacija, čak i internacionalnog karaktera, Bunjevci još nisu bili zavađeni ko što su danas,. ali i tu se kreću stvari ka umivenijim divanima, naročito među mlađim svitom. Slideće godine, jedan je od osnivača „Bunjevačkog kola“. Objavljuje stručne radove u ekonomskim glasilima, a jedno vreme uridnik je časopisa “Privrednik” iz Subotice. Aktivan je bio i u “Društvu ekonomista” u Subotici. Priko 25 godina bio je direktor ekspozitura Investicione banke. Godinu dana po odlasku u penziju (1973. godine), Marko Peić se vraća sakupljačkom radu, u kojem je imo već iskustva od prija rata. Kreće u skupljanje građe za novi bunjevački ričnik, po svemu sudeći, ugledajući se na neobjavljeni ričnik Mije Mandića starijeg. Zajedno s Grgom Bačlijom, puni 15 godina ide po bunjevačkim salašima i selima u okolini Subotice, Sombora i po drugim varošima kod nas i po Madžarskoj. Mr Suzana Kujundžić Ostojić, impresije iz razgovora o sakupljanju građe sa Markom Peićom opisuje ovako: „Na priliku, očlo bi se u čiju god bunjevačku kuću, divanilo o svemu i svaćemu, satima, pri čem bi bać Marko posebnu pažnju obraćo na riči. Pa ako mu koja promakne, jel nije jasna, onda bi divan okrećo tako da mu se ta rič opet pojavi. Nije išo metodom direktni pitanja, jel kako kaže, to nikad nije urodilo plodom, pošto bi se ljudi tako obićno zbunjivali. Divanio je kako se bunjevački uveliko počo kvarit i sotim što su dica i mladi iz familije išli u škole di se nije smilo divanit bunjevački, pa su se i stari kod kuće počeli trudit da ne sramote mladež, a zapazio je da se najpravilnije se divani bunjevački u Keru i u Baji“. Ričnik je obogaćen i ričima iz razni stari dokumenata, koji se čuvaju u gradskom arhivu Subotice i Sombora i tako je skupljeno oko 19.000 riči. Za dalje oblikovanje ričnika, prisudan je bio savit lingviste Josipa Buljovčića. On ga je uputio da građu koju skuplja triba i akcentovat, a zatim i uobličit, pa je zbog tog tribalo otići kod poznatog dijalektologa prof. dr Dragoljuba Petrovića, koji je u to vreme pridavo na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Građa skupljena u 30 škatulja za cipele, zapisana na papirima, morala se prikucat, što su radile dvi daktilografkinje. Unosili su se akcenti, vršile izmine i dopune riči. Kod svi riči nalaze se i primeri kako se ta rič hasnirala i šta znači na srpskom jeziku.

Prvo je ričnik tribo bit na ćirilici, sve je bilo poređano po azbučnom redu, pa se od tog u poslidnjem trenutku odustalo, a riči su onda opet slagane po abecednom redu, što je bez sadašnji kompjutera, iziskivalo vrlo puno posla i vrimenta. Na kraju, pojavio se „Rečnik bačkih Bunjevaca“ 1990. godine. U izdanje nije ušlo 2.000 glagloski imenica, tako da je konačan broj riči 17.500. Knjiga je svečeno pridstavljena u novosadskoj „Matici srpskoj“, a posli i u Subotici, a autori su za dugogodišnji rad 1992. godine dobili nagradu „Ferenc Bodrogrvari“. Po izlasku ričnika, Marku Peiću se javljalo puno svita s raznim sugestijama, dodatnim ričima, al od svi nji najdragociniji komentar šalje Josip Bajić, glumac subotičkog „Narodnog pozorišta“. Ko dobar poznavalac akcenta i bunjevački riči, on će značajno uticati na dalje uobličavanje poznavanja elemenata bunjevačkog jezika Marka Peića. On ukazuje na to da pored svi kvaliteta u ričniku, nedostaju bunjevački nastavci kod glagola -je i -du, infinitiv pisan s i (raditi, pisati, siditi). Zato Marko Peić i Josip Bajić ponovo pročešljavaju ričnik, unoseć u njega na hiljade promina. Iz njeve analize, i bavljenja samom suštinom lingvističkog sadržaja ričnika, nasto je niz tekstova koji su objavljivani u „Bunjevačkim novinama“ od 26. novembra 1998. do 26. avgusta 1999. godine, pod nazivom „Kako pisat bunjevački?“, koji nji dvojca potpisivaju pseudonimom Dida Razgala. Tu do detalja razmatraju funkcionisanje bunjevačkog jezika i njegove razlike u odnosu na srpski jezik. Josip Bajić napiso je i recenziju Peićeve knjige „Narodne umotvorine bačkih Bunjevaca“. Iako bi se očekivalo od ovako opširnih razmatranja da se iz nji izrodi bunjevačka gramatika, do tog nije došlo, mada je započeto, pošto je Josip Bajić ubrzo umro. Sakupljački rad Marka Peića rezultiro je i objavljivanjem još nekoliko knjiga: „Bunjevački imenoslov“ 1994. godine, u kojem je misto našlo 4.700 prizimena i prdaćni imena, i „Narodne umotvorine bačkih Bunjevaca“ 1997. (2.500 izreka), dok smijačne, satirične pripovitke „Luka Kerčanin“ izlaze 1996. godine.

Uporido s razmišljanjima o bunjevačkom jeziku, Marko Peić radi i dalje na polju kulture, objavljiva i druge knjige, „Poetska slagalica“, 1997. godine na srpskom jeziku, a 1998. izlazi „Javorova smrt“ - ep od 21. pivanja, prema motivima „Slave“ Blaška Rajića, „Mladom naraštaju“ dičije pismice na srpskom jeziku i „Za svako vreme epigramske teme“,

takođe na srpskom jeziku, dok 2001. godine uridiva privod knjige Bernarda Unjija „Istorija Šokaca, Bunjevaca i bosanskih franjevaca“, pošto ga je pitanje porikla Bunjevaca uvek kopkalo i cio život težio je ka izvoru koji će jasno i svima kazat da su Bunjevci samostalan narod. Tokom 2003. godine objavljiva dopunjeno izdanje prve knjige „Hiljadu bećaraca“, onako kako je počo, veselo i šaljivo, a opet duboko i rodoljubivo, pošto je to poslidnja knjiga koju je izdo.

Uloga Marka Peića u zidanju bunjevačke samospoznaje, bila je značajna i u domenu političkih odnosa sa vladajućim strukturama, što je radio vrlo uspišno i bez velike fale i divana. I sam sam bio svidok prilikom jedne od posita u stanu na Radijalcu, Peićovog divana sa značajnim političarom, kojem je očigledno bilo bitno njegovo mišljenje. Nije bilo baš jasno o čemu su divanili, al nam je kazo ko je bio s druge strane žice. Divanio nam je i o ulogi i značaju pojedinih ljudi iz njegovog okruženja i rada, svodeći ih na pravu, njemu samo poznatu miru. Zanimljivo je viditi šta je o političkim temama, istoriji, svom radu, digod prija dvadesetak godina divanio sam Marko Peić.

“Tek, skoro posli pedeset godina od stvaranja druge Jugoslavije, uspivamo da sa teškom mukom stignemo do koliko toliko pravih izvora u kojima otkrivamo šta se uistinu zbivalo u političkim vrhovima, ko je i kako manipulisao sa narodima i teritorijama ove zemlje, a čije smo ishodište osvedočeno priživljavali u poslidnje četri godine krvavog međusobnog ubijanja. Ovo govorim, gledajući iz ugla i statusa Bunjevaca, ali realno cinjeno, ništa drugačija slika se ne bi pokazala ni sa našom najvećom etničkom grupom –Srbima. Nas Bunjevce je trgnio iz letargije Milovan Đilas. On je 1993. godine u intervjuu TV Beogradu, govoreći o tome kako su pravljene granice unutar SFRJ 1945/1946. godine, između ostalog rekao: “Hrvati su tražili da se Subotica i severna Bačka priključi Hrvatskoj, jer tamo živi većina hrvatskog živilja. Ja sam im na to odgovorio da nema smisla da se tamo uvlače – neka Subotica ostane u Vojvodini, a evo vama Baranje. I dok smo popili kafu mi smo iscertali granicu između Srbije i Hrvatske.”. Čuvši ovu izjavu, delegacija nas Bunjevaca očla je kod Đilasa da bi od njega štogod više čula (zapravo je Đilasa posities beogradski advokat Bunjevac, Šime Sekulić, Prim.Z.S.) . On je ponovio ono što smo čuli na TV i dodao da ništa ne tražimo po

arhivama, da o tome detalja nema, jer su o svemu odlučili Tito i on. Ovaj odgovor nas je podsatio na 1945. godinu kada je u Suboticu došao Božidar Maslarić, general i narodni heroj, Hrvat iz Osijeka (bio je zapravo Srbin iz Hrvatske Prim. Z.S.) i preneo nam navodno u ime CK KPJ poruku: “Bunjevci se ubuduće imaju tretirati kao Hrvati, jer na položaje će svi dolaziti na bazi nacionalnog ključa.” Tada nismo znali, niti smo smili znati šta se iza brda valja, kada je CK tako odlučio. O svemu ovome tačka je za nas bila čvrsto upisana. Najmanje smo pomišljali da takva privođenja Bunjevaca u Hrvate kriju smišljenu igru u korist Hrvatske. Tek prija pet – šest godina shvatićemo da je razbijanje Jugoslavije počelo ne 1991. godine, nego 1943. godine, pa na dalje. Hrvatska je još 1943. godine mogla da traži krajeve, koji nikad nisu bili u njezinom sastavu, samo ako se prithodno proglasi da je taj kraj naseljen većinskim hrvatskim življem. Prema tome, Božidar Maslarić je to u ime CK ozvaničio i time je stvorena osnova da se izvrši teritorijalna ekspanzija Hrvatske na istok, di Hrvata nije bilo i di vikovima žive Bunjevci. Istorija i filologija danas raspolažu sa dovoljno dokaza da je postojalo doba kada su svi Slaveni činili jedan narod. To je tako bilo sve do priporoda, dok nisu primili hrišćanstvo kao i drugi evropski narodi, a to je sve narode uvelo u novi život i novo doba. Od toga velikog slavenskog stabla su potekli i Bunjevci, Srbi, Šokci, Hrvati, Bugari, Česi i drugi slovenski narodi. U ovim krajevima živimo više od šest vikova. Kada smo prvi put došli ovamo u kakim grupama i kojim putovima smo stigli, još uvijek nije dokazano ni istorijski utvrđeno. Jedino smo sigurni da je do posljednje seobe došlo 1687. godine. Isto tako još nismo našli autentični odgovor na pitanje o poriklu imena Bunjevac. Doduše tako pitanje je otvoreno i za imena Srbin i Hrvat. Vrlo virovatno je najtačnija ona pritpostavka, koja divani da smo došli iz zapadne Bosne, zapadne Hercegovine i Dalmatinske Zagore. Istraživač iz Sarajeva Mario Petrić je 1966. godine piso da su prici svih Bunjevaca bili najvećim dilom iseljenici iz zapadne Bosne i zapadne Hercegovine, koji su se, ko ogranci tamošnjih rodova naših naroda, obadvi vire priseljavali u Dalmaciju, počev od 13. vika, ali najviše u vrime turskog osvajanja Dalmacije (1511. – 1533) . Podatke ovog pisca na žalost moramo uzeti ko nedovoljno argumentovane, jer smo u ovim krajevima već tada imali Ivana Prčića, bunjevačkog plemića, što govori da smo tu bili dobrim ranije. Mi i to znamo da je Bela IV, kralj Ugarske, pošto su ga Tatari svrgli sa pristolja,

došo u Dalmaciju di je sakupio Dalmate i 1242. godine poveo ih sobom da ponovo osvoji izgubljeno kraljevstvo. Izvori za sve to i mnoga druga arhivska dokumenta su razasuti širom svita, a najviše čestim i raznim naletima mnogih ratnika, spaljena i uništena.”

Marku Peiću bilo je jasno da se što prija moraju stvorit formalni priduslovi, društvene i kulturne institucije, jel se samo na taki način može očuvat nacionalni identitet. U prvim godinama, poslidnje decenije XX vika osnovana je „Bunjevačko-šokačka stranka“, koja je ubrzo postala i parlamentarna, i „Bunjevački kulturni centar“, da bi s najbližim saradnicima 1995. godine reosnovao „Bunjevačku maticu“. Viziju rada i dilovanja Matice, ko najvažnije kulturne i društvene institucije Bunjevaca, dao je kroz Platformu, koju je sam napisao. O tim osnovama istorijskih relacija Marko Peić imo je svoj stav:“Običaji, nošnje imena i prizimena nas Bunjevaca su najsličniji srpskim. Tačno je da su naša najčešća prizimena Marković, Adamović, Mikić, Vuković, Rajić, ali proglašavanje zbog toga Bunjevaca Srbima, ipak spada u dnevno politikanstvo.

Prema Marku Peiću, Bunjevci su u Bačkoj živili i u periodu od 1541. do 1687. pod turskom vlašću, a posli u Austrougarskoj. Pritpostavlja se da je krajom 16. vika podunavlje ostalo skoro brez stanovništva. Bila su to vrimena kada u Subotici osim Bunjevaca i Srba nije bilo drugog stanovništva. Sve dok su se bunjevački svićenici školovali u mađarskom gradiću Kaloči, oni su se vraćali sa željom da svom narodu podignu nacionalnu svist, da ga obrazuju, da ga pouče kako da sačuva ime i običaje, pod teškim pritiskom austrougarske dominacije. Međutim, kad su počeli da se obrazuju u Hrvatskoj, zaboravili su svoj narod. Otud bi se vraćali uglavnom kao Hrvati, negirajući svoje poreklo.” Nagodbom iz 1867. između Austrije i Ugarske, odnosno 1868. između Ugarske sa jedne strane i Hrvatske i Slavonije sa druge strane nastala je nova državna tvorevina Austro-Ugarska. O tome Marko Peić kaže: “Sasvim je vidljivo da Hrvatima tada nije ni palo na pamet da zatraže makar nika prava za oko 300.000 Bunjevaca, Šokaca i Srba, koji su ostali u Austro- Ugarskoj. Jednostavno oni tada, kao ni prija toga nisu imali nikakvih interesa da se zalažu za bunjevačka nacionalna prava u tuđini. Šta je prema tome ostalo Bunjevcima u Ugarskoj? Samo da se oslone na svoje napridne ljude i da nastoje da dođu do svojih nacionalnih prava. I pored asimilacije, želja za

svojom autonomnošću je rasla i na kraju 1918. godine, stvaranjem Jugoslavije doživela je i svoje ostvarenje. Po Marku Peiću posli Hrvatsko-Mađarske nagodbe, asimilacija je vršena po principu viroispovisti – pošto su Bunjevci katolici, oni moraju biti Mađari. Posebno zanimljiva situacija bila je na popisu iz 1991. godine.

O tom vrimenu Marko Peić kaže: „Znajući da će se Bunjevci, bez obzira što se biluže u Hrvate po partijskoj direktivi, kad dođe do popisa da se izjasne ko Bunjevci, da li će ih staviti u „razno” „ostalo” ili bilo di, dogovorio sam se da se otvori zasebna rubrika za Bunjevce. Bilo je puno onih koji su se po ciloj Vojvodini i van nje izjasnili ko Bunjevci, ali statistika ih je u konačnoj obradi i zbiru unela kao Hrvate i to ponovo zbog ključa. U tom periodu niko nije mogo posebno da razvije svoje nacionalno ili kulturno dilovanje pa čak ni oni koji su imali svoje institucije, ko na primer Mađari – Nepker (Narodni krug). Tadašnji popis se odvijao pod direktivom partije. Mi Bunjevci, priživili smo mnoge neprijatnosti to se posebno odnosi na ovaj period od posljednje četiri godine, kad su probali da ulove štogod u mutnom za sebe jel onog ko ih plaća, činili su smutnju narodu. Računajući na princip „što gore, to bolje” za njeve izopačene najčešće politikantske interesne smicalice. Oni su iznošenjem iskrivljenih i falsifikovanih činjenica želili da promine sliku o nama Bunjevcima. Tako nasrćući na nas Bunjevce u želji da nas suzbiju, najčešće su nas svojatali. Zato smo se i mi Bunjevci morali trgniti iz uspavanosti i digniti svoj glas protiv osornog udara na sve što je naše, pa i na naš opstanak.” Jasno je bilo da je došlo vreme u kojem Bunjevci moraju kreniti drugim, čvršćim putom, da moraju stvoriti formalne pritpostavke za budući rad. Pristupilo se osnivanju „Obnoviteljske bunjevačke matice”. Pored Marka Peića ko pridsidnika i Ivana Skenderovića ko podpridsidnika, Tomislava Milankovića ko sekretara, tu su bili još Karlo Blesić, koji posli izlaska Tomislava Milankovića zbog razmimoilaženja sa Peićom, postaje sekretar, tu su ko članovi bili još Đurđica Skenderović, Kata Kuntić i Nikola Babić. O tom periodu Marko Peić kaže: „Pristupili smo stvaranju institucije, koja će sa svojim članstvom probuditi svist Bunjevaca. Cilj je bio da se odupremo nasilnom otimanju ličnog imena, bunjevačke tradicije i vikovima sticane baštine. Bili smo uvireni da pojedinac sam tu ne može puno da učini, zato smo i prija dvi godine osnovali našu vanstranačku,

kulturnu instituciju „Obnoviteljsku bunjevačku maticu”. Na prvom mistu među statutarnim ciljevima Matice je izražavanje, nigovanje i očuvanje nacionalnog identiteta Bunjevaca u SR Jugoslaviji i to posebno u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, umitnosti i informisanja. Sve naše snage smo u početku usmirili da dokažemo vlastima, naše neosporno stečeno pravo – da smo narod i da tražimo da nas oslobode osporavanja na to pravo, i na slobodno izjašnjavanje da smo Bunjevci u svim prilikama i situacijama, time smo tili da se otresemo svojatanja, bez obzira sa kojih strana ono dolazi. Rad na realizaciji ovog našeg pitanja od životne važnosti nije bio lak ni jednostavan. Samo zafaljujući veoma argumentovanim istorijskim istinama i upornošću, uspili smo da uvirimo vladajuću strukturu zemlje, od Pokrajine Vojvodine, Vlade Srbije do vlade SR Jugoslavije, da mi Bunjevci ne tražimo ništa novo, ni posebno i samo isključivo za sebe, pogotovu ne ono što bi išlo na štetu drugih naroda. Dakle hoćemo samo da se ukloni nepavidno osporavanje onoga što smo davno pokazali na velikoj Narodnoj skupštini, 26. novembra 1918. godine u Novom Sadu, kada smo ko konstitutivan narod, zajedno sa Srbima doneli svoju plebiscitnu odluku o otcipljenju od Ugarske i sjedinjenju Vojvodine Kraljevini Srbiji. Iako je rič o istorijskom, tako značajnom događaju, koji se ne može ni u jednom vrimenu zanemariti, tribalo nam je puno truda i zalaganja da dođemo do pozitivnog rišenja usvojenog na sastanku sa podpridsidnikom Vlade Srbije dr. Ratkom Markovićom.”

Da se vratimo korak unatrag, da vidimo šta je prithodilo ovom sastanku. Na vist da je osnovana “Obnoviteljska bunjevačka matica” najžešće osporavanje prava na osnivanje „Obnoviteljske bunjevačke matice“ stigo je od DSHV i to priko beogradskog časopisu „NIN“ od 11. oktobra 1996. godine, pod nazivom „Bunjevački rašomon“, u kojem se sa hrvatske strane u osporavanju postojanja Bunjevaca ko naroda, citira Bela Tonković, Josip Buljovčić, Tomislav Žigmanov i Lazar Merković, a ubrzo se zvaničnim državnim demaršom uključilo Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske i tadašnji ministar Mate Granić, osporavajući pravo Bunjevcima na osnivanje “Obnoviteljske bunjevačke matice”. Pošto je demarš diplomatski akt oštrog intenziteta, a upućen je bio na adresu Vlade Srbije i Vlade SR Jugoslavije, reagovao je podpridsidnik vlade Srbije, prof.dr Ratko Marković, profesor međunarodnog prava na Pravnom fakultetu u Beogradu. On je došao u Suboticu, u prostorije

Severno bačkog okruga, na čijem je čelu bio Mile Jovičić, čovik dosta naklonjen Bunjevcima. Sa bunjevačke strane, sastanku su prisustvovali iz "Obnoviteljske bunjevačke matice" pored Marka Peića, Ivan i Đurđa Skenderović, Karlo Blesić, Kata Kuntić i Nikola Babić, bez Tomislava Milankovića. Sa tog sastanka održanog 30. oktobra 1996. (u štampi pogrišno stoji 1966. Prim.Z.S.) kako donosi beogradski list „Večernje novosti“, postignut je sporazum u 3 tačke, u kojem se navodi: 1) Reč je o narodu, kome je Srbija i Jugoslavija matična država, a ne o nacionalnoj manjini, koja svoju maticu državu ima van granica Srbije i SR Jugoslavije. 2) Potrebno je omogućiti u odgovarajućim oblicima normativnih akata, slobodno evidentiranje bunjevačke nacionalne pripadnosti, u tom smislu što bi uvek postojala, u svim vidovima iskazivanja, nacionalna struktura i rubrika Bunjevci. 3) Pitanje statusa Bunjevaca u Mađarskoj uvek povezivati sa pitanjem statusa Srba u Mađarskoj, pa da se kao takvo rešava na osnovu reciprociteta sa statusom Mađara u Srbiji, odnosno Jugoslaviji. Ovo je od izuzetnog značaja u daljem radu sa bunjevačkom dijasporom u Mađarskoj, s obzirom da su posli sporazuma nastale okolnosti, omele faktičku pomoć Ministarstva spoljnih poslova SR Jugoslavije, a velikim dilom i Republike Srbije. Prema ričima Marka Peića, bunjevački narod je sa zadovoljstvom prihvatio pomenuti sporazum.

Marku Peiću je svakako podrška Vlade Srbije dala za pravo kad je pokrenio reosnivanje Matice, o čemu on dalje kaže: „Vikovima su asimilovani Bunjevci, ali dok ima i jednog i dok se on zove Bunjevac, treba da brinemo o njemu, da on bude ravnopravan građanin, da on može govoriti svojim jezikom, da ispituje svoju kulturu, svoje pritke. Naše je objektivno i lično pravo da se izjašnjavamo kao Bunjevci, kao narod i to nam niko ne može ukiniti. U periodu između dva svitska rata od deset gradonačelnika Subotice, čak devet se izjašnjavalo kao Bunjevci i dvi trećine župana subotičkog okruga bili su Bunjevci“. Kazo je Marko Peić.

U „Obnoviteljskoj bunjevačkoj matici“ pripremali su se da ubrzo izdaju i enciklopediju najpoznatiji bački Bunjevaca. Napominjali su da je iz bunjevačkog naroda poteklo puno poznati ljudi, a najviše advokata i sudija, novinara, likara, ekonomista i poljoprivrednih stručnjaka. Ova ideja o enciklopediji nije ostvarena, ali su je Hrvati-Bunjevci uspili realizovati, s tim da značajni Bunjevci u njoj nisu pridstavljeni ko

Bunjevci. Nosilac je zahvalnice Narodnog pozorišta u Subotici, nagrade SIZ-a Kulture u Subotici, ordena Zasluge za narod sa srebrnim zracima, 1965. godine dobija Spomen plaketu, Saveza ekonomista Vojvodine, 1969. dobija plaketu za unapriđivanje informativne dilatnosti, za dugogodišnju saradnju sa „Subotičkim novinama“, 1991. dobija, ko što smo već kazali nagradu „Ferenc Bodrogvari“.

Za počasnog građanina Subotice, na pridlog „Bunjevačke matice“ grad Subotica proglasio ga je 1.9.2010. godine, a delegacija „Bunjevačke matice“ zaputila se prijapodne oko 11 sati kod devedeset sedmogodišnjeg Marka Peića u Gerontološki centar, di su mu doneli veliku plaketu – na šta je skoro zaplako od sriće. Znao je on di ga put otaleg uskoro vodi. Umro je misec dana posli - 6. oktobra u Gerontološkom centru u Subotici. Saranjen je dva dana kasnije na bunjevački svečan način, na Kerskom groblju. Živio je vrlo dugo i vrlo sadržajno, iza sebe ostavio je dobre tragove, knjige, sina i ćer, a stare prijatelje sve je nadživio. Ostali su mlađi, sa kojima je uspišno sarađivao. Posthumno mu je 2011. godine izašla knjiga poezije “Oscilacije života”.

26.2.2015.

Izvori:

Mr Suzana Kujundžić Ostojić “Sto godina od rođenja Marka Peića”

Dnevni list “Večernje Novosti” Beograd

Bunjevačkom rodu

“Bunjevački rode, što se s tobom zbi,
Što si tako tužan i sumoran ti?
Zašto mrčiš čelo i plačeš sad,
Reci meni, kakav tebe mori jad?

Podogni glavu i slobodno izreci,
Kakav melem, rode, tvoje srce liči?
Tražiš li ljubav ili bratsku slogu,
Zar Bunjevci sebi pomoć ne mogu?!

Znadem zašto šutiš, dragi rode moj.
Znadem šta je uzrok i zloj sudbini toj.
Gaziš, rode, staze pradidova tvojih,
Misliš, srića novim putom sjaji.

Odričeš se sebe i imena svoga,
Odričeš se nane, krila toploga.
Prizro si braću, oca tvoga,
Pokopao selu, te nemaš nikoga!

Ima l većeg jada, gorih muka,
Neg kad s tobom vlada slaba ruka?!
Prospe l oko ikad suza više,
Neg kad brat brata iz srca izbriše?!

Poslušaj, rode, što mi je sad želja:
Čuvaj i slavi običaje, prela:
Odbaci tuđe i mrske ti dari,
Te razmotri riči otaca stari.

Ne uzimaj tuđe, niti svoje daj,
Bunjevačko ime, nikad ne izdaj!
Od rođenja, pa do groba tvoga,
Ne odreci imena se svoga!”

Marko Peić

Zvonko Stantić

Mirko Stojnić: Biografija 1929 –2016.

M. Stojić autor bunjevački nacionalni simbola – grba i zastave

Mirko Stojnić rođen je 9.3.1929. godine u Novom Sadu. Njegov otac Jovan školovo se za hidroinženjera u Beču, Minhenu i Budimpešti, što je u velikoj miri obilježilo Mirkovo intelektualno stasavanje. Potomak je pridratanje imućne trgovačke porodice, tetak mu je bio direktor svilare u Žablju, di je Stojnić volio odlaziti, pamtio je vinograd u Erdeviku i kuću u Vrbasu. Otac je za prijatelje imo nekolicinu austrijski i nemački arhitekata, što je upotpunjavalo put ka Stojnićevoj profesiji i kvalitetnim stavovima, ko ljubav prema knjigama i intelektualna nepatvorena radoznalost duha, postali su i ostali dio njegovog identiteta. Osnovnu škulu završio je u Starom Bečeju, di mu je otac bio direktor Vodne zajednice “Bečej”. Ovaj zauvik 87. godišnji Palićanin, zahvaljujuć komšiji Nemcu priživio je Novosadsku raciju, zločin za koji se u Budimpešti sudilo nacisti Šandoru Kepiru. Iako nije osiće potrebu za osvitom, sićanje na taj događaj zauvik je prominilo pogled na njegov život. U jeku Novosadske racije, 22. januara 1942. godine, trinaestogodišnji Mirko je živio svega stotinak metara od Dunava. Dva dana prija nego što je u ledenu vodu otirano 5000 Novosađana, Mirko je zasto sa svojom materom isprid plakata koji su zalipili nemački vojnici. Velikim

crnim slovima pisalo je “Racija!”, rič koju je ko već znao da pročita, ali koju ni danas ne mož razumit.

– Imali smo dobar komšiluk, znali smo ko je šta, ali nam to nikada nije bilo važno. U bočnoj ulici, prema reci, stanovali su uglavnom Srbi i jedan Mađar, major. Preko puta su bile tri sestre, takođe Srpkinje, a gore, prema svilari, stanovali su Hrvati, Mađari, pa opet Srbi i, na kraju, Namac, zahvaljujući kome sam danas živ. Prvi dan racije prošao je dosta mirno, valjda su tek smišljali kako će je izvesti, a drugog dana, oko 9 izjutra, čula se pucnjava. Četvorica sa isukanim bajonetima ušla su u našu kuću i sve ispremetala. Isterali su nas 20, onako kako su nas zatekli – kazivo je Mirko Stojnić. On je na putu završio bos, samo u sakou. Nisu mu dali ni cipele da obuje. “Napolju su bile četiri familije, svaki član na po desetak metara od drugog, niko nije smeo da progovori. -Tri sestre, nikad ih neću zaboraviti. Ko tri spomenika stoje preko puta. Oko podneva se iz Uzelčevog sanatorijuma, na samoj obali Dunava, začula pucnjava koju su smenili stravični krici. U tom trenutku su niz Dunavsku ulicu krenula vozila. Prolazili su neki poluotvoreni kamioni, natrpani leševima, iz kojih su virile ukočene noge, ruke. Poslednja stanica bila je Dunav “– sičo se Mirko Stojnić tog stravičnog događaja. Tek koji sat kasnije, povratak komšije Nemca Adama, vratio je nadu među priplašene komšije u Mirkovom sokaku. O svojem spasitelju Stojnić je govorio s ushićenjem derana: “Čika Adam se pojavio s pet Nemaca u crnim uniformama, sa sve kukastim krstom i oterao je vojnike ko metlom. Sve nas je vratio u kuće i spasao nam život, a ja mu se, eto sada, ni prezimena ne mogu setiti. Nažalost, pet hiljada Novosađana nije imalo svog Adama, u šta se Mirko uvirio već narednog dana kada je ušo u svoj razred. Tri klupe ostale su prazne. Niko nije ni pito šta je sa tom dicom, jer je, velio je Mirko, sve bilo bolno i jasno.” Taj povratak iz škole bio je veoma potresan, jer sam s drugovima na putu do kuće posmatrao stravičan prizor. Miletićeva ulica, iako pod snegom, toga dana je bila crvena. A u tom snegu, koji sam toliko voleo, gledali smo u ljudske ostatke, zube, prste, mozak... Malter na kućama bio je okrunjen od metaka. Bežali smo, preplašeni, kao nikada do tada – kazivo je Stojnić, koji je s materom i komšijama tek sutradan doznao šta se sve dešavalo na obali Dunava. Mislim da smo mi bili jedina generacija

u Gimnaziji u Novom Sadu koja je tražila da se latinski jezik vrati u nastavu. Direktor gimnazije, iako komunista, udovoljio nam je i iz Zagreba doveo profesora, seća se Stojnić. Jezik je učio i u kući, uz pomoć familijarnog prijatelja dr Mihe Obuljena, sudije Vrhovnog suda Austrije. Maturirao je nakon Drugog svetskog rata u novoformiranoj Muškoj gimnaziji u Novom Sadu, (od svake generacije bio je tada po 1 muški i ženski razred) ali je u toku rata pohađao srpsku gimnaziju mađarskog imena "Magyar áltami szerbtan nyelvi gimnázium", u kojoj je upoznao dva razreda mlađu gimnazijalku, kasnije suprugu po materi Dulić, koja je maturirala u Ženskoj gimnaziji.

Želja za visokim obrazovanjem odvela je Stojnića u Beograd na studije arhitekture. Bio je učenik arhitekata Nikole Dobrovića i Milana Zlokovića, poznati pripadnika Grupe arhitekata internacionalnog modernizma. Ova dvojica arhitekata videli su graditeljstvo kao vrednost koja proizvodi društveno korisnu vrednost, a ne vrednost samu po sebi, koju prihvata i sam Stojnić, ali je i razvija dalje. Govorio je i pisao na mađarskom, engleskom, nemačkom i francuskom, a dobro je poznao i latinski.

Arhitektonski fakultet u Beogradu apsolvirao je 1955. godine, ali je još od 1947. godine postao samostalni umetnik koji se izdržavao radeći ilustracije. I u to vreme knjige su mu pomogle da priživi, baš kao i u vreme inflacije kada ih je ovaj put prodavao da popuni penzionerski budžet. Dugo je pokušavao sakupiti dovoljno novca za renoviranje svojeg omiljenog „Volvo“-a, ali u tome nije uspio. Pošto je bio talentovan crtač, radio je i ilustracije za književna dela, priručnike i užbenike. Prvu knjigu opremio je i ilustrirao još u 14. godini. To je bila knjiga pilota Kraljevskog vazduhoplovstva Milutina Vilića „Nova oružja“. Od 1947. radi za beogradsku izdavačku kuću „Tehnička knjiga“, di je opremio knjige i časopis „Narodna krila“. Iste godine dobija status slobodnog umetnika, kad započinje i njegova profesionalna karijera ilustratora i grafičkog dizajnera. „Pokušao sam da se zaposlim i dve godine radio kao glavni projektant u Poslovnom udruženju drvne industrije. Ali nisam uspeo da izdržim u atmosferi u kojoj je kvadratura stana bila predmet političke odluke, a vrhunac je bio kada je propisan razmak između prednje i zadnje noge stolice.“ bile su Stojnićove reči.

Po ocini stručne javnosti, Mirko Stojnić pridstavlja jednu od najznačajni ličnosti jugoslovenskog posliratnog industrijskog dizajna, čiji je profesionalni i društveni angažman neposridno vezan za razvoj dizajnerske prakse i primenjene umitnosti na tlu Vojvodine. Kreativni izazov pronalazio je prvenstveno u oblastima projektovanja namištaja, enterijera i malog urbanizma. Pragmatičniji odnos prema oblikovanju imo je na polju utilitarne grafike, di je kao vešt crtač napravio više hiljada ilustracija za knjige. Na internet portalima prodaju se njegove slike, uglavnom grafike i akvareli.

Pomenimo i da je Stojnić sa Miodragom Mišom Nedeljkovićom, u prvoj polovini sedamdeseti godina prošlog vika, pokrenio inicijativu da se školovanje industrijski dizajnera u Vojvodini podigne na najviši obrazovni nivo. Ova, u to vrime vizionarska ideja u sebi je nosila zahtiv za osposobljavanje dizajnera za efikasno i samostalno korišćenje kompjutera u radu. Ko pridsidnik žirija, s Nedeljkovićom bio je aktivan i na dodili nagrade „Dobar dizajn“ Privredne komore Jugoslavije.

Afirmaciju dizajna i primenjene umitnosti u Vojvodini konkretizovo je 1964.godine ko aktivni član i jedan od osnivača Udruženja likovni umitnika primenjeni umitnosti i dizajnera Vojvodine. Bio je biran i za pridsidnika UPIDIV-a, a bio je organizator više bijenalnih izložbi „Forma“. Grupno i samostalno učestvovo je na brojnim izložbama u Jugoslaviji i svitu, a dobitnik je niza važnih strukovni priznanja i nagrada, poput pet zlatnih medalja na izložbi „Primenjena umetnost u svakodnevnom životu“, Beograd, 1960 i Zlatna Forma na izložbi „Forma“, Novi Sad, 1966.godine.

U svojem radu Stojnić se rukovodio ulogom kreatora koji proizvodi društveni smisao i humanizuje prirodu, oblikuje industrijske objekte koji čoviku olakšavaju svakodnevni život i rad. To potvrđiva Stojnićova izjava: „Mi treba kritički da analiziramo pojedine pojave u svetu. Na Zapadu se po svaku cenu menjaju oblici predmeta. Bitna je društvena funkcija proizvoda, da li on zadovoljava – i u kojoj meri – određenu kategoriju ljudi, na primer, domaćice. Ima li odgovarajuću pozitivnu funkciju“. Bio je ubeđeni zagovornik društvene uloge dizajna, ali i revoltiran što ova dilatnost u našoj sredini nije doživela pun procvat. Avangardne

poteze u Stojnićevom radu nalazimo u oblasti projektovanja namštaja i malog urbanizma, di primenjuje zakonitosti i principe priuzete iz prirode, koje onda uvodi u arhitekturu i dizajn. Pomenuti princip dizajniranja primenjuje od 1954. godine, kada ko stručni saradnik novosadskog „Jugopetrola“ projektuje poznati logo, opremu i poslovne prostorije. Za istu firmu projektuje i nekoliko benzinskih pumpi, čije betonske nadstrešnice po konstrukciji i obliku podsećaju na pečurke. Pone literarnosti i simboličke, „Pečurke“ su postale trajno obeležje Stojnićevog naturalističkog načela oblikovanja u Novom Sadu. Pomoću statičkih proračuna inženjera Milana Manojlovića, dokazao je da se klobuk od 25 metara može stabilno statički postaviti na stub prečnika jednog metra, što mu je otvorilo vrata da za istu firmu isprojektuje još nekoliko pumpi. Protesti novosadana zbog rušenja te čuvene forme, koju su usvojili kao dio svoje posebnosti i odrastanja, pokazuje koliko je u građanstvu Stojnićev princip bio drag.

Želio je da se bavi i uređenjem enterijera. Posebna strast bio mu je dizajn stolica, radnih stolica i fotelja, a bio je aktivan i u Komisiji za izgradnju Novog Sada. „Stalno sam dokazivao da arhitektura ima ogroman uticaj na čoveka i da se zbog toga ne može graditi pod uticajem trenutne mode, već iskonskih čovekovih potreba. Tako mi danas imamo gradove koji su se zbog nečije političke ambicije prekomerno širili, nagurali smo fakultete u svaki grad, a oni nikako da iznedre stručnjaka. Dobra kuća se projektuje ne kada vam domaćin, pod uticajem drugih i raznih časopisa kaže šta bi od svega toga hteo, već kada upoznate način života porodice, jer kuća mora da bude dom“ kazivo je Stojnić.

Skлонost da u svemu što stvara pronalazi inženjersku zakonitost, učinila je da on i na polju vizuelnih komunikacija insistira na poštovanju tradicionalnih zakonitosti grafičke forme, i to u oblikovanju logotipa, heraldike, ilustracije, opreme za knjige i časopise. Mirko Stojnić je uradio opremu za priko 2.000 knjiga i oko 8.000 ilustracija.

Njegova posvićenost istraživačkom radu i dani provedeni u bibliotekama širom Evrope, podstakli su ga na još jedan za njega izuzetno važan cilj, da široj javnosti učini dostupnim „Minhenski psaltir“. Stojnić je puno svoje energije i truda uložio u istraživanje jedne od najvrednijih knjiga u srpskoj kulturnoj baštini koja je pri tom, nepoznata javnosti. Od trenutka kada ga

je ugledu u caklenoj vitrini Državne biblioteke u Minhenu, nije pristajao nadati se da će ga učiniti dostupnim i poznatim široj javnosti. O «Minhenskom psaltiru» zna se uglavnom samo u stručnim krugovima, iako je rič o knjigi koja po svojoj vridnosti staje u red sa «Miroslavljevim jevanđeljom».

Stojnić je objašnjavao da ova knjiga, nastala po svemu sudeći u drugoj polovini XIV vika na srpskom tlu, u minhenskoj biblioteci ima poseban tretman. Da bi naučnici mogli da je prigledaju, svaka od bogato iluminiranih (ukrašenih crtežima pr. Z.S.) strana, uveličana je i u vidu mapa dostupna istraživačima. Osim tog, od početka sedamdeseti godina prošlog vika, izdavačaka kuća dr Rajharta iz Visbadena objavila je «Minhenski psaltir», jel kako ga oni nazivaju «Serbiše psaltir» u dva toma. Prvi tom pridstavlja kritičko izdanje, pripis tekstova i rič stručnjaka o njemu, između ostalih našeg istoričara umitnosti Svetozara Radojčića, potom Radnera Štihela i Igora Ševčenka. Drugi tom je fototipsko izdanje stranica «Minhenskog psaltira». Prema sićanju Mirka Stojnića u trenutku kad se pojavila, knjiga je vridila tadašnji pet hiljada nemački maraka. Ipak dva primerka ovog dvotomnog izdanja postoje u odiljenju za staru i ritku knjigu Biblioteke „Maticе Srpske“ u Novom Sadu. Mr Dušica Grbić, rukovodilac ovog odiljenja kaže da je jedan primerak knjige kupljen i to prvi tom 1978. godine, a drugi 1985. godine u «Nolitovoj» knjižari, a rič je o knjigama iz uvoza. Drugi primerak pridstavlja poklon Biblioteki od ambasade Nemačke u Beogradu. Knjiga ima bibliotečku signaturu broj 10.074.

„Knjiga je poslednji put izlagana u javnosti 2003. godine na našoj izložbi «Sveto pismo». Ova knjiga je u stručnim krugovima poznata kao izuzetan spomenik, ali se na žalost u široj javnosti malo zna o njoj“, kaže mr Grbić. On navodi i ocene koje je o ovom dilu kazo Radojčić: „Najopsežniji spomenik srpskog minijaturnog slikarstva, prvi srpski rukopis koji je dospeo u opštu istoriju umetnosti.“

Uprkos njegovoj velikoj vridnosti osnovni podaci o nastanku rukopisa su veoma skromni. Oni koji su se bavili «Minhenskim psaltinom» datiraju ga oko 1390. godine, i ono što se pouzdano zna je da je bio dio biblioteke despota Đurđa Brankovića, čiji je jedan od naslidnika knjigu odneo u

manastir Pribina glava na Fruškoj gori. Mirko Stojnić u svojim istraživanjima o «Minhenskom psaltiru» kaže da se na osnovu vodeni žigova na hartiji, koja se u ono vreme radila po porudžbini, može datirati vreme nastanka u 1350. godinu. Simboli na minijaturama, poput dvoglavnog orla i bika ko osnovni elemenata porodičnog grba Hrebeljanovića i prikaz porodice Nemanjića za Mirka Stojnića i dio istoričara koji su proučavali «Psaltir» jasno ukazuje da je rađen za kuću Nemanjića, virovatno ko poklon samom caru Lazaru jel možda njegovom sinu Stefanu. Rukopis zbog minijatura pridstavlja pravu riznicu saznanja o onovremenom životu, načinu gradnje, ratovanja, zabeleženo je da se na minijaturama mogu viditi muzički instrumenti.

Dalja istorija rukopisa je veoma interesantna. Iz biblioteke Đurđa Brankovića knjiga je dospila u manastir „Pribina glava“ di je otkriva Patrijarh Pajsije iz Peći, digod sridinom XVII vika i traži knjigu na pozajmicu da bi je pripiso i uvezo. Ovaj pripis «Minhenskog psaltira» nalazio se i u Narodnoj biblioteki, ali je sa ostalim vridnim knjigama izgorio 6. aprila 1941. godine. Nakon što je knjiga pripisana, ponovo je ukoričena i vraćena u manastir „Pribina glava“ o čemu, kako piše Mirko Stojnić, na knjigi postoje i datirane beleške, a ove podatke našo je u Kraljevskom bavarskom ratnom arhivu. Nakon toga zna se da je 1688. godine (oslobođenje od Turaka pr. Z.S.) knjigu iz manastira odnosi jedan bavarski oficir i godinu dana posli je poklonja nemačkom manastiru „Gotescl“. Otale prilazi u manastir Svetog Emerama, a 1810. godine u „Kraljevsku bavarsku bibolioteku“, ko «izuzetan, blaga vridan dokumenat». Istraživanje je Mirka Stojnića odvelo do radova Vatroslava Jagića, koji je 1906. godine prvi put publikovao «Minhenski psaltir», ali nevirovatno, ove knjige nema nigdi kod nas.

Tako se dogodilo da je jedna od najvridnijih knjiga za istoriju kulture Srbije, praktično nedostupna javnosti. Mirko Stojnić nije pristajo da se nada, da će se napokon naći izdavač koji će i za našu javnost privesti i prirediti nemačko izdanje «Minhenskog psaltira».

Poslidnji godina sve više ga zaokuplja heraldika za koju se zainteresovo nenamirno. Sridinom sedamdeseti u ime umitnika Jugoslavije, bio je domaćin jednoj visokoj engleskoj delegaciji u kojoj su bili lord Snoudon,

muž princeze Margarete, lordovi Rejli i Išer, članovi Kraljevskog umitničkog koledža. Stojnić je za potrebe izložbe nacrtao i grb Novog Sada, pa mada je bio upozoren na oštar jezik lorda Snoudona. nije baš očekivo da će to ostiti na svojoj koži. Grubo lordovo pitanje «Ko je ovo nacrtao?» uvelo je Stojnića u svit heraldike, ona je počela rasprava o uzansama heraldike, ali na nivou lorda Snoudona i škole u kojoj je bio pridavač. Stojnić je radio za firmu „Letraset“ kao dizajner i urednik svi ćirilčni fontova, zahvaljujuć čemu je često odlazio u London, što je bila izvanredna prilika za nastavak saradnje sa lordom Snoudenom. Skoro svako svoje službeno putovanje produžavo je o svom trošku, na još par dana kako bi istraživo u vodećim bibliotekama i muzejima. Heraldičko znanje, najbolje je pokazo kad je početkom devedeseti godina, zajedno sa vajarom Vladom Labatom uradio idejna rišenja simbola za sve rodove Vojske Jugoslavije. Autor je grba Palića i još desetak izvedenih rišenja, dok mu je poslidnji rad, grb i zastava Bunjevaca.

Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine krenio je u proces ozvaničenja nacionalnih praznika, a jedan od formalnih obavezni elemenata tog zahtiva bili su i nacionalna manjinska obiluzja. Kontaktirana je Služba za manjinska prava u Beogradu, da nam se daju instrukcije, sa kime bi mogli pristupiti izradi idejnog rišenja za grb i zastavu. Ne malo je bilo iznenađenje, kad je iz Beograda odgovoreno: “Pa vi u dipl.ing.arh. Mirku Stojniću sa Palića imate boljeg stručnjaka od nas u Beogradu.” Oma se telefonom stupilo sa njim u kontakt. Stojnić je prvo redovno dolazio u Nacionalni savit da se detaljno upozna sa istorijom i posebnostima Bunjevaca, mada je i prija dosta znao pošto mu je žena Bunjevka po materi, od Dulićevi i Šarčevići. Sklopljen je autorski ugovor i onda je krenio rad koji je po ričima Nikole Babića, tadašnjeg pridsidnika Nacionalnog savita, trajao oko pola godine. Nakon toga na javni uvid u Savitu, izložena su sva idejna rišenja grba i zastava, a svi zainteresovani mogli su svoje impresije upisati u posebnu knjigu sugestija, koja se i danas čuva. Kada su izmine usvojene, Mirko Stojnić je izradio cili elaborat sa odgovarajućim koričenjom u potribnom broju primeraka, što se odnelo na uvid Komisiji za nacionalne praznike. Pored grba pridloženi elaborat sadržao je i usvojene tri vrste zastava. Za na astal u vrime sidnica pridviđeno je da će stojati astalna zastava, a tu je i takozvana «dvoripa» koju mož nosit

barjaktar na konju za Dužijancu. (originalna turska rič zapravo glasi – bajrak a ne barjak kako danas kažemo, otale i naziv beogradske “Bajrakli džamije”, pr.Z.S.) U isto vreme zahtive za priznavanje nacionalni praznika pridali su pored nas Bunjevaca, Mađari, Slovaci i Rumuni, dok elaborati Hrvata i Bošnjaka nisu bili kompletni. Na konferenciji za novinare koju su 27. decembra prošle 2005. godine, u Bunjevačkom informativnom centru (BIC) održali pridsidnik Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine Nikola Babić i koordinator radne grupe za izradu simbola bunjevačke nacionalne zajednice Mijo Mandić, saopšteno je da je u petak, 23. decembra 2005. godine, na sidnici Saveta Republike Srbije za nacionalne manjine, kojom je pridsidavo premijer Republike Srbije dr Vojislav Koštunica usvojen pridlog nacionalnih simbola i praznika Bunjevaca.

Po sićanju ondašnjeg pridsidnika BNS Nikole Babića, pridsidnik Vojislav Koštunica, mu se posebno pofalno izrazio o profesionalnom nivou bunjevačkog elaborata i lipoti rišenja u njemu. Od tog dana, Bunjevci i zvanično mogu da upotribljavaju svoje nacionalne simbole. Prva, a ujedno i ona kojoj je posvećeno najviše pažnje prilikom izrade, svečana svilena plavo bila zastava sa lavom, tri zlatne zvizde i tri zlatna ukrštena klasa žita, ubrzo je istaknuta u svečanoj sali SO Subotica, di još uvijek stoji zajedno sa gradskom, državnom, zastavom mađarske i hrvatske nacionalne manjine. Zanimljivo je da se ti ukršteni zlatni klasovi ali ne tri već pet, nalaze na zlatnom prstenu pečatnjaku Đure Vidakovića, jednog od komandanata bunjevačke velike seobe 1687.godine, i komandanta ogromne vojne tvrđave u Baču. Ja sam imo čast metniti ga na prst. Prvo sam mislio da je ogroman, a posli da je meni taman. To znači, ako znamo da je prosićan austrijski i mađarski vojnik tad imo oko meter i po, a ja imam 185 cm, slidi da je Đuro Vidaković za ono vreme izgledo ko džin visok blizo 200 cm. Nije, dakle, čudo zašto je Austrija (iako je to pojednostavljena odridnica države pr. Z.S.) i Ugarska tako rado u vojnu službu uzimala dinaroidne, koji su i danas širom Balkana najkrupniji i najvišlji ljudi. Ova digresija ima za zadatak samo da poveže bunjevački ugao pisanja biografije Mirka Stojnića, sa njegovim doprinosom vizuelnom identitetu simbola Bunjevaca. Njegovo udruženje primenjenih umetnika, biografiju koju sam koristio u pisanju ove biografije, pisalo je prija svega sa svog dizajnerskog aspekta. Javnosti Mirko Stojnić je rad na našim grbo-

vima pridstavio na vrlo dobro posićenoj javnoj tribini u Gradskoj biblioteki Subotice, sa temom: »Plemićki grbovi kod Bunjevaca«. Pored uvodnog dila o opštoj heraldiki, prisutni su mogli da čuju i originalna, autorska razmišljanja o heraldiki u svitu i kod nas. Stojnić je o tome između ostalog kazao:

“Kad smo mi hteli posle Balkanskih ratova da oteramo Turke zajedno sa Bugarima i Grcima, bio je održan jedan sastanak u Jedrenu sa našim vojvodama i njihovim maršalima. Na sastanku je dogovoreno da se izbace svi Turci iz Evrope uopšte. Verovali ili ne, to se nije svidelo prvo Nemcima (nemačkim carevima). Nemci su bili dobrim delom zagrejani za Turke, pa, na žalost, i Karl Marks. On je napisao u jednom članku 1853. godine da ukoliko Evropa želi mir - Srbe mora isterati iz Evrope, jer su oni i Crnogorci ubice i palikuće i tako dalje (bez obzira što su se borili protiv okupatora). Njima nije bilo stalo što im islam kuca na vrata i to što nekultura kuca na vrata, već su smatrali nepodobnima i Srbe i Hrvate i Crnogorce i sve one koji žive na ovim teritorijama. Sablja na grbovima Bunjevaca, to sam spomenuo zbog toga da se ne bi pogrešno shvatile brutalne scene na grbovima gde je turska glava nabijena na sablju. Moram reći da je pogrešno data sablja kao handžar, jer handžar se ne može metnuti ni u kakvu kaniju (u nikim navodima pogrišno navode da je kazo tkaninu pr.Z.S.) jer ne može stati. Sablja je krivošija i kao takva mora da se prikazuje (i ovde na priloženim crtežima su sve sablje - handžari). Imamo čak i grbove koji u gornjem delu, tzv. »cimeru«, odnosno po našem zvanično »gornji deo grba« (u narodnim pesmama »čelenka«) prikazuju savijenu ruku koja drži handžar – neka seče tursku glavu, neka nabada tursku glavu. Isto to se nalazi i u samome grbu. Te ilustracije navode na to da su vlastodršci Austrije vrlo dobro znali zasluge i Bunjevaca i Srba, koji su se borili za nekakvu Evropu, a protiv najezde islama. Zvezda, polumesec, klas i snop na grbovima su Bunjevaca. Drugi jedan elemenat koji je čest je – zvezda. Zvezda u heraldici znači posebnu milost kod suverena. Može biti petokraka, šestokraka (ali ne kao jevrejska sa šest uglova) sa šest dugačkih krakova ili osmokraka. Obična je srebrna, a može biti i zlatna kod izuzetnih slučajeva koji su u opisu dodele naglašeni. Naime, svi znamo da su i u našoj narodnoj pesmi, kao i u pesmama drugih naroda, mesec i zvezde srebrni. Sledeći elemenat koji se pojavljuje u

našim grbovima predstavlja dvojnost bunjevačkih opredeljenja. S jedne strane ratničko, a sa druge strane poljoprivreda, odnosno žitarice. Javlja se snop, klasje, veza klasova itd. Tako da se kod grbova javljaju i ilirski znakovi: izvrnuti polumesec (koji nije turski), iznad njega može ali ne mora da bude zvezda, a to je faktički veza sa Ilirima i Tračanima, koji su verovatno prethodnica Slovena koji su došli u ove krajeve. Bunjevci kao savremenici Rimljana i Grka - postoji jedna velika zabluda (jer nikada nisu stavili svoje teorije na mapu) da su Sloveni došli negde recimo u sedmom veku, a u stvari grčki autori spominju neku borbu sa Slovenima (Ilirskim) pedesetih godina posle Hrista. Taj pojam je jako širok i ogleda se u nekim grbovima Bunjevaca, gde se pojavljuju klasični rimski i grčki stubovi. Javlja se i elementi nekakvog klasicizma koji jasno govore da su ti ljudi osećali da su vezani za neko prapostojanje na ovim terenima, na bitke i sa Rimljanima i sa Grcima. Tek najnovija istorija je pokazala da Etrurci uopšte nisu nekakva misterija. Etrurski jezik, artefakti i umetnički predmeti su nastavak tradicije vinčanske kulture, južno od Beograda, koja je direktno vezana za nekakvo nastavljanje na naše slovensko ime i na žalost - podeljeno poreklo. I ti principi podela su neverovatni i o tome je bolje ne razmišljati. Jedino bih dao malu napomenu: dominikanski kaluđer Mauro Orbini, koji je živeo u Kotoru, bio je opsednut ranom stvarnom istorijom Slovena na ovim područjima, pa je u jednom momentu rekao da mi ne znamo svoju istoriju zato što se večito svađamo i što smo večito podeljeni. Mislim da je on 1601. godine izdao tu knjigu u Pezaru, a imao je i pravo - da mi drugo i ne znamo nego da pravimo razdore. Ali to nam podmeće neko treći, a mi to ne vidimo. To opet nije interesantno, jer kada bi se mi odupirali, on bi morao da prestane. Tako su i Bunjevci nosili sa ponosom svoje titule plemića, stanovali su u tvrđavi na mestu današnje franjevačke crkve - dok ih nisu iz te tvrđave isterali. Otišli su u Nemeš Militić. U Nemeš Militiću su bunjevačke porodice uglavnom ostale i živele veoma dugo, a druge su se raselile. Na meni je dosta obiman zadatak da odem do Baje da proučim njihove arhive, da odem u Budimpeštu, Beč. U Mađarskoj je objavljena knjiga »Vajdaság családai«, u 36 tomova, sa popisom svih plemićkih porodica koje su živele u Mađarskoj. Na žalost, te knjige osim u Sečenji biblioteci (Budimpešta), nema. Za boje i kacige na grbovima Bunjevaca interesantna je jedna druga stvar. Izvestan broj autora na našoj teritoriji (koji su čak i profesori na Fakultetu

primenjenih umetnosti) priča o nacionalnim bojama da su nacionalne boje Slovena (Srba, Hrvata itd.) poznate kroz vezove i tako dalje. Jeste da su poznate kroz vezove, ali tek u 19. veku. Naš autor, enciklopedista Stanoje Stanojević, napisao je 1936. godine jedan članak o srpskim zastavama. Nije mogao da preskoči ni hrvatske ni slovenačke, kao ni bilo koje zastave sa naših prostora. Izlazi da je tek 1835. godine na Sretenje, nastala prva srpska zastava koja je bila crveno-belo-plava, a docnije postala zastava jugoslavensko-ilirskog društva u Zagrebu, i na kraju hrvatska zastava. E tu zastavu su nam Rusi poništili, iako nam je zastavu dodelio turski sultan. Miloš Obrenović se pitao čiji smo mi vazali: turski ili ruski. Ispostavilo se da smo ipak turski, jer je sultan skupio novu ustavotvornu komisiju, otišao u Istanbul i isposlovaio novu crveno-plavo-belu zastavu, koja je kad se malo bolje razmisli u stvari ruska zastava samo naopačke okrenuta. Sultan je rekao: »E, sad da vidim ruskog cara da nam kaže da ovo nije u redu«. E, te iste boje su bitne, ne samo kod Bunjevaca na ovim teritorijama, i vrlo često se javljaju: plava boja, crvena boja, srebrna (to je bela boja), u različitim kombinacijama. (Tu sam dao nekoliko ilustracija grbova u boji). Lepo se vidi da su te boje lepo zastupljene na našim grbovima. Što se tiče elemenata koji stoje na jednom grbu, pored čelenke, bitna je kaciga. Ja zagovaram, vrlo opravdano, ratničku kacigu - tzv. kljunastu kacigu. Ta kaciga ima zaštitu od sunca, koja se posle pretvorila u dekoracije i ona je obično crvena i plava i ponavlja se u svim grbovima sa naše teritorije. Crvena boja, kao drugu stranu ima redovno srebrnu, a plava ima ili srebrnu ili zlatnu, odnosno žutu. Tako da opis jednog grba kad sadrži taj plašt, odnosno lancin (to je latinski izraz i mnogo je prikladniji, jer kod nas plašt znači nešto drugo), mora biti detaljan i mora imati i opis placinije, boja, šta je poledina, šta je lice itd. Hteo bih samo da kažem koliko smo mi nedotupavi. Tu govorimo o autorima koji su pisali različite knjige i koji kažu da je to na mađarskom grbu krst koji je dobio Sent Ištvan. E pa - nije. To je jedan biskup Adalbert koji je širio hrišćanstvo u Slovačkoj i u Mađarskoj. I ta dva naroda su od njega dobila apostolski krst, s tim što je abedorf kod Slovaka plave boje, a kod Mađara zelene boje. To se sve mora znati, a tumači je heraldika. Ovde je tipičan primer, mislim da je on najbogatiji po sadržini, veliki mađarski grb, koji se i dan danas nalazi u mađarskom parlamentu, iznad predsednika parlamenta i koji sadrži grbove zemalja koje je nekada Mađarska (Ugarska) imala. To

se heraldički naziva »grb pretenzija«. Da li ima pretenzija ili nema u to neću da ulazim, ali činjenica je da on sadrži grb Dalmacije, Hrvatske, Rijeke, Slavonije i Erdelja. Sledi crtež koji daje elemente svakog grba. Ovo je osnovni elemenat: tu je štit, bedž ili bedževi ili podela grba, kaciga (kljunasta), zatim plašt, jedna rolnica koja drži delimično krunu i čelenka koja se nalazi iznad krune. Ovde su i raznorazne kacige – iz približno istog vremena (od oko par stotina godina) 1. lončarska (najstarija), 2. kljunasta i 3. najmlađa turnirska (rešetkasta) koju pogrešno i iz neznanja autori stavljaju na grbove Bunjevaca. Ta rešetkasta kaciga je tipična za turnire i nije nikada bila ratnička. To se mora poštovati, ali ne i stavljati na ratničke grbove Bunjevaca. Ovo je interesantno kada se uzme u obzir da sam govorio o tradicijama koje važe na različitim delovima sveta. Subotički grb koji to nije – zadatak je za domaću heraldiku. Evo još jednog primera neznanja: subotički grb lepo nosi naziv da je to pečat. Pa onda druga greška: u opisu stoji da je štit kružni. Kružni štit je device Marije i on se mora poštovati, a ne preko njega stavljati neki drugi štit koji nema nikakve veze sa tim, odnosno tradicijom obeležavanja Bogorodice. To su izvesne netačnosti koje se delimično ponavljaju i u grbovima Bunjevaca i to bi trebali ispraviti. Ovo je pisao i izvesni Dujšin Konte iz Dubrovnika, koji je pred rat objavio bačke grbove u »Istorijskom glasniku Srbije« iz Novog Sada. Ovde se obavezno nalaze i bunjevačke porodice. Ali, to je sve crtano slobodnom rukom bez posebnog osvrta na opis, jer on verovatno nije imao čak ni dokumentaciju tačnog opisa grba, kao što postoji u ovoj navedenoj knjizi mađarskog autora "Bacs Bodrog varmegye". Neophodna bi nam bila, ne samo Bunjevcima, nego svima u Vojvodini, svest o tome da mi u Vojvodini imamo ukupno više grbova nego cela stara Jugoslavija zajedno. Znači da su naši ljudi učestvovali u više ratova nego svi ostali i da im je bilo priznato. Time bih se zahvalio na pažnji i istakao da je bilo neophodno da prozborimo nešto o grbovima."

Afirmaciju dizajna i primenjene umitnosti u Vojvodini, Stojnić je konkretizovao 1964. godine, kao aktivni član i jedan od osnivača "Udruženja likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera" Vojvodine. Bio je biran i za pridsidnika UPIDIV-a i organizator više bijenalni izložbi pod nazivom "Forma". Dizajnirao je između ostali logo „Naftagasprometa“, „Jugopetrola“ i UPIDIV-a.

Dobitnik je važniji strukovni priznanja i nagrada: - Beograd, 1960. 5 zlatnih medalja na izložbi „Primenjena umetnost u svakodnevnom životu“. - Novi Sad, 1966. Zlatna Forma na izložbi „Forma“, - Novi Sad, 1971. Plaketa za uspešnu razradu sistema vizuelni komunikacija i total-dizajna od „Jugopetrola“.

Grupno i samostalno učestvovao je na brojnim izložbama u Jugoslaviji i svetu. Godine 1955. izlagao je u Sao Paulu, a od 1958. učestvuje na svim izložbama podružnice za Vojvodinu ULUPUDS-a u Novom Sadu. Takođe, radovi su mu predstavljeni na gotovo svim bijenalima UPIDIV-„Forma“ u Novom Sadu. Godine 1960. izlaže u Njujorku i Beogradu, a 1972. i 1973. u Bratislavi i Moskvi itd. Bio je stalni izlagač na gotovo svim salonima nameštaja u Beogradu, na Bijenalu u Sao Paulu, salonu Dillhof-Tecta u Njujorku i dr. Referate o dizajnu držao je na svetskim simpozijumima u Puli, Novoj Gorici, Mađarskoj, Irskoj, Austriji.

Bio je član Heraldickog društva Srbije „Beli orao“ i Britanskog međunarodnog neprofesionalnog udruženja heraldičara. Na ovu temu je u rukopisu ostala njegova knjiga, pod nazivom „Bukvar heraldike“.

Aktivni je bio član stranih dizajnerskih udruženja, među njima su: Assotiation Typographique Internationale, The International Council of Societies of Industrial Design, The International Registry of Artists and Designers, The International Council of Graphic Design Associations.

U trenucima odmora, Mirko Stojnić volio je vodu, najviše more. Pasionirani je bio ronilac, sakupljao je školjke roneć najčešće u akvatorijumu ostrva Koločep kod Dubrovnika, imo je tri podvodne puške, sa kojima je često obezbedio čašćenje friškom morskom ribom za familiju i društvo.

Sa suprugom Katarinom Jorgović-Stojnić (po materi Dulić), koja je zahvaljujući visokom proseku na „Višoj zubotehničkoj školi“ ostala da radi tamo ko asistent, otac je ćerke Milice udate Nestorović dipl.ing hortikulture, dida je dva unuka, a dočeko je da polak godine prija odlaska sa ovog sveta primi u oslabile ruke praunuku. Na Palić su se priselili sukcesivno, skoro svakog vikenda bili su na Paliću u ulici Bele Bartoka, tu su proveli vrime bombardovanja. Njev novosadski stan u ulici Jovana

Dorđevića bio je prilično blizu raketiranom mostu „Slobode“, jedna je raketa pala i kod obližnjeg Izvršnog veća. Bili su već u penziji, Stojnić je veliki slikarski atelje na Petrovaradinskoj tvrđavi prido mlađoj koleginici, dosta njim je bilo svi ratni opasnosti, a Palić je nudio puno veću sigurnost. Posljednje dane života proveo je u svojoj kući na Paliću, nuz veliku brigu svoje ćeri i supruge.

Saranjen je na Kerskom groblju u Subotici, nuz vrlo lipo opelo palićkog paroha Dušana . U ime Bunjevaca, sarani su prisustvovali ko pridstavnik BNS dipl.ing. Nikola Babić, a u ime „Bunjevačke Matice“ dipl.ing.arh. Mijo Mandić i politikolog Zvonko Stantić.

Saučešće je naknadno izrazio rumunsko-austrijski plemić Dominik Habsburg- Lothringen, sa kojim je Mirko Stojnić često bio u kontaktu, sin rumunske princeze, rođene sestre srpske kraljice Marije Karađorđević. Dominiku je nedavno vraćen porodični dvorac, poznat u javnosti po netačnoj legendi o grofu Drakuli. Mirko Stojnić je bio čovik veliki kapaciteta i međunarodnog ugleda visokog nivoa, o čemu govore nagrade i ljudi sa kojima kontakt mogu održavati samo natprosični.

Subotica 15.03.2016

Dosije 1945

Zvonko Stantić

Jevrejska paralela ukidanju bunjevačkog identiteta

Bunjevcima se de jure u socijalsitičkoj Jugoslaviji, a Jevrejima još u carskoj austrijskoj državi, pokušalo postupno uticat na izminu identiteta. Ovaj dokument pronašo sam 2016. godine u fondu bunjevačke baronske familije Rudić, koja je imala mnoge značajne položaje u Bačko-Bodroškoj županiji, ko i u pristonoj Budim-Pešti.

PATENT JOSIPA II O JEVREJSKIM IMENIMA I PRIZIMENIMA POČEV OD 1. I 1788. GODINE⁶

Mi Josip Drugi, božijom voljom izabrani Rimski Car; Nemački, Mađarski, Češki etc država Kralj; Austrijski Ertzhercog, Herceg Burgundije, Lotaringije etc.

1. paragraf

Prisiljavanje Jevreja u svim našim provincijama, da svaki gazda, gledano na njegovu celokupnu poslugu, svaki tutor, gledano na njegovu siročad i svaki muškarac neženja, koji nije pod vlašću ni svog oca ni tutora ili drugog staratelja, od 1. januara 1788. godine, neka nosi izvesno prezime; a ženska osoba koja je neudata i nosi očevo prezime ili već kao udata,

⁶ Istorijski arhiv Subotice, Fond 5 – Rudić

muževljevo prezime, bez prigovora treba da izabere i nemačko predložno ime koje će nositi do kraja života.

2. paragraf

Druga izvesna imena, koja su do sada bila ili uobičajena u jevrejskom jeziku, ili se vode kao i naziv mesta, gde je neko stalno ili privremeno boravio, npr. Töplicz..., neka se brišu.

3. paragraf

Svaki gazda, gledano na njegovu celokupnu posluđu i svaka osoba pojedinačno, izabравši sebi prezime, predložno ime na nemačkom, mora do kraja novembra 1787. godine pismeno prijaviti magistratu ili pretpostavljenom tog mesta, gde joj je dozvoljeno da stanuje ili boravi. Prijava treba da bude overena potpisima deputanata i glavnog rabina županije, a i pečatima.

4. paragraf

Sve knjige koje sadrže podatke o obrezivanju i rađanju treba da su od 1. januara 1788. godine pisane na nemačkom jeziku, i da se u njih novorođeni, umrli i venčani upisuju po njihovim novim predložnim imenima nemačkim.

5. paragraf

Prijave iz 3. paragrafa, pretpostavljeni mesta, predaju ovlašćenom službeniku koji će godine 1788. evidentirati oba imena svakog pojedinca, i to ime koje je neko do tada nosio kao i novo, nemačko ime. Od naredne godine u knjigu će se upisivati samo ovo drugo, novo na nemačkom, bez starog.

6. paragraf

Daje se svakom na znanje da se ovo rešenje ne odnosi na ona pisana svedočanstva koja je jevrejski narod do kraja decembra 1787. godine stekao pod prethodnim imenima, koja su snagom svojom nepromenljiva, bez obzira na u njima pripremljene potpise.

7. paragraf

U cilju sprečavanja svih mogućih prevara, da bi zakon imao efekta, određuju se sledeće kaznene mere.

a. Rabin koji od 1. januara 1788. godine, imena novorođenih, venčanih, umrlih kao i odgovarajuće tekstove u istoj knjizi ne upisuje na nemačkom jeziku, kažnjava se sa 50 forinti, biće razrešen svojeg zaduženja i biće proglašen nepodobnim za to.

b. Ko u buduće, bez obzira da li je muško ili žensko, ne bude koristio isključivo na zauvek poprimljeno prezime, već koristi staro, biće kažnjen sa 50 forinti. Ukoliko nema toliko para, on će biti odstranjen iz svih naših provincija

c. Ko svoju izjavu o prijavljivanju novog prezimena do kraja novembra 1787. godine ne bude predao, biće kažnjen sa 10 forinti. Ako toliko nema, biće mu određen prisilan rad u trajanju od 8 dana.

d. Polovina određenog novca za kaznu ide u kasu onog mesta gde kažnjeni živi, dok druga polovina ide onome, ko njega bude prijavio.

JOSEPH

Beč, 23. dana u mesecu Svetog Jakova (juli) 1787. godine

Objavljeno na mađarskom, nemačkom i slovačkom jeziku.

privod i uvod Zvonko Stantić politikolog

Naziv: Udruženje građana "Bunjevci" Novi Sad
Pošanski broj i sedište: 21102 Novi Sad
Ulica i broj: Fruškogorska 29/1
Broj telefona: 061 2785911
E-mail adresa: UGBunjevci@gmail.com
Broj računa, naziv i sedište banke: 340-0000011005416 57
Erste Bank, a.d., Novi Sad, Bulevar oslobođenja 5
PIB: 106478997
Matični broj: 28006608
Broj u Registru medija APR: NV000765
Motto
Nek se znade da Bunjevac živi!

Bunjevci na Internetu

Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine

<http://bunjevci.net/>

Bunjevačka matica

<http://www.bunjevacka-matica.org>

Bunjevački prigled PORTAL

<https://bunjevackeperspektive.wordpress.com/>

Prvi bunjevački sajt

<http://www.bunjevci.com/>

Lektura
Dr Suzana Kujundžić Ostojić

Štampa
KriMel, Budisava

Tiraž
200

Rukopis Zbornika je zaključen 25.12.2017.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

008(=163.42)(497.11)

BUNJEVAČKI prigled : zbornik za kulturu i društvena
pitanja Bunjevaca / glavni i odgovorni urednik Aleksandar
Raič. - God. 6, sv. 6 (2017)-. - Novi Sad : Udruženje
građana "Bunjevci", 2017-. - 30 cm

Jednom godišnje.
ISSN 2334-6124

COBISS.SR-ID 274199047